

T.C.

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP
TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

TEZ

**DEMOKRAT PARTİ'NİN İLK İKTİDAR
YILLARINDA BALKAN POLİTİKASI**

Hazırlayan : Yavuz Sezer

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Kemal Arı

İZMİR 2006

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ	VI
GİRİŞ	1
I- II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI GENEL DURUM VE TÜRKİYE	6
A- SAVAŞ SONRASI SİYASİ VE POLİTİK GELİŞMELER.....	6
1- 1950 Seçimleri ve DP'nin Seçimleri Kazanması.....	7
2- İktidar Olarak DP'nin Dış Politika Anlayışı	8
3- 1950'lerde Türkiye'nin Güvenliği	12
a- 1950'lerde Türkiye'nin Güvenlik Yaklaşımı.....	13
b- Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Sorunları	14
c- Soğuk Savaş Sonrası Müttefik Arayışları	16
B- 1950'LERDE ASKERİ DENGE VE SOVYET SİLAHLI GÜCÜ.....	22
1- Sovyet Tehdidi ve Türkiye.....	22

2- II. Dünya Savaşı Sonrasında Balkanlarda Sovyet Tehdidi	26
3- Kominform'un Kuruluşu.....	28
4- Yugoslavya'nın Kominform'dan Çıkarılması	30
II- TÜRKİYE'NİN BATI'YLA YAKINLAŞMASI	32
A- NATO'YA GİRİŞ ÖNCESİ GÜVENLİK SORUNLARI	32
1- Truman Doktrini ve Marshall Yardımları	33
2- Yardımların Sonuçları.....	39
3- Kore'ye Asker Gönderme Kararı ve Savaşın Sonuçları	40
4- NATO'ya Giriş	42
III- BALKANLARDAKİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE	50
A- BALKANLAR'DA SOVYET ÜSTÜNLÜĞÜ VE TÜRKİYE'NİN ENDİŞELERİ.....	50
1- Balkanlar'da Komünist Yayılma ve Türkiye'nin Konumu.....	52
B- TÜRKİYE, YUNANİSTAN VE YUGASOLAVYA'NIN YAKINLAŞMASI	54
1- Balkan Paktı ve İttifakı	54
2- Antlaşmaların İmzalanış Nedenleri.....	62
a- NATO'daki Stratejik Boşluk ve ABD Desteği	62
b- SSCB ve Doğu Blokundan Algılanan Tehdit	63
c- Ekonomik Yardım Gereksinimi	64
d- Yugoslavya'nın Trieste Konusunda İtalya'ya Karşı Gücünü Arttırma İsteği.....	64
3- Balkan Paktı'nın Ortadoğu Politikası İçin Önemi	64
4- Balkan Paktı'nın Türkiye Açısından Değerlendirilmesi	66

IV- TÜRKİYE'NİN BALKAN TÜRKLERİ POLİTİKASI	68
A- TÜRKİYE - YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ	68
1- Yunanistan Türkleri	68
2- Türk Vakıfları ve Okulları Üzerine Baskılar	71
3- Kıbrıs Meselesi	72
B- TÜRKİYE - BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ	80
1- Bulgaristan Türkleri	80
2- Göç Sorunu	82
C- TÜRKİYE - YUGOSLAVYA İLİŞKİLERİ.....	86
1- Kominform Öncesi ve Sonrası İlişkiler	86
SONUÇ	91
BİBLİYOGRAFYA.....	95

ÖZET

Demokrat Parti'nin 1946 yılında kurulmasıyla tekrar çok partili siyasete geçen Türk Demokrasisi, bu partinin 1950 seçimlerini kazanmasıyla gerçek bir hüviyet kazanmıştı. İktidara gelen Demokrat Parti, iç siyasette liberalleşme eğilimi gösterirken, dış politika konularında yönetimi devraldığı Cumhuriyet Halk Partisi'nden çok da farklı bir çizgi izlemeyerek aynı mihval üzerinde devam etti.

Dış politika konusunda kendisinden önceki iktidardan farklı olarak daha aktif olan Demokrat Parti, ilk esas icraatını NATO'ya girerek gerçekleştirdi. NATO'ya üye olduktan sonra hemen hemen tüm dış siyasetini bu örgütün politikasıyla paralel yürüttü. Demokrat Parti'nin 1950-1954 yılları arasındaki dış politikasını incelediğimizde, siyasetini daha çok NATO'ya girmek için ve bunun doğrultusunda, Batılı devletler için daha önemli olan Ortadoğu konusuna yönlendirdiğini görüyoruz.

Bu çalışmada Demokrat Parti'nin ilk iktidar yıllarındaki dış politikasında çok da fazla yer bulamayan ancak, bir zamanlar bizim topraklarımız olması hasebiyle, bir çok Türk vatandaşının yaşadığı ve stratejik açıdan Türkiye'nin Batı'ya açılmasında bir nevi geçiş kapısı olarak bir hayli önemli yere sahip olan Balkanlarla alakalı gelişmelerden bahsedilmiştir.

ABSTRACT

Turkish Democracy, which get into the multi party period with The Democrat Party in 1946 had got its actual identity by winning the 1950 elections. As a government party, Democrat Party that had an intention to the liberalism in national policy, but did nothing different from The Republic People Party in foreign policy and chose the same way as well.

Democrat Party, more active than the ex-government on foreign policy, achieved its first basic job by attending NATO. After being a member of NATO, it had chosen almost the same way on foreign policy with this organization. When examined Democrat Party's foreign policy in period of 1950-1954, we see that it was interested to attend to NATO basicly and Middle East countries which were more important for the Western countries.

In this study, Balcans policies which had not been found on Democrat Party's programs as goverment is also examined. Because these regions as an ex-lands of us has an important place for Turkey to get into the west and a lot of Turkish people still lives there.

ÖNSÖZ

İkinci Dünya Savaşı gibi tarihin en büyük savaşlarından birisini görmüş olan dünyanın almış olduğu yeni düzen, zaten savaşın vermiş olduğu korku ve endişelerle altı yılını geçirmiş olan devletleri kendi emniyetlerini alma yoluna itmişti. Savaştan en büyük iki devletten birisi olarak çıkan Sovyetler Birliği, sahip olduğu ideolojiyi çevresinde bulunan tüm ülkelere yayma çabasına girmiş, o dönemde Türkiye de bundan nasibini almıştı.

Soğuk savaşın başlamasıyla iki kutpa ayrılan dünyada, Türkiye de kendisine göre bir yer bulmuştu. Yirmibeş yıl önce emperyalist devletlere karşı var oluş mücadelesi verirken kuzeydeki komşusunu yanında destekçi olarak bulan Türkiye, şimdi o destekçi komşusuna karşı, daha önce savaşmış olduğu emperyalist devletlere yaklaşıyordu. Savaştan sonra kendisini yalnız bulan Türkiye için batılı ülkelerle yakınlaşma kaçınılmazdı. Fakat batılı devletlerle ilişkiye girilirken, Atatürk'ün dış politika ilkelerinin en önemlilerinden birisi olan *bağımsızlık* ilkesine aynen riayet edilecek miydi, yoksa yıllardır bu ilkeyi uygulayan Türkiye için artık o günler geride mi kalmıştı?

Demokrat Parti'nin 1950 seçimlerini kazanmasıyla çok partili siyasal hayata geçen Türkiye, savaştan sonra kendisini toparlamaya çalışan yeni dünyada çok önemli gelişmelerle karşı karşıya idi. Hemen yanı başında balkanlarda ve ortadoğuda dünyayı etkileyecek olaylar meydana geliyor ve Türkiye bu olaylara yeni iktidarı Demokrat Parti ile giriyordu.

Demokrat Parti hakkında yayımlanmış yığınla eser arasında, bu partinin dış politikasına dair yalnızca bir basılı kitabın olması, konuyu araştırırken oldukça

dikkatimi çekti. Tez konumu seçerken danışman hocam Sayın Kemal Arı'nın *çok özgün bir çalışma olacak* demesindeki gerçeği, araştırma safhasında yaşayarak gördüm.

Bu tezi hazırlamamda, en başta konu seçiminde, ilerleyen safhalarda araştırma ve tasnif konularında desteğini ve yardımını hiçbir zaman benden esirgemeyen, sorularıma sabırla yanıt verip beni yönlendiren sayın hocam, Yrd. Doç. Dr. Kemal Arı'ya teşekkürlerimi ve şükranlarımı borç bilirim. Çalışmam süresince büyük bir olgunlukla bana sabreden ve desteğini benden esirgemeyen çok sevgili eşime şükranlarımı sunarım. Yüksek lisans öğrenimim boyunca emeği geçen bütün hocalarıma ve enstitü görevlilerine de teşekkürler ederim.

Yavuz Sezer

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkiye Cumhuriyeti tarafından tasfiyesinden sonra, Cumhuriyetin kurucusu Atatürk dışişleri politikasını “*yurtta sulh cihanda sulh*” ilkesi çerçevesinde, gerçekçi normlar altında yürüttü. Bu politika doğrultusunda Atatürk, bir zamanlar İmparatorluk topraklarında kurulmuş olan ve Türkiye'nin şu anki komşularını oluşturan devletlerle bölgesel ittifaklar kurarak ülkenin doğal emniyetini sağladı.

Atatürk döneminde Türkiye, içte ve dışta yürüttüğü siyasetle yüksek derecede bir saygınlık kazanmıştı. O dönem belki emperyalizmin en azgın dönemi idi. Avrupa dışında sömürgeleikten kurtulabilen ülkeler iki dünya savaşı arasındaki dönemde istilaya uğramışlardı. Çin, Habeşistan ve İran, Japonya, İtalya, Rusya ve İngiltere tarafından işgal edilmişlerdi. Fakat bu dönemde Türkiye böyle bir tehditle karşılaşmadı. Çünkü herkesten saygı gören Avrupalı bir ülke sömürge olamazdı¹.

Sovyetler Birliği ile İstiklal Savaşı zamanında kurulmuş olan dostluk ilişkisi devam ediyordu. Cumhuriyetin kurulmasını müteakip 1925 yılında Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında yirmi yıl süreli olarak “*dostluk ve saldırmazlık anlaşması imzalandı*”². Bu anlaşma ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuzey sınırları emniyete alınmış oluyordu. Bu dönem içinde Türkiye'nin en yakın ilişkiler kurduğu ve sürdürdüğü devlet Sovyetler Birliği olmuştu. Çünkü Ruslar kurmuş oldukları komünist sistem yerleşinceye kadar, güneyindeki Türkiye ile dostluk bağları kurmak suretiyle onun batılılara yaklaşmasını önlemek istemiştir. Öte yandan Türkiye de İstiklal Savaşı boyunca, hatta 1936 yılına kadar Sovyetler Birliği'nden başka dayanacağı büyük bir devlet

¹ Sina Akşin, “Atatürk'ün Dış Siyaset Modeli”, **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, (Ed. İsmail Soysal), TTK yay., Ankara, 1999, s.279.

² Baskın Oran, “Türkiye'nin Kuzeydeki Büyük Komşu Sorunu Nedir, Türk Sovyet İlişkileri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi** (Bundan sonra AÜ. SBF.D.), XV/1 (Mart 1970), s.36.

olmadığından, Sovyetler'e yaklaşmak zorunda kalmıştı³.

Türk – Rus ilişkileri gelişirken Türkiye'yi kaygıya düşüren devlet İtalya oldu. 1928 yılında İtalya ile tarafsızlık ve uyuşma anlaşması yapılmış olmasına rağmen, 1925 yılında faşist bir diktatörlük kuran Mussolini'nin 1934 yılında yaptığı bir açıklamada Asya ve Afrika'ya doğru genişleme emelleri olduğunu açıkladı⁴. Türkiye bunu kendisine de yapılan bir tehdit olarak algıladı ve askeri hazırlıklara başladı. Her ne kadar İtalya Türkiye'ye yönelik bir tehdit olmadığını söylese de 1935'de Habeşistan'a saldırınca Avrupa'da dengeler değişti ve bir güvensizlik havası oluştu. Bu atmosfer içinde Atatürk İngiltere ile bir yaklaşma politikası gütmeye başlamıştı. Sovyetler Birliği'nin desteği yeterli olamazdı. Akdeniz'deki tehlikeye karşı Türkiye İngiltere ile güven ve ittifak içine girecekti. Bu dayanışma Milletler Cemiyeti çerçevesinde, İtalya'ya uygulanan yaptırımlara katıldılar bahanesiyle, İtalyan kuvvetleri, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'ya saldırıda bulunursa, İngiltere ve Fransa onları korumayı üstlenmişlerdi. Bu sonuç Rusya'yı tedirgin etmişti. Ama Moskova, Batılı Türkiye'ye ters düşmek istemeyecekti. Türkiye İngiltere yaklaşması hem siyasal, hem de ekonomik alanda hızla gelişmiş, bu arada Kral VIII. Edward eşiyile birlikte İstanbul'a bir gezi yapmış, Atatürk'le aralarında dostça görüşmeler olmuştu⁵.

Artık, Türkiye Sovyetler Birliği ile ilişkilerini sarsmadan İngiltere ve Fransa'ya yöneliyordu. İngiltere bu yaklaşma başladığı zaman Musul sorunu çoktan çözülmüştü. Fransa ile ilişkiler de Hatay sorunu süreci içinde imzalanan 1937 anlaşmasıyla bir ölçüde düzelmişti. İki yıl sonra, 23 Haziran 1939'da yapılan anlaşma ile Hatay Türkiye'ye verilmişti. Artık Türkiye, İngiltere ve Fransa ile Üçlü İttifak yolunu tutacaktı.

Almanya ile ilişkilere gelince: 1919 Versaille Barış Antlaşmasının ağır koşullarının etkisiyle Berlin, 1932 yılına değin Avrupa güç dengesinde bir ağırlık yaratmamıştı. Türkiye ile ilişkiler ise dostça geçiyordu. 1933'de Hitler iktidara gelince

³ Aydın Güngör Alacakaplan, "Türk-Sovyet İlişkileri (1921-1945)", *Çağdaş Türk Diplomasisi...*, s.284.

⁴ Mehmet Gönlübol, Cem Sar, "1919-1939 Yılları Arasında Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası, I*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s.82.

⁵ Ali Halil, *Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye*, Gerçek yay., İstanbul, 1968, s.46.

Avrupa'da yeni bir Germen tehdidi başlamıştı. 1935'de Türk-İngiliz yakınlaşması Berlin'de hoşnutsuzluk yaratmıştı. Hitler'in kafasında "*Doğuya doğru*" genişleme hayali yatıyordu; İtalya, Bulgaristan, Macaristan gibi revizyonist ülkeleri kolluyordu. Türkiye ile ekonomik ilişkilerin hızla geliştirilmesini istiyordu. 1938 Temmuz'unda Almanya Dışişleri Bakanı Ribbentrop Berlin'e gelen Türk meslektaşı N. Menemencioğlu'na bir saldırmazlık paktı önermişti, ama Türkiye buna yanaşmamıştı. Ankara o sırada Almanya'nın çok hızlı savaş hazırlıklarını kaygıyla karşılıyordu. Hitler Türkiye'nin stratejik önemini bildiğinden, hiç değilse onu tarafsız tutmaya çalışacaktı. Bu doğrultuda etkin olabilmek için eski başbakanlardan Von Papen'i 1939 yılında Ankara'ya Büyükelçi atamıştı. Von Papen hiç değilse 18 Haziran 1941'de Türk-Alman Saldırmazlık paktını yapmayı başaracaktı, böylece Türkiye savaş dışında kalabilecekti⁶.

İki Dünya Savaşı arasında Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde karşılaştığı başlıca aktörlerin (Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya) yanı sıra, küçük ve komşu devletlerle ilişkileri de barışçı olmuştur. Örneğin Bulgaristan ile 1925'de Dostluk ve Oturma Sözleşmesi ve 1929'da Tarafsızlık Antlaşması; 1926'da Irak ile Dostluk ve Güvenlik Antlaşması ve 1932'de Güvenlik ve Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması; 1926'da Suriye ve Lübnan (Mandater adına Fransa) ile Dostluk ve iyi Komşuluk Sözleşmesi; 1928'de Afganistan ile Dostluk Antlaşması imzalamıştı. Daha da ilginç, 11 yıl önce Türkiye'ye saldıran, Yunanistan'a dostluk eli uzatmış, onunla 1930'da bir Dostluk, 1933'de İçten Anlaşma Paktı ve 1938'de Türk-Yunan Antlaşması imzalamıştı. Yugoslavya ile 1933'de bir Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması ve Mısır ile de 1937'de Dostluk Antlaşması yapmıştı. Bunlara 1934 Balkan Paktı ve 1937'de Sadabat Paktı da eklenince, Türkiye'nin, etrafında barışı korumak için ne denli çaba gösterdiği ve bunda başarılı olduğu ortaya çıkıyordu⁷.

Birinci dünya savaşının sonunda yapılan anlaşmalar hiçbir ülkeyi memnun etmemişti ve Avrupa'da statükocu ve revizyonist devletlerin ortaya çıkmasına sebep oldu. Revizyonist devletlerden Almanya ve faşist İtalya, çevrelerindeki ülkeleri rahatsız ediyorlardı.

⁶ Edip Çelik, *100 Soruda Türkiye'nin Dış Politika Tarihi*, Gerçek yay., İstanbul, 1969, s.57.

⁷ İsmail Soysal, "Avrupa'da Kuvvet Dengeleri", *Çağdaş Türk Diplomasisi...*, s.295.

Hitler Almanyası'nın yaşam alanı felsefesini gerçekleştirme iddiasıyla, Avrupalı devletlere saldırmaya başlaması sonucu İkinci Dünya Savaşı başlamış oldu. Hemen hemen bütün dünyayı saran bu savaş, bir çok ülkeyi harap etmiş, yenen de yenilen de aşırı derecede zayıf vermiş, ülke ekonomileri alt üst olmuş, işgücünü oluşturan yetişkin insanlar savaş alanlarında ölmüş, savaştan geriye tam anlamıyla bir harabeler yığını kalmıştı. Birinci Dünya Savaşının öncesi ve sonrası sömürgeci devletleri o kadar yıpranmışlardı ki, kontrolleri altındaki bölgeleri kontrol edecek ne ekonomik ne de siyasi güçleri kalmamıştı⁸.

Savaştan en karlı ve en az hasarla çıkan iki devlet, 20. yüzyılın iki süper gücü olacak olan ABD ve Sovyetler Birliği idi. Savaşa katılmayan ülkeler bile bu iki süper güç kadar zarar görmeden kurtulamamışlardı. Dünya adeta ekonomik ve siyasi bir bunalıma sürüklenmişti. ABD savaştan sonra klasik Monroe doktrinine uygun olarak kendi kıtasına dönmeyi beklerken, bölgede oluşan büyük boşluğu ve çıkan fırsatları değerlendirmek için atağa geçen Sovyetler Birliğini durdurmak üzere tedbir alma gereğini gördü.

1917 ihtilaliyle rejim değiştirmiş olan Lenin'in Sovyet Rusyası, şimdi Stalin liderliğinde Marksist – Leninist ideolojiyi tüm dünyaya yaymayı ve kendi etrafında peyk ülkeler oluşturmayı hedefliyordu. Batı demokrasisi ve emperyalizmin kapitalist düzeniyle tamamen tezat olan komünizmi bir yerde durdurmak da diğer süper güç ABD'ye kalıyordu. Bu iki süper gücün etrafında diğer devletlerin gruplaşmaya başlamasıyla dünya iki kutuplu bir hale gelmiş oldu⁹.

Türkiye göstermiş olduğu olağanüstü başarılı diplomasi ile savaşın dışında kalmış olmasına rağmen ekonomik yönden savaşan devletler gibi bir hayli yıpranmıştı. Bununla beraber takip etmiş olduğu diplomasi sonucunda siyasi yönden de yalnız kalmıştı. Gerçi savaşın son anlarında sonuç belli olmuşken Mihver devletlere savaş açarak Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na girerek bu yalnızlığından bir nebze de olsa kurtulmuştur. Fakat hemen sınırındaki komşusu, uzun yıllar boyunca imparatorluğu

⁸ Kamuran Gürün, *Türk Sovyet İlişkileri*, TTK. yay., Ankara, 1991, s.89.

⁹ Rıfık Salim Burçak, "Türk - Sovyet İlişkilerine Genel Bakış", *Tarihi Gelişmeler İçerisinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)*, TTK. yay., Ankara, 1992, s.214.

rahatsız etmiş, sürekli sıcak denizlere inme hayaliyle dış politikasını sürdürügelmişti. Türkiye Şimdi de dünyanın yeni süper güçlerinden biri olarak ortaya çıkmış olan Sovyetler Birliği'nin tehdidine maruz kalmak üzeredir.

I- II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI GENEL DURUM VE TÜRKİYE

A- SAVAŞ SONRASI SİYASİ VE POLİTİK GELİŞMELER

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle uluslararası politikanın merkezi durumunda bulunan Avrupa ve bu politikayı yöneten Fransa, Almanya, İngiltere ve İtalya, üstünlüklerini tamamıyla ABD ve Sovyet Rusya'ya kaptırdılar. Marksist - Leninist ideolojiyi benimsemiş olan Rusya; hemen hemen tüm dünya çapında yaygınlaşan komünist oluşumlara yakınlık gösterip destek verirken; ABD Wilson Prensipleri çerçevesinde hareket etti ve dünya çapında Rusya'nın aksine komünizme karşı durmaya çalıştı¹⁰.

Avrupa'nın gücünü ve dünya siyasetindeki ağırlığını kaybetmesinden sonra, dünya uzun bir süre yeni süper güçler; ABD ve Sovyet Rusya'nın çevresinde iki kutuplu bir hal aldı¹¹. İkinci Dünya Savaşı'nda, Hitler ve Mussolini'yi yenenler Avrupalılar değil, ABD ve Sovyetler Birliği idi. Dünya'nın bu iki kutuplu hali, ABD ve Sovyetler'in birbirlerine üstünlük kurmak için mücadeleleriyle 1970'lere kadar devam etti.

Savaştan her bakımdan yıkık çıkan Avrupa devletleri, bu iki süper devletin çevresinde kümelenildiler. Böylece ortaya iki kutuplu bir denge çıktı. Kısa ismiyle Soğuk savaş, etkisini yirmi yıldan fazla sürdürdü¹².

¹⁰ Veli Yılmaz, *Siyasi Tarih*, Harp Akademileri yay., İstanbul, 1998, s.242.

¹¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1990*, İmge yay., Ankara, 1991, s.155.

¹² A.g.e., s.155.

İkinci Dünya Savaşı sonunda, Amerika ile Sovyet Rusya'nın iki büyük kuvvet olarak ortaya çıkmalarında, uluslararası politika arenasında meydana gelmiş olan boşluklar, şüphesiz en büyük rolü oynamıştır. Savaştan önce dünya siyasetine yön veren ve dengede tutan devletler, artık bu güçlerini yitirmişlerdi¹³. Bunlardan Almanya, Japonya ve İtalya yenilmiş, savaştan galip taraf olarak çıkmalarına rağmen Fransa ve İngiltere, savaşın üzerlerinde yaptığı tahribatı telafi ederek tekrar eski güçlerine ulaşabilmeleri için otuz otuzbeş sene geçmesi gerekecekti¹⁴.

İngiltere ve Fransa'nın etki bölgelerinden ellerini çekmeleri neticesinde, komünizmi tüm dünya'ya yaymak için mücadele veren Sovyet Rusya için Asya ve Avrupa kıtalarında sayısız fırsatlar çıkmıştı. Bu sebeple savaşın hemen ertesinde Sovyet Rusya üç istikamette faaliyete geçti. Bunlar Avrupa, Ortadoğu ve Uzakdoğu Asya'dır¹⁵.

1- 1950 Seçimleri ve DP'nin Seçimleri Kazanması

Değişen konjunktürde Türkiye'de de önemli değişiklikler olmak üzere idi. Savaş yılları boyunca bilfiil savaşa katılmamasına rağmen, ülke ekonomisi bir hayli yıpranmış, savaş tehlikesinden dolayı stoklar yapılmış, işsizlik ve yoksulluk artmış, bütün bu olumsuzluklar halkı etkilemiş, halk ta bunların sebebi olarak CHP hükümetini görmüş ve CHP de bu olumsuzluklardan payını almıştı¹⁶.

Memleketin içinde bulunduğu olumsuz durumlardan dolayı CHP içinde muhalefet başladı. Eleştiriler; bütçe açığı, ölçsüz emisyon, hayat pahalılığı, vurgunculuk, karaborsa, vergi sisteminde toplanıyordu¹⁷.

Bütün bu olumsuz şartlar altında ülkeyi tam bir demokrasi sürecine sokmak için uğraş veren İnönü, Demokrat Parti'nin kuruluşunu desteklemiş ve ikinci kez 14 Mayıs 1950 genel seçimlerine katılmalarını sağladı. Ülke çapında büyük propagandalar

¹³ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, Alkım yay., İstanbul, 2003, s.423.

¹⁴ A.g.e., s.423.

¹⁵ Veli Yılmaz, a.g.e., s.244.

¹⁶ Cem Eroğlu, Demokrat Parti ve İdeolojisi, İmge yay., Ankara, 1990, s.70.

¹⁷ A.g.e., s.71.

yaparak çok hazırlıklı bir şekilde seçimlere giren Demokrat Parti, 1950 genel seçimlerini beklenmeyen derecede büyük bir başarıyla kazanmış ve meclisteki çoğunluğu ele geçirdi¹⁸.

14 Mayıs 1950 seçimleriyle birlikte Cumhuriyet döneminde ilk defa iktidar, seçimler sonucunda demokratik ve barışçıl bir yöntemle değişti¹⁹.

2- İktidar Olarak DP'nin Dış Politika Anlayışı

İktidara gelen Demokrat Parti, ülke stratejisi, ekonomi vs. alanlarda olduğu gibi, dış politikada da CHP'nin savaş sonrası politikalarının sürdürücüsü oldu²⁰. DP'nin dış politikada CHP'den belki de tek farkı daha faal olmasıydı. Yeni iktidarın ilk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün ifadesiyle, "*İkinci Dünya Harbi'nden beri Batı'ya yönelmiş olan dış siyasetimiz son seçimler neticesinde, bu istikamette daha faal bir şekil alacaktır*"²¹.

Yine Fuat Köprülü, 17 Mayıs 1950'de France Press'e verdiği demeçte; "*İttifaklarımıza, bilhassa İngiltere, Fransa, Türk ittifakına ve daha da kuvvetlendirmeğe çalışacağımız Amerikan dostluğuna sadık kalacağız. Dış politikada hiçbir değişiklik yapılmayacaktır*" diyerek tamamıyla Batı'ya endekslenmiş olan Türk dış politikasını, bu doğrultuda arttırarak devam ettireceklerinin sinyallerini veriyordu²². Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla kendisine Sovyet yayılcılığına karşı müttefik arayan Türkiye, kurtuluşunu Batılı devletlere, özellikle İngiltere'nin boşluğunu doldurmaya soyunan Amerika'ya endekslemişti.

Demokrat Parti iktidar olduktan sonra yaptığı tüm açıklamalarda sürekli

¹⁸ Cumhuriyet, 17 Mayıs 1950.

¹⁹ Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay vd., "Türkiye'de Siyasal Kültürün Oluşumu", **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, FTK yay., İstanbul, 1986, s.472.

²⁰ Sina Akşin, Korkut Boratav vd., "İktisat Tarihi 1908-1980", **Türkiye Tarihi**, IV, Cem yay., İstanbul, 1989, s.314.

²¹ Feroz Ahmad, B. Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi yay., Ankara, 1976, s.71.

²² Cumhuriyet, 17 Mayıs 1950.

Atatürk dönemine atıfta bulunuyor ve aynı istikamette devam edeceklerinden bahsediyordu²³. Gerçektende incelendiği zaman DP dış politikasının kökenlerini, Atatürk zamanına dayandırmak mümkündür²⁴.

4 Aralık 1945'te parti kurmak için Çankaya'ya çıkan Bayar'la İnönü arasında, dış politika da gündem maddesi oldu ve Bayar'ın, Cumhuriyetin ilanından beri uygulanan devletin resmi dış politika anlayışından herhangi bir sapmanın düşünülmediği konusunda teminat vermesi şeklinde mevzu görüşüldü²⁵. Demokrat Parti söylediklerinin uygulayıcısı oldu ve CHP ile dış politika konusunda aynı yolu izledi²⁶. Türkiye'nin ABD ve Batı Avrupa ülkeleri ile işbirliğinin artmasına ve NATO'ya katılma gayretlerini Demokrat Parti desteklemişti. Bu bir bakıma CHP'nin dış politika görüşünün sürdürülmesiydi. Bu durum Demokrat Parti seçim bildirisinde şöyle ifade ediliyordu:

“Bugün herhangi bir partinin değil bütün milletin müşterek kanaatinin bir ifadesi olan dış siyasetimiz hakkında fazla bir şey söylemeye lüzum görmüyoruz. ABD ile siyasi ve iktisadi münasebetlerimizi samimiyet ve anlayış havası içinde her gün daha kuvvetlendirmek en büyük emelimizdir. Memleketimizde iktidar tedebbülünün dış siyasetimizde hiç bir değişiklik yapılmayacağına dost düşman herkesin emin olması...”²⁷.

Bu durum hükümet programında da belirtilmişti. Bu geleneksel dış politikanın sürdürülmesi demektir. Türkiye'nin batı ile ilişkileri geliştirilmeliydi.

“Bugün herhangi bir partinin değil bütün milletin müşterek kanaatinin bir ifadesi olan dış siyasetimiz üzerine fazla bir şey söylemeye ve Birleşmiş Milletler idealine olan samimi bağlılığımızı tekrara lüzum görmüyoruz. Ananevi İngiliz ve

²³ Halit Tanyeli, Adnan Topsakal, *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1950-1958, II*, Çağdaş yay., İstanbul, 1959, s.28

²⁴ İsmet Bozdağ, *Celal Bayar Anlatıyor: Başvekilim Menderes*, Tercüman Gazetesi yay., İstanbul, 1986, s.50.

²⁵ Tefik Çavdar, “Demokrat Parti”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (Bundan sonra CDTA), VIII, İletişim yay., İstanbul, 1983, s.2060; ayrıca bkz. Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye*, Milliyet yay., İstanbul, 1970, s.113.

²⁶ Metin Toker, *a.g.e.*, s.113.

²⁷ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Güneş yay., Ankara, 1946, s.21.

Fransız ittifakına ve ABD ile en sıkı dostluk ve işbirliğine dayanan, dostluklarına daima sadık kalan, uzak yakın ve büyük küçük bütün milletlerin istiklal ve toprak bütünlüklerine her zaman hürmetkar olan dış siyasetimizin sulhçu mahiyeti bütün dünyaca malumdur...

Bu arada, cihan sulhu için haiz olduğu ehemmiyet her gün daha iyi anlaşılın şarkı Akdeniz emniyetini maddi ve manevi korumak ve kuvvetlendirmek için, bir taraftan büyük dostumuz ve müttefiklerimizin dikkat ve alakalarına bu mesele üzerine çekmek, diğer taraftan da kendilerine sıkı dostluk ve rabitaları ile bağlı bulunduğumuz yakın şark devletleriyle daha sıkı münasebetler tutmak, bu bölgelerde adalet ve anlayış esaslarına dayanan samimi bir dostluk tenasüt havası yaratmak lüzumunu duymaktayız... ”²⁸.

Parti programında da dış politika görüşleri özetle şöyle idi:

“MADDE 18 - Dış politikamız, milletlerin hukuk eşitliğine, milletlerarası siyasi, iktisadi ve kültürel işbirliğine, kolektif güvene, iyi komşuluk münasebetleri esasına dayanmalıdır. Milli varlığın ancak milli kuvvetle korunabileceği kanaatine bağlı kalmakla beraber, milletler birliği gayesini hedef tutacak barışçı ve açık bir dış siyasetin, memleket menfaatlerine en uygun ve realist yol olduğuna inanıyoruz”²⁹.

Türk toprakları ve Boğazlar üzerinde bir takım Sovyet istekleri, Türk Dış Politikasını derinden etkilemiş ve o gelişmeler doğrultusunda politikalar üretilmişti³⁰. Sovyetlerden tehdit dolu notalar geldiği zamanlar muhalefet lideri olarak Bayar sürekli bilgilendirilmiş, DP de desteğini esirgememişti³¹. Ana hatlarıyla dış politikada DP ile CHP arasında bir görüş ayrılığı gözükmemekteydi³².

NATO'nun kuruluşundan kısa bir süre sonra, CHP hükümeti NATO'ya üyelik

²⁸ İsmail Arar, **Hükümet Programları (1920-1965)**, Burçak yay., İstanbul, 1968, s.164.

²⁹ **Demokrat Parti Tüzük ve Programı**, s.21.

³⁰ Melek Fırat, Oral Sander, “Türkiye'nin Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri”, **Türkiye'nin Dış Politikası**, İmge yay., Ankara, 2000, s.82.

³¹ Hikmet Özdemir, **Türkiye Cumhuriyeti**, İz yay., İstanbul, 1995, s.183.

³² Yuluğ Tekin Kurat, “Elli Yıllık Cumhuriyet'in Dış Politikası 1923-1973”, **Belleten**, XXXIX/154 (Nisan 1975), s.283.

için müracaat etti fakat olumsuz cevap aldı³³. Demokrat Parti dış politikada CHP'den farklı bir tutum ve davranışa girmedir. Gerek Sovyetlerden gelen baskılar, gerek ekonomik zorluklar, gerekse batılı devletlerin kendi menfaatleri doğrultusunda Türkiye'yi yanlarında görmek istemelerinden dolayı, batı hedefli bir politika izledi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin bıraktığı yerden devam etti. Geçmişin izlerini dönemin gelişmeleri içinde sürdürmeye çalıştı³⁴. Zaten 1950 seçim bildirisinde DP, "Memleketimizde iktidar tedabbülünün dış siyasetimizde hiçbir değişiklik yapmayacağına dost düşman herkesin emin olması" şeklinde bir teminata önceden halka açıklanmıştı³⁵.

14 Mayıs seçimlerini kazanan DP 22 Mayıs 1950'de ilk kabinesini açıkladı. İlk kabinede Dışişleri Bakanlığına M. Fuat Köprülü getirildi³⁶. Parti kurucularından birisinin Dışişleri Bakanlığına getirilmesi, DP'nin dış politikaya verdiği önemi göstermektedir. Türkiye açısından oldukça yoğun ve hareketli uluslararası gelişmelerin yaşandığı bu günlerde, hükümet de dış politikaya gerekli önemi veriyordu. Başbakan Menderes, 29 Mayıs'ta açıkladığı hükümet programında takip edilecek dış politikanın esaslarını "Dış ilişkilerde aynı politika sürdürülecek" ve "Ülkeye yabancı sermaye getirilecek" ifadeleriyle açıklıyordu³⁷. Program, DP'nin, CHP'nin 1950'ye kadar getirdiği dış politika anlayışından bir sapmanın olmayacağını, fakat ekonomide daha liberal bir çizgi takip edileceğinin ipuçlarını vermektedir³⁸.

Dışişleri Bakanı F. Köprülü, Brüksel'de verdiği bir demecinde; "İkinci Dünya Harbinden beri Batı'ya yönelmiş olan dış siyasetimiz son seçimler neticesinde, bu istikamette daha faal bir şekil alacaktır"³⁹ diyordu. Köprülü, Fransız basınına yaptığı açıklamalarında, DP'nin takip edeceği dış politika da herhangi bir değişikliğin

³³ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*, Bilgi yay., Ankara, 1969, s.1609.

³⁴ İlkay Sunar, "Demokrat Parti ve Popülizm", *CDTA*, VIII, s.2077; ayrıca bkz. Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa yay., İstanbul, 1996, s.327.

³⁵ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yay. (Bundan sonra AÜ. SBF. yay.), Ankara, 1979, s.73.

³⁶ *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1950.

³⁷ *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1950.

³⁸ Faruk Sükan, *Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları TBMM 1950-1960*, TBMM yay., Ankara, 1991, s.13.

³⁹ *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1950.

beklenilmemesini, sadece memlekette yabancı sermayenin teşvik edileceğini söyledi⁴⁰. Bakan'ın açıklamaları İ. İnönü'nün daha evvel Batı'ya yönelik yapmış olduğu açıklamalardan pek farklı değildi ve adeta o mesajları tamamlar mahiyette idi. Genelde dış politika söz konusu olduğunda her iki partinin ortak menfaatlerde birleştiği görülüyordu⁴¹.

Özetle, DP'nin dış siyaset anlayışı 1950'li yıllarda milli uzlaşmaya ve şu iki temel prensibe dayanmıştı:

1. Sovyet yayılcılığını önlemek,
2. Batı ile askeri ve iktisadi işbirliği yapmak.

Türkiye NATO'ya katıldıktan sonra bütün uluslararası olayları bu teşkilat açısından değerlendirmek eğilimini göstermiş, Türk dış siyasetini yönetenler Kuzey Atlantik Antlaşması'nı Türkiye için milli siyaset ve bir dünya görüşü saymışlardı⁴².

3- 1950'lerde Türkiye'nin Güvenliği

İkinci Dünya Savaşı ertesinde çoğu ülke gibi, Sovyetlerin yayılcı politikası karşısında Türkiye tek başına mücadele edebilecek güçte değildi. Bu yüzden kurtuluş çaresini Batıyla sıkı ilişkiler kurmakta bulacağını zannederek, özellikle Amerika başta olmak üzere çeşitli ittifak arayışlarına girdi. DP de iktidara geldikten sonra CHP'nin izinden giderek Batıyla ilişkileri kuvvetlendirmeye çalıştı. Demokrat Parti iktidara geldikten yaklaşık bir ay sonra 25 Haziran 1950'de Kore savaşı çıktı. Güvenlik konseyi Kuzey Kore Kuvvetleri'nin Güney Kore'ye saldırmasının barışı bozucu olduğunu kararlaştırdı ve 27 Haziran'da Birleşmiş Milletler üyelerini barışı ve güvenliği geri getirecek yardımlarda bulunmaya çağırdı. 25 Temmuz 1950'de Demokrat Parti

⁴⁰ Cumhuriyet, 17 Haziran 1950.

⁴¹ Refik Korkud, *Türkiye Siyasi Partilerine Birinci Açık Mektup*, Ankara, 1955, s.120.

⁴² Mehmet Gönülbol, Haluk Ülman vd., "İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965 Yılları)" *Olaylarla Türk...*, s.311.

liderlerinin Yalova'daki toplantısında Kore'ye asker gönderilip gönderilmemesi tartışıldı ve bu tartışmalar sonucu Menderes Hükümeti, Kore'ye 4500 kişilik bir kuvvet gönderilmesini kararlaştırdı⁴³.

Demokrat Parti'nin hedefi Türkiye'yi NATO'ya sokmaktı. Sovyetlerin uzak doğuda böyle bir saldırıya geçmesi, Türkiye'nin güvenlik meselesini tekrar gündeme getirdi. Demokrat Parti liderleri Kore'ye asker göndermekle NATO'ya gidecek yolun açılacağına ve tek başlarına karşı koyamayacakları Sovyet tehditlerine karşı ülkeyi güvenlik altına alacaklarına inanıyorlardı⁴⁴.

Dışişleri Bakanı F. Köprülü *International News Service*'de yayınlanan yazısında, dünyanın iki düşman kampa ayrıldığını, bu iki cephe arasında tarafsız bir politikanın mümkün olmadığını, ABD'nin Kore olayından sonra Türkiye'nin yakın doğu barışı için önemini daha açık anlayacağını umut ettiğini yazmaktadır⁴⁵.

a- 1950'lerde Türkiye'nin Güvenlik Yaklaşımı

II. Dünya Savaşının ardından, Sovyet Rusya'nın komünist emperyalizmini tüm dünyaya yaymak için faaliyetlerini hızlandırmasından sonra, Amerika Monroe doktrinini terk ederek uluslararası arenada sorumluluk almaya yöneldi⁴⁶. Sovyetlerin Boğazlarda üs ve toprak taleplerine tek başına karşı koymaya gücü olmayan Türkiye de güvenlik gereksinimini, Amerika Birleşik Devletleri ile girdiği yakın işbirliği ve ittifakla karşılama yoluna gitti.

NATO'nun açık tarafı olan güneydoğu kanadında, Sovyet tehdidi altında bulunan iki ülke; Yunanistan ve Türkiye için, Başkan Truman Amerikan Kongresi'ne 12 Mart 1947 günü bir mesaj göndererek, bu iki ülkeye verilmek üzere 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılması amacıyla kendisine yetki verilmesini istedi⁴⁷.

⁴³ Ali Halil, a.g.e., s.121.

⁴⁴ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, Bilgi yay., Ankara, 1990, s.87.

⁴⁵ *Ayın Tarihi*, 205 (Aralık 1950), s.92.

⁴⁶ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.176.

⁴⁷ Haluk Ülman, *İkinci Dünya Savaşı'nın Başından Truman Doktrinine Kadar Türk-Amerikan*

Amerikan Kongresi, 22 Mayıs'ta Yunanistan'a 300 milyon ve Türkiye'ye de 100 milyon dolarlık bir askeri yardım yapılmasını kabul etti. Yardımın kapsamı konusunda Türkiye ile Amerika arasında görüşmeler başladı ve 12 Temmuz 1947'de Ankara'da Türkiye'ye yapılacak yardım hakkında anlaşma imzalandı⁴⁸. Bu anlaşma Türk ABD ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı oldu.

Bu sırada II. Dünya Savaşı'ndan yıpranarak çıkan Avrupa, ekonomik açıdan da sarsılmıştı. Kaynaklar tükenmiş, ekonomiyi canlandıracak bir kaynak kalmamıştı. Sovyet tehdidine ekonomik yönden açık kalmış Avrupa'nın tekrar toparlanması için Amerika bir formül buldu. Bu formül, Amerika Dışişleri Bakanı George Marshall'ın 5 Haziran 1947 günü Harvard üniversitesinde yaptığı konuşmada açıklandı. Marshall: *"Avrupa'da gelecek 3-4 senelik, yabancı memleketlerden ve bilhassa ABD'den ithal edeceği yiyecek ve diğer esaslı maddeler ihtiyacı bugünkü tediye kabiliyetinden çok fazladır. Avrupa'nın mühim bir ek yardıma ihtiyacı vardır. Aksi halde, iktisadi, içtimai ve siyasi çok vahim bir yıkıntıya maruz kalacaktır"*⁴⁹ diyordu.

ABD, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Türkiye'yi yardım çemberi içine almış, bundan sonra Türkiye'nin dış politikası ABD ile başlayan yakınlaşmanın paralelinde şekillenmiş, Kore'ye asker gönderme kararının da etkisiyle NATO üyeliği kabul edilen Türkiye, artık bütünüyle batı yörüngesinde bir dış politika izlemeye başlamıştı⁵⁰.

b- Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Sorunları

Türkiye'nin içinde bulunduğu 1950'li yıllardaki iç ve dış siyasal konjonktür, ülkenin ulusal güvenliği açısından iktisadi ve askeri acil tedbirlerin alınmasını gerekli kılmaktaydı. Türkiye 1950'lerde, iktisadi, hatta askeri bakımdan stratejik durumda tarafsızlığını güvenle koruyabilecek güçte değildi. Üstelik, Sovyetler'in kendi yörüngesine çekmek istediği Batılı ülkeleri, başlangıçta tarafsız bir duruma düşürme ve

Diplomatik Münasebetleri (1939-1947), AÜ. SBF. yay., Ankara, 1961, s.93.

⁴⁸ George S.Haris, **Troubled Alliance**, Washington, 1972, s.28.

⁴⁹ Richard Robunson, **The First Turkish Republic**, Massachusett, 1963, s.179.

⁵⁰ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman vd., **a.g.m.**, s.291.

bu amaçla da Batı kampını terk etmeye özendirme esasına dayanan bir siyasi strateji uyguladığı, Türkiye’de çok iyi bilinmekteydi⁵¹.

Türkiye’nin coğrafi konumu ve daha başka nedenler ile tarafsız tutum sürdürebilmesi çok zordu. Böyle bir tutum, üstelik Türkiye’yi ittifakın ve ABD’nin caydırıcı desteğinden de yoksun bırakarak savunmasını tehlikeli bir duruma düşürebilirdi. Bu nedenle Türkiye, ulusal hedeflerinin temel gereği olarak Atatürk’ten intikal eden Batıya dönük siyasetinden vazgeçmedi⁵².

Türkiye, ideolojik temel farklılıklar açısından Türk ulusunun tarihsel ve geleneksel törelerine ters düşen, aynı zamanda Türkiye’yi Batı teknolojisi ve Batı siyasi, diplomatik ve doğal olarak askeri desteğinden yoksun bırakacak bir yol izleyerek Sovyetlere yönelemezdi. Türk ulusu, uzun tarihi boyunca hiçbir zaman kuzeyden gelen tehdide boyun eğmemiş; tersine, daima buna karşı savaşmıştı. Ne var ki bu ulusal bağımsızlık gelecekte komünizmin gizli ve son derece karmaşık yöntemleri karşısında, 1950’li yılların koşullarında eskisi kadar etkili olmayabilirdi⁵³.

1950’lerde Türkiye’nin ulusal güvenlik sorunları çok çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bunlar siyasi tercihlerden çok, en başta coğrafi konumdan ve bunun yanısıra uluslaşma sürecinin gecikmesinden kaynaklanan, dış güçlerin müdahaleleriyle derinleşen tarihi olaylardır⁵⁴. İmparatorluğun tasfiyesi esnasında, Kurtuluş Savaşından zaferle çıkılmasından dolayı kimse kendisine düşen paydan memnun kalmamıştır. İkinci olarak uluslararası ittifaklardan ve güç dengelerinden doğan sorunlar vardır. Genel olarak ittifakların çoğu çaresizlik içinde ve birçok tavizler karşılığında imzalanan antlaşmalardır. Üçüncü olarak, Türkiye’nin dünyanın en istikrarsız bölgelerini teşkil eden Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu’nun tam ortasında yer almasından kaynaklanmaktadır⁵⁵.

⁵¹ Baskın Oran, *a.g.m.*, s.75.

⁵² Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.*, s.1665.

⁵³ Ali Halil, *a.g.e.*, s.98.

⁵⁴ Melek Fırat, Oral Sander, *a.g.m.*, s.85.

⁵⁵ Mehmet Tanju Akad, *20. Yüzyıl Savaşları (Stratejik, Taktik, Teknolojik ve Jeopolitik Yönleriyle)*, Kastaş yay., İstanbul, 1992, s.609.

İki yüzyıla yakın bir süre Türkiye'nin ittifakları, temelde Rusya'nın oluşturduğu tehdide karşı yapılmıştır. Önce İngiltere ve Fransa, sonra Almanya, sonra da Soğuk Savaş döneminde ABD ile ittifak yapılarak bu tehlikeye karşı destek aranmıştır⁵⁶. Doğal olarak herkes faturasıyla birlikte gelmiştir. İngiltere ve Fransa birçok ayrıcalıktan yararlanmış ve imtiyazlar almışlardır. Sonuçta Düyun-u Umumi aracılığıyla Osmanlı maliyesine el koymuşlardır⁵⁷. İngilizlerin Kıbrıs'a çıkmaları da sözde Rusya'ya karşı korumak için geçici bir tedbirdir. Almanya'nın faturası da çok ağır olmuş, Türkiye'yi adeta tüm kaynaklarını tüketerek ulusal varlığını tehlikeye atan bir savaşa sürüklemiştir.

ABD askeri yardım heyetinde görev yapmış General Robert C. Aloe'nin sözleriyle, 1947 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, geniş ölçüde eski silah ve teçhizatla donatılmış ve modası geçmiş taktikleri kullanmaktadır. Türk Kuvvetleri, 1922 yılından beri savaşmamıştır ve ABD Savunma Bakanı Robert Patterson'un deyimiyle Türkiye, 1947 yılında bir "1910 Ordusu"na sahiptir⁵⁸. Türk Ordusu'nun mevcudu 1950'lerde 350.000 civarındadır⁵⁹. Bu dönemde Türkiye askeri gücünü korumak ve ulusal savunması için yeterli ve enerjik olmak gibi ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Sovyet Ordusunun muhtemel hava hücumlarına karşı Türkiye'nin tek savunmasını, herşeye rağmen Batı ittifakının caydırıcı etkisi teşkil edecektir⁶⁰.

c- Soğuk Savaş Sonrası Müttefik Arayışları

Yukarıda bahsettiğimiz tüm bu şartlar altında Türkiye, kuzeyden gelen tehdide karşı ve içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıyı aşmak için şiddetle müttefik arayışına girdi. İki süper güç ABD ve Sovyetler'den başka alternatif de yok gibi görünüyordu. Rejim ve halkın yapısı itibariyle Sovyetler'le ilişki imkansız gibiydi. Haliyle tek alternatif olarak ABD kalıyordu⁶¹.

⁵⁶ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.43.

⁵⁷ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyet Tarihi*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1986, s.20.

⁵⁸ Doğan Avcıoğlu, *Devrim ve Demokrasi Üzerine*, Tekin yay., İstanbul, 1980, s.419.

⁵⁹ A.g.e., s.420.

⁶⁰ Lothar Rühl, "Batı ve Sovyet Stratejisi İçin Türkiye'nin Değeri", *Türkiye ve Müttefiklerinin Güvenliği*, *Seminer Notları*, Dış Politika Enstitüsü yay., Ankara, 1982 s.124.

⁶¹ Veli Yılmaz, a.g.e., s.46.

Amerikan ilişkilerinin kökeni Osmanlı'ya kadar gider. Cumhuriyetin ilk yıllarında ABD'deki Ermeni ve Rum lobilerin faaliyetleri nedeniyle ilişkiler pek de iyi değildir⁶². Atatürk bu durumdan rahatsız olsa da ilişkilerin geliştirilmesi taraftarıydı⁶³. II. Dünya Savaşı sonrası diyalogların temelinde Sovyetler Birliği'nin izlediği politikalar yatmaktadır. Her iki tarafı birbirine yaklaştıran yegane etken Rusya'dır⁶⁴. Türkiye'nin Amerika'ya bu kadar önem vermesi ve ilişkilerini geliştirmek için çalışması, ABD'yi Sovyetler karşısında sığınabilecek tek ülke olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Amerika'nın Türkiye'ye bu denli önem vermesinin sebebi ise, bölgedeki etkisini sürdürmek ve kontrolünü devam ettirmek içindir⁶⁵.

Türkiye'yi genelde Batı, özelde Amerika ile ittifak kurmaya yönelten etkenleri iç ve dış olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Dış nedenlerin başında Sovyet tehdidi gelirken, iç nedenler daha ziyade ekonomiktir. Dünyanın en zengin gücü olan ABD ile yakınlaşmanın getireceği ekonomik ve askeri yardımların, ülke savunma ve kalkınmasına büyük katkı sağlayacağı düşünülüyordu⁶⁶.

İngiltere 1947 Şubatı'nda ABD yönetimine Türkiye hakkında uyarıda bulunarak bu ülkeye sahip çıkılması gerektiğini bildirip, kendisinin 6 yıllık savaşta fazla yıprandığını, bu gücü bulamadığını ifade eder. İngiltere bir anlamda sorumluluk ve liderliğini ABD'ye devretmek istemektedir⁶⁷. İngiltere'nin düşündüğü, Cumhuriyet Halk Partisi döneminde kurulmak istenen Akdeniz Savunma Paketi'nin kurulması imkansız haldeydi. Demokrat Parti de bunu aynı şekilde değerlendiriyordu. Çünkü Mısır ve İsrail'in aynı paktta bulunması mümkün değildi. İngiltere bu komutanlığın kurulmasını, Türkiye'nin önderliğinden farklı olarak istemekteydi. İngiltere, Ortadoğu komutanlığına Türkiye, Yunanistan ve Mısırı dahil ediyordu. Süveyş'te ise İngiliz askeri gücü bulunacaktı. Ortadoğu'ya bir saldırı olduğu takdirde İngiltere, Türkiye'nin

⁶² Mim Kemal Öke, *Unutulan Savaşın Kronolojisi*, Boyut yay., İstanbul, 1991.s.50.

⁶³ Atatürk Amerikan elçisiyle bir konuşmasında; *"Siz yeni dünyanın en eski demokrasisiniz, biz eski dünyanın en yeni bir demokrasisiyiz. Siz yeni dünyanın büyük demokrasisi, bu eski dünyadaki yeni demokrasi kardeşiniz ile ilgileniniz, ona önem veriniz. Biz dostuz, çok aha dost olacağız"* demıştır. Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, ODTÜ yay., İstanbul, 1991, s.177.

⁶⁴ İsmet Giritli, *Ortadoğu, Petrol, Kriz ve Türkiye*, İstanbul, 1975, s.270.

⁶⁵ Oral Sander, *a.g.e.*, s.67.

⁶⁶ Duygu Bazoğlu Sezer, "Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye'nin İttifaklar Politikası", *Çağdaş Türk Diplomasisi...*, s.443.

⁶⁷ Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge yay., Ankara, 1990, s.7.

askeri gücüne ihtiyaç duyuyordu. Türkiye NATO'ya girmek istediği için, bu teklifi benimsemiş ve bunu NATO'ya girmek için bir basamak olarak kullanmıştı. Çünkü İngiltere, Türkiye'nin NATO'ya girmesine kendi çıkarları doğrultusunda Türkiye'yi farklı konumda kullanmak için itiraz ediyordu⁶⁸.

ABD başkanı Truman 12 Mart 1947'de mecliste bu sorumluluk hakkında bir konuşma yaparak, Truman Doktrini denilen politika hakkında yetki talebinde bulunur. Kısa bir süre sonra da ekonomik yardıma geçer. Truman Doktrini Sovyet tehdidi karşısında Türkiye ve Yunanistan'ın askeri gücünü arttırmayı hedeflemektedir⁶⁹.

Türkiye her geçen gün ABD'nin dostluğuna daha çok değer vermektedir. 30 Haziran 1948'de Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak; ABD'ne müttefiklik önerildiğini fakat olumsuz yanıt alındığını söylemiştir⁷⁰. Bu teklifi Şubat 1949'da Akdeniz Savunma Paketi önerisi izlemiş, sonuç yine de değişmemiştir⁷¹. Aynı günlerde dönemin Başbakanı Şemsettin Günaltay; *"Dış siyaset bakımından, Batı alemi ile olan bu günkü işbirliğimiz tarihin hiçbir devrinde görülmemiş derecede genişlemiş ve kuvvetlenmiştir"*⁷² demiştir.

29 Mayıs 1950'de meclise getirilen I. Menderes Hükümeti programında; *"Birleşmiş Milletler idealine olan samimi bağlılığımızı tekrara lüzum görmüyoruz. Ananevi İngiliz ve Fransız ittifakına ve Birleşmiş Amerika ile en sıkı dostluk ve işbirliğine..."* ve *"Truman Doktrini ve Marshall Yardımlarıyla bu sulhçu siyasetimizi desteklediğinden dolayı kendisine milletçe samimi şükran hisleri beslediğimiz büyük dostumuz Birleşik Amerika ile siyasi, iktisadi, kültürel münasebetlerimizi, samimiyet ve anlayış havası içinde her gün daha kuvvetlendirmek en büyük emelimizdir"* cümlelerinden de malum olacağı gibi, DP, CHP döneminde takip edilen Batı eksenli politikaları devam ettirecektir⁷³. Fakat programda ABD'ye özel bir ilginin olduğu da görülmektedir.

⁶⁸ Yuluğ Tekin Kurat, **a.g.m.**, s. 272.

⁶⁹ Hamza Eroğlu, "NATO", **AÜ. SBF.D.**, XXXII/112, 1964, s.28.

⁷⁰ **Cumhuriyet**, 30 Haziran 1948.

⁷¹ Oral Sander, **Türk-Amerikan...**, s.67-68; ayrıca bkz. Yusuf Sarımay, **Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara, 1988, s.78.

⁷² Yusuf Sarımay, **a.g.e.**, s.71.

⁷³ Faruk Sükan, **a.g.e.**, s.13.

1950’li yıllara gelindiğinde Sovyet tehdidi öncelikli çözülmesi gerekli problem olarak dış politikada DP iktidarının önünde duruyordu. Her ne kadar Truman Doktrini ve Marshall Planı’ndan yararlanma söz konusu ise de bunlar hukuki bağlayıcılığı olan ve askeri ittifak arz eden şeyler değildir⁷⁴.

NATO kurulmuş fakat Türkiye dışında bırakılmıştı. Bayar ülkemize gelen Amerikan heyetine bu durumdan yakınarak; *“İkiye bölünmüş dünyanın bölünme sınırında yaşıyoruz. Amerikalılar dostumuzdur, kendileriyle iyi münasebetlerimiz var. Marshall Planı ve Truman Doktrini kanalıyla bize yardım ediyorsunuz. Ordumuzu güçlendirmeye çalışıyorsunuz, teşekkür ederim. Fakat az önce de söyledim, dünya ikiye bölünmüş, bloklar yerini almışlar. Biz bu bloklardan birinin, silah yardımını kabul etmişiz. Bu ne demektir? Mukabil bloğa karşı bizi hazırlıyorsunuz. Bir müdahaleye karşı silahlandığımız blok, bize bir müdahalede bulunursa verilmiş bir teminatınız yoktur. Memleketimi hem karşı bloğun husumetine maruz kılmak, hem de birlikte hareket etmek istediğimiz bloğun teminatından mahrum olmak, Türkiye’nin razı olacağı bir durum değildir. Memleketimin mukadderatını açıkta bırakamam”*⁷⁵.

Türkiye, ekonomik sıkıntı içerisinde boğuşurken, bir yandan da Sovyet tehdidine çözüm bulmaya çalışıyordu. Aslında çözüm Ankara’da belliydi ama gerçekleştirilebilmenin zorlukları da ortada idi. Bu amaçla Başbakan Menderes Amerikan basınına, Türkiye’nin bütçe giderlerinin %60’ını savunmaya harcadığından yakınarak devamında: *“...bu durum iktisaden az gelişmiş bir memleket olan Türkiye’nin pek düşük bulunan hayat seviyesini kalkındırmasına engel teşkil etmiştir”* diyordu⁷⁶. Basında da Marshall yardımından yeteri kadar yararlanılmadığı hakkında yazılar çıkıyordu⁷⁷. Nihayetinde Başkan Truman harekete geçerek Türkiye’ye yapılan yardımın arttırılmasını sağladı⁷⁸. Ayrıca bu yardımların genişletilerek ekonomik kalkınmada destek olacakları konusunda söz verdi⁷⁹. Amerika Sovyetler karşısında zayıf bir Türkiye’nin olmasına razı değildi. Askeri alanda yapılan yardımlar, ekonomik alanda da

⁷⁴ Hamza Eroğlu, a.g.m., s.28.

⁷⁵ Celal Bayar, a.g.m., 24 Temmuz 1974.

⁷⁶ Cumhuriyet, 09 Nisan 1951.

⁷⁷ Cumhuriyet, 19 Ağustos 1951.

⁷⁸ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Doruk yay., İstanbul, 2002, s.73.

⁷⁹ Zafer, 24 Nisan 1954.

devam ediyordu.

Amerika ile iyi niyet köprüleri kurulmuş, dostluk mesajları gidip geliyordu. Kore savaşı dostluğu pekiştirmişti ve NATO'ya katılma an meselesiydi. Başkan Truman, Cumhurbaşkanı Bayar'a: "*Komünist tehdidine karşı hür dünyanın müdafaa kalesini inşaaya yardım etmek için Atlantik Paktı teşkilatı içinde Türkiye ile birlikte çalışmayı sabırsızlıkla intizar etmekteyiz*" diyordu⁸⁰. Bayar bu mesajdan son derece memnun olarak cevabında: "*Türkiye'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü bütün baskılara ne tehditlere karşı müdafaa etmek hususundaki sarsılmaz azim ve kararı mesajınızda çok güzel tebarüz ettiriyorsunuz. Geçmişte oluşu gibi gelecekte de memleketimizin aynı sarsılmaz azim ve kararlar hareket edeceğini bir kere daha teyit etmek isteriz*" diyordu⁸¹.

Türkiye - ABD ilişkileri 1952 yılından itibaren farklı bir ivme kazandı. Türkiye artık müttefiklerinin yanında ve aktif bir Batı taraftarı olarak dış politikasının esaslarını belirliyordu. Türkiye her zemin ve her ortamda koyu bir Amerikan politikası içerisine girerek ikili ilişkiler "*tam ittifak*" yapısı içerisinde geliyordu⁸².

Ticari alanlarda da Türkiye, Amerika ile işbirliğini geliştirmeyi düşünüyordu. DP ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi için ABD'nin yardımına ihtiyaç olduğu tezindeydi. Bu anlayışla ekonomide liberal politikaya hız verilerek, yabancı sermayenin önü açılmaya çalışıldı. Bu amaçla Bayar "*Milletlerarası prensiplere müsteniden yabancı sermaye ile işbirliği yapmamız lazımdır*" diyordu⁸³. Bu kararlar Amerikan iş çevreleriyle ziyaretler başladı, Amerikan hükümeti de Türkiye'ye sermaye artırımını teşvik etmekteydi⁸⁴. DP bu süreci hızlandırmak için bürokratik düzenlemelere ağırlık verdi ve 1954'te devlet tekeli sınırlandıran liberal yasalar çıkarıldı. Bu amaçla Mart 1954'te petrol endüstrisinde devlet tekeli kaldırılarak özel sektöre ve yabancı sermayeye

⁸⁰ Halit Tanyeli, Adnan Topsakal, a.g.e., s.61.

⁸¹ A.g.e., s.62.

⁸² Fahir Armaoğlu, "Yarım Yüzyılın Türk Amerikan İlişkileri 1947-1997", *Çağdaş Türk Diplomasisi...*, s.425.

⁸³ Özel Şahingiray, *Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri 1933-1955/ Dış Politika*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 1999, s.93.

⁸⁴ *Cumhuriyet*, 09 Kasım 1952.

açıldı⁸⁵. İnönü bu gelişmelere sert tepki gösterdi. Hükümeti Cumhuriyetin ilk yıllarında kaldırılan kapitülasyonları geri getirmekle suçladı⁸⁶. Fakat olayın köküne inildiğinde CHP'nin 22 Mayıs 1947 tarihli kararname ve 1 Mart 1950 tarihli yabancı yatırımları teşvik kanununun tamamlayıcı ileri adımlarının atılmasından farklı bir şey yapılmıyordu⁸⁷.

DP dış politikasında Amerika'nın yerini, 10 yıllık dönemde kurulan beş Menderes hükümeti programı incelendiğinde daha iyi anlamak mümkündür. Çünkü dış politikanın temeli ABD üzerine bina edildiğinden her dönemde hükümet programına da yazıldığı görülür. Mesela I. Menderes Hükümet (22.05.1950-08.03.1951) programında, Amerika "*büyük dost*" olarak tanımlanmakta ve hükümetin, Amerikan askeri ve teknik yardımlarının tesirini amaçladığını görmekteyiz⁸⁸. Bu dönemde herhangi bir ittifak söz konusu olmadığından, askeri yardım sağlamak üzere kurulduğu anlaşılıyor. II. Menderes Hükümet (09.03.1951-14.05.1954) programının dış politika kısmında İngiltere ve Fransa ile ittifak ilişkileri söz konusuysen, Amerika'ya özel bir yer ayrılarak, büyük dost Birleşik Amerika ile samimi işbirliğinin geliştirilmesi hedeflenmektedir⁸⁹. III. Menderes Hükümeti (17.05.1954-30.10.1955) programında Amerika'nın maddi ve manevi yardımlarına teşekkür edilirken, karşılıklı itimat ve görüş birliğine dayanan ilişkilerin her gün biraz daha gelişmesinden duyulan memnuniyet fikrinin hakim olduğu görülmektedir⁹⁰.

DP iktidarının ilk gününden son gününe kadar dış politikasında Amerika'nın ayrıcalıklı bir yeri olduğu muhakkaktır. Bu politika biraz çıkarları gereği zorluklardan kaynaklanmışsa da, işin içinde Sovyet emperyalizminden bizi kurtardığı pratik sonucuna dayanılarak hissi ve duygusal bir yaklaşımının da olduğu bellidir.

⁸⁵ Feroz Ahmad, a.g.e., s.170.

⁸⁶ Hikmet Bila, **CHP 1919-1999**, Doğan Kitap yay., İstanbul, 1999, s.154.

⁸⁷ Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, a.g.e., s.170.

⁸⁸ Kemal Girgin, **T.C. Hükümetleri Programlarında Dış Politikamız (70 Yıllık Panoraması) 1923-1993**, Savaş yay., Ankara, 1993, s.26.

⁸⁹ A.g.e., s.27.

⁹⁰ A.g.e., s.32.

B- 1950'LERDE ASKERİ DENGE VE SOVYET SİLAHLI GÜCÜ

1- Sovyet Tehdidi ve Türkiye

1917 Bolşevik İhtilali Batılı devletlerce iyi karşılanmamış, Batı'dan tepki görmüştür. Hatta uzun süre bu rejim tanınmamış, Sovyetler dünya politikasından tecrit edilmeye çalışılmıştır. Sovyetler, Batılıların bu tarzından rahatsızlık duymuş, hatta bir saldırıya uğrama korkusu içine bile düşmüştür. Batı dünyasından dışlanan Sovyetler, komşularıyla iyi niyet ve münasebet kurma çabasına girmiştir⁹¹.

Türkiye Cumhuriyeti - Sovyetler Birliği ilişkileri iyi niyet üzerine güzel bir başlangıçla kurulmuştu. Sovyetler, Milli mücadeleye destek vermiş ve ortak düşmanın varlığı her iki ülkeyi birbirine yaklaştırmıştı. 1921 Dostluk Anlaşması milli mücadelenin en kritik yerinde en güzel desteğin ifadesi olmuştu⁹². Bu dönemde Sovyetlerin dostluğuna büyük önem verilmiş, her iki ülkenin 17 Aralık 1925 dostluk anlaşmasıyla ilişkileri en iyi seviyeye yükselmişti⁹³. Savaş başlamadan evvel 1939 yılında dostluk ve ittifak görüşmeleri yapılmış ancak bu görüşmeler sonuçsuz kalmıştı. Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin yolları daha savaşın başında ayrıldı⁹⁴. Ama Sovyetler Birliği Türkiye'den bir takım toprak ve Boğazlar üzerinde hak iddia eden taleplerde bulunarak, yaklaşık yirmi yıllık bir dostluğun bozulmasına yol açtı⁹⁵.

Sovyetler'den istediği sonucu alamayan Türkiye, Batı'ya yönelerek dostluk ve

⁹¹ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, Cem Sar, "1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası", **Olaylarla Türk Dış Politikası**, s.77.

⁹² Aydın Güngör Alacakaplan, **a.g.m.**, s.282.

⁹³ Kamuran Gürün, **a.g.e.**, s.109.

⁹⁴ Rıfıkı Salim Burçak, **a.g.m.**, s.210.

⁹⁵ Yuluğ Tekin Kurat, **a.g.m.**, s.270.

işbirliği imkanları aradı. Türkiye Batı'yla ilişkileri düzelterek geliştirdiği 1939 Türk-İngiliz-Fransız dostluk anlaşmasına ek maddeyle “*Yükümlülükler Rusya'ya karşı işlemez*” biçiminde ilave yaparak yine de Rusya'yı gözetiyordu⁹⁶.

II. Dünya savaşı ve sonrası uluslararası dengeler değişmiş, savaştan iki süper güçten biri olarak çıkan Sovyetlerin emperyalist amaçlı politikaları Türkiye'yi de tehdit etmeye başlamıştı⁹⁷. Bu durum iki ülke ilişkilerini kökten etkileyerek, iki dost ülkeyi, hasım ülkeler konumuna getirmişti. DP muhalefet döneminde olduğu gibi iktidara geldiğinde de Sovyetlerin emperyalist politikasına karşı tavır sergilemekten çekinmedi. Sürekli Rus tehdidi DP iktidarının en büyük endişe kaynağı olmuş, çözüm yolu olarak Rusya'yla anlaşmak yerine Batı ittifakına sıkı sıkıya bağlanmak seçilmişti. İktidarın ilk günlerinde NATO'ya katılmak için çabalar başlamış, Kore'ye asker gönderilmiş, uluslararası ilişkilerde hep Sovyet aleyhtarı bir politika ve anlayış sergilenmişti. Aslında DP, Sovyetlere karşı politikalarıyla büyük bir risk altına girmekten çekinmedi. Mesela ülkemizde yapılan uluslararası İzmir Fuarına katılan Çekoslovakya'nın, fuardaki pavyonu komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle kapatıldı⁹⁸. Çünkü Rusya ile uzlaşabilme ihtimalinin olmadığını düşünen DP, Batıyla ittifak kurmanın tek çıkar yol olduğuna inanıyordu.

Türkiye'nin NATO'ya üye olmak için gösterdiği gayret Sovyetleri sürekli rahatsız etti. Sovyetler buna engel olabilmek için her türlü çabayı gösterdi. Fakat hükümet Sovyetlerin bu baskısına boyun eğmediği gibi özellikle Sovyet tehditlerinden kurtulmak için NATO'ya katılmak islediğini söylemekten de çekinmemişti⁹⁹. Türkiye'nin NATO'ya katılması Sovyetleri fena öfkelenmiştir. 13 Kasım 1951'de Türk Hükümeti'ne bir nota vererek; kendilerine karşı kurulmuş saldırgan bir bloka katılmakla, emperyalist ABD'ye topraklarında üs vermekle doğabilecek sonuçtan tamamen Türkiye'nin sorumlu olduğu bildirilmişti¹⁰⁰. Türkiye aynı gün verdiği cevapta,

⁹⁶ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni...*, s.1612.

⁹⁷ Kamuran Gürün, *a.g.e.*, s.276.

⁹⁸ *Zafer*, 24 Ağustos 1951.

⁹⁹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s.521; ayrıca bkz. Mehmet Gönlübol, Cem Sar, A. S.Bilge, “Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türk Sovyet İlişkileri”, *Olaylarla Türk...*, s.392.

¹⁰⁰ Erel Tellal vd., “1945-1960 SSCB'yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, I*, (Ed. Baskın Oran), İletişim yay., İstanbul, 2001, s.506.; ayrıca bkz. Mehmet Gönlübol, Cem Sar, A. S.Bilge, *a.g.m.*, s.393.; ayrıca bkz. *Akşam*, 13 Kasım 1951.

saldırganlık iddiasını reddederek, Sovyetler'in kendi durumunu ve Türkiye'ye karşı politikalarını incelerse, bu cevabın daha iyi anlaşılacağı bildirilmiştir¹⁰¹. Sovyetler çok geçmeden 30 Kasım'da ikinci bir nota daha verdi. Bu notada NATO'nun saldırgan olduğu, buraya katılmakla ilişkilerin zarar göreceği söylenmekteydi¹⁰². Dışişleri Bakanı F. Köprülü Büyük Millet Meclisinde 10 Aralık 1951'de, Sovyetlerin vermiş oldukları ikinci nota ile alakalı olarak; ikinci notaya cevap verilmeyeceğini, çünkü Sovyetleri ikna ve tatmin etmenin mümkün olmadığını, verecekleri cevabın bir faydası olacağına inanmadıklarından cevapsız bırakacaklarını söyler¹⁰³.

Menderes Sovyetler'in bu tavır ve politikasını önemsemeyen Amerikan basınına verdiği demeçte: *"Rusya'nın son protesto notası Türkiye'nin haklı hareketinde hiçbir değişiklik husule getirmeyecektir. Çünkü Sovyet Rusya ile anlaşabilmek için en iyi usul kuvvetli olmaktır. Ruslar kuvvetten anlarlar ve kuvvete hürmet ederler"* diyecekti¹⁰⁴.

Sovyetler Türkiye'ye karşı davranışlarını iyice sertleştirmişti. Açıktan açığa Türkiye'yi tedit ediyorlardı¹⁰⁵. Cumhurbaşkanı Celal Bayar da konu hakkında: *"Karşımızdakilerin bu kadar hiddet ve gazana gelmelerinin sebebi nedir? Bizden resmen ve açıktan açığa yurdumuzun önemli bir parçasını koparıp almak istiyorlardı, önledik"* diyordu¹⁰⁶. Sovyetler Türkiye'nin NATO'ya girmek için uğraştığı yıllarda bu kadar sert tepki göstermemişti, ama Türkiye'nin NATO'ya katılması kesinleşince vazgeçirebilirim ümidi ile tehditler yağdırıyorlardı. Belki de Türkiye'nin NATO'ya girebileceğine ihtimal vermediğinden başlangıçta bu denli sert tepki göstermemişlerdi.

Sovyetler Birliği 1939'dan beri bozuk olan Türkiye ile ilişkilerini 1953'ten itibaren düzeltme yoluna gitti¹⁰⁷. Sovyetler Birliği, 5 Mart 1953'te Stalin'in ölmesi yeni bir dönemi açtı. Türkiye'den de bir heyet cenaze törenine iştirak etti¹⁰⁸. Stalin'in yerine

¹⁰¹ Nota ve cevabı gazetelerde yayınlanmıştır; bkz. 13 Kasım 1951 tarihli gazeteler.

¹⁰² **Cumhuriyet**, 02 Aralık 1951.

¹⁰³ Mehmet Gönübol, Cem Sar, A. S.Bilge vd., **a.g.m.**, s.394.

¹⁰⁴ **Cumhuriyet**, 05 Aralık 1951.

¹⁰⁵ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.522.

¹⁰⁶ Celal Bayar, **a.g.m.**, 08 Temmuz 1974.

¹⁰⁷ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih**, Harp Akademisi yay., İstanbul, 1982, s.565.

¹⁰⁸ **Cumhuriyet**, 09 Mart 1953.

geçen Kruşçev, Batı ülkeleriyle barış içinde bir arada yaşama prensibini savunmaya başladı. İki kutuplu dünyada, SSCB'nin "*Barış içersinde bir arada yaşama ilkesi*" ilişkileri olumlu etkiledi¹⁰⁹. Batı ile gözükken yakınlaşma Türkiye'yi de etkiledi. İki ülke ilişkilerinde yumuşama görülmeye başladı. Sovyetler, Türkiye'nin NATO üyeliğini de zor da olsa kabullenmekten başka çare göremedi.

DP dönemi Türk - Sovyet ilişkileri, ilk yıllarda Sovyetlerin emperyalist politikalarının izdüşümü sonucu olarak tehditler savurması sonucu olumsuz ve kötü bir zemin üzerine kuruldu. 1953'te Stalin'in ölümü ve Sovyetlerin tehditlerinden vazgeçtiğini açıklaması, Türkiye'nin NATO üyeliğini kabullenmeleri bir yumuşama dönemi açtı. Sovyetler dostluk ilişkileri kurarak, Türkiye'nin Batı'ya yanaşmasını engellemeye çalıştı. Ama DP hükümetleri, Sovyetler Birliği'nin Orta Avrupa'da ve dünyanın değişik bölgelerinde nasıl bir emperyalist politika izlediğinin farkındadır. Daha 1946 yılındaki bir takım talepler unutulmamıştır. Onun için Sovyetlerin samimiyetine inanılmadı ve hiçbir zaman güvenilmedi. Sovyetleri Türkiye için her daim düşman ülke olarak gördüler. Sovyetlerin karşısına denge unsuru – denge unsurundan ziyade tek yanlı bir politikadır – olarak Batı'nın dostluğu ve ittifakı çıktı. Batı ile ilişkiler her alan ve zeminde geliştirilmeye çalışıldı. Bu bir anlamda Sovyetler karşısında emniyet olarak görüldü.

DP liderlerinde Sovyet karşıtlığı o kadar fazlaydı ki, yıllar sonra Bayar, 27 Mayıs ihtilalinin arkasında Sovyetlerin bulunduğunu iddia etti. Kendisine bu yolla bilgilerin 1958 yılında geldiğini ve halkı hükümete karşı kıskırtmak için yurt dışından yayınlar yapıldığını söylüyordu¹¹⁰.

2- II. Dünya Savaşı Sonrasında Balkanlarda Sovyet Tehdidi

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Balkanlar'da komünist yönelimlerin kuruluşunu, yalnız hemen sınırlarının ötesinde benimsemediği bir rejimin yerleşmesi

¹⁰⁹ Erel Tellal, a.g.m., s.483; ayrıca bkz. Esin Yurdusev, "1945-1989 Döneminde Türkiye ve Balkanlar", **Çağdaş Türk Diplomasisi...**, s.377.

¹¹⁰ Celal Bayar, a.g.m., 08 Temmuz 1974.

bakımından değil, Sovyetler'in Ege ve dolayısıyla Akdeniz'e hakim olup, Türkiye'yi bir çember içine alması açısından güvenliği için tehlikeli görmüştü. Balkan devletlerinde komünist rejimlerin kuruluşu, Türkiye açısından Sovyetler Birliği'ni, Balkanlar'a ve Ege'ye indirmişti. Hele bu devletin Potsdam'da, Libya için manda yönetimi istemesi ve Mareşal Tito'nun gözlerini Selanik'e dikmesi, Türkiye bakımından Sovyetler Birliği'nin yeni bir Akdeniz egemenliği peşinde koştuğunu gösteren açık delilleridi¹¹¹. Bu devletin 7 Ağustos 1946 tarihinde Montreux Sözleşmesi'nin değiştirilmesi ile ilgili verdiği nota , bu büyük stratejinin bir parçası olarak görülmüş ve öyle yorumlanmıştı¹¹². İkinci Dünya Savaşı sonrası ve 1950'li yıllar Türkiye'sinde hakim olan kanı, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi işgal ve ilhak edeceği yolundaydı.

Balkanlarla ilgili olarak verilen Sovyet notası reddedildikten sonra, Balkanlar'da bir Güney Slavları Federasyonu kurma çabaları ve Balkanların komünist ülkeleri arasında yapılan bir dizi ittifak antlaşmaları, Türkiye'nin endişesini artıran diğer gelişmeler oldu¹¹³. Balkanlar'da bir Bulgar -Yugoslav yakınlaşması ile kurulacak olan bir Slav bloku, Türkiye'nin eskiden beri önlemeye gayret ettiği bir gelişmeydi. Hatta 1934 Balkan Antantı'nın kuruluş amaçlarından biri de Antant üyelerinin Yugoslavya'yı kendi taraflarına çekerek, böyle bir yakınlaşmayı önlemek içindi.

Türkiye, Balkanlardaki böyle bir yakınlaşmayı doğrudan doğruya Yunanistan'a ve Akdeniz hakimiyetinin bir sonucu olarak dolaylı bir şekilde kendisine yönelmiş olarak kabul ediyordu. Türkiye ile anlaşarak Boğazlarda üstünlük sağlayamayacağını anlamış bulunan Sovyetler Birliği, Balkanlar'da kuracağı üstünlükle hem Türk Boğazlarını ve hem de Yunanistan'ın Selanik bölgesini tehdit edebilecekti. Bu sırada Türk Hükümeti'nin Trakya bölgesinde sıkıyönetim uygulamasını böyle bir tehdidin sonucu olarak kabul etmek gerektir. 28 Mayıs 1947'de TBMM'nde sıkıyönetimin bir yıl daha uzatılmasına ait tasarının görüşülmesinde Başbakan Recep Peker sıkıyönetimin gerekçesini şu sözlerle belirtiyordu;

¹¹¹ Abdulahat Akşin, *Türkiye'nin 1945'ten Sonraki Dış Politika Gelişmeleri; Ortadoğu Meseleleri*, İstanbul, 1959, s.13.

¹¹² *Aynı Tarihi*, 153 (Ağustos 1946), s.72.

¹¹³ *A.g.e.*, s.76.

“... *Türk vatanının sıkıyönetim bölgesini ihtiva eden muntikası, Boğazlar muntikasıdır ve Boğazların etrafını teşkil eden Marmara havzasıdır. Türkiye’ye herhangi bir tecavüz vaki olacaksa bunun en tesirli ve ilk yapılması akla gelen istikametlerden biri de bu bölgedir. Ve böyle olması itibariyle Türkiye emniyetinin sağlanması gereken en nazik noktası da burasıdır...*”¹¹⁴.

Bulgaristan ile Yugoslavya arasında 2 Ağustos ve 7 Kasım 1947 tarihlerinde imzalanan antlaşmalar ve bu antlaşmalarla iki ülke arasındaki ilişkilerin artması, Türkiye’nin endişe ile izlediği bir gelişme oldu. Bu antlaşmalar konusunda TBMM’nde Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak’ın verdiği cevap, Türkiye’nin bu bloklaşmaya ne şekilde baktığını göstermektedir:

“*Balkanların komünist devletleri arasındaki görüşmelerde umumi bakımdan Balkan siyasetleri, Yunan ahvali ve Yunanistan’ın yeni inkişafı karşısında tutulacak müşterek yolun da gözden geçirilmesi muhtemeldir... İmzalanan muahedelerin mukaddemesinde, Alman tecavüzü ihtimali ileri sürülmekte ise de üçüncü maddede her türlü tecavüzler derpiş edilmektedir. Bu muahedenin, Türkiye ve Yunanistan’dan gelebilecek emperyalist tehlikeyi önleyeceği de ileri sürülmüştür... Balkanlar’da görülen bu zincirleme antlaşmaların hakiki sebebini bu devletlerin sınıksız bağlı bulduklarını ilan ettikleri daha umumi bir siyasetin icaplarında aramak doğru olur*”¹¹⁵.

Türk Dışişleri Bakanı’nın bu sözleri, Yunan iç savaşı ile Balkanlardaki bloklaşma arasında ilişki bulunduğunu, böylece antlaşmaların çok daha geniş bir stratejinin parçası olduğunu, bu niteliği ile kendi güvenliğini tehdit ettiğini ve dolayısıyla, Yugoslavya ile Bulgaristan’ın iddialarının tersine, Türkiye’nin zincirleme antlaşmaları bir “*barış cephesi*” olarak görmediğini belirtmekteydi. Esasen 1940 yılının sonunda ve 1950 yılının başında komünist dünya, Yugoslavya dışında birleşik bir manzara arz ediyordu¹¹⁶. Komünist blokun Prag’da yaptığı toplantılarda, Balkanlarda

¹¹⁴ A.g.e., 162 (Mayıs 1947), s.18.

¹¹⁵ Cumhuriyet, 23 Aralık 1947.

¹¹⁶ Yılmaz Altuğ, *Çin, Vietnam, Çekoslovakya ve Ortadoğu Sorunları*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi yay., İstanbul, 1970, s.125.

toprak taksimine ait bir antlaşmaya varıldığı haberleri sızmaya başlamıştı. Buna göre, Yugoslavya bütün Yunan Makedonyası ile Bulgar Makedonyası'nın büyük bir kısmını alacak ve buna karşılık Bulgaristan'a, Çanakkale Boğazına kadar bütün Trakya, yani Avrupa'daki bütün Türk toprakları verilecekti¹¹⁷.

O günkü koşullar altında, kendi toprak bütünlüğüne yönelen haberler, Türkiye'nin, Balkanlar'daki komünist bloktan duyduğu endişeyi artıran başlıca faktörlerden biridir.

3- Kominform'un Kuruluşu

Sovyetlerin savaş biter bitmez, bir yandan İran, Türkiye ve Yunanistan üzerinde baskıya geçmesi ve öte yandan da işgalleri altındaki Avrupa ülkelerinde komünist rejimleri baskı ve tehdit metotlarıyla kurmaları, bilhassa Amerika'nın, Sovyet Rusya ile barışta da işbirliği yapabileceği hususundaki ümitlerinin çabucak kaybolmasına sebep oldu. Amerika, tekrar Monroe Doktrinine dönmek için Avrupa'dan çekilmek şöyle dursun, Sovyet Rusya'nın şimdi yaratmağa başladığı tehlike ve tehdidi görmeye başladı. Bundan dolayı 1947 Mart'ında Truman Doktrini'ni ve 1947 Haziran'ında da Marshall Planı'nı ortaya attı. Truman Doktrini, Amerika'nın Sovyet tehdidine maruz kalan ülkeleri destekleme kararını ve Marshall Planı da, hür Avrupa'yı ekonomik bakımdan kalkındırma ve güçlendirme kararlarını ifade ediyordu¹¹⁸.

Savaşın sonra Amerika'nın kendi kabuğuna çekilerek meydanı Sovyetlere bırakacağına kesinlikle inanmış Moskova için, Amerika'nın bu yeni tutumu bir sürpriz oldu ve Sovyetleri telaşlandırdı. Uydu ülkelerle Moskova arasındaki bağları daha da güçlendirmek ve aynı zamanda da milletlerarası komünist faaliyet ve hareketlerini de bir merkezden idare etmek için yeni tedbirlere başvurmaya karar verdiler¹¹⁹.

¹¹⁷ Cumhuriyet, 31 Temmuz 1947.

¹¹⁸ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.435.

¹¹⁹ Oral Sander, a.g.e., s.162.

1947 Eylül ayında Sovyet Rusya, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Polonya, Çekoslovakya, Fransa ve İtalya partilerinin komünist liderleri Polonya'da toplandılar ve yayınladıkları belgelerle 5 Ekim 1947'de Kominform'un (Communist Information Bureau – Komünist Enformasyon Bürosu) kurulduğunu ilan ettiler. Gerek belgelerde, gerek verilen demeç ve yapılan konuşmalarda Amerika'ya, Truman Doktrini'ne ve Marshall Planı'na çatılması, Kominform'un kuruluş sebebini açıklayan bir husus olarak göze çarpmaktadır¹²⁰.

Yayınlanan belgelere göre, kurulan bu milletler arası komünizm teşkilatının amaçları şunlardı:

- *İşçilerin yegane vatanı olarak Sovyetler Birliği'nin savunulması,*
- *Birleşik Amerika tarafından temsil edilen emperyalizme karşı mücadele,*
- *Bütün dünyayı kapsayacak olan bir Sovyetler Cumhuriyeti'nin kurulması*¹²¹.

Bu amaçların gerçekleşmesi için kullanılacak vasıtalar olarak ta, proleter hareketler, sömürgelerin bağımsızlık hareketlerinin desteklenmesi ve köylüler arasında propaganda gösterilmekte idi¹²². Kominformun kurulmasından sonra yayınlanan bir beyannamede de, dünyanın artık iki bloğa ayrılmış olduğu bildirilmekte idi¹²³.

Kominform, 19. yüzyıldaki birinci ve ikinci enternasyonallerin devamı niteliğindedir. Lenin, 5 Mart 1919'da enternasyonal, yani komünist enternasyonalini kurmuş ve bu teşkilat 1943 Mayıs'ında Stalin tarafından lağv edilmişti. Kominform şimdi bir çeşit dördüncü enternasyonal olmaktaydı¹²⁴.

¹²⁰ Rıfat Uçarol, a.g.e., s.72.

¹²¹ Kominform'un kuruluş belgeleri için bkz.: **Committee on Foreign Affairs, Strategy and Tactics of World Communism Supplement I**, Washington, 1948, Pp. 207.

¹²² Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.435.

¹²³ Yuluğ Tekin Kurat, a.g.m., s.281.

¹²⁴ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.435.

4- Yugoslavya'nın Kominform'dan Çıkarılması

Batı Bloğu'nun Sovyet yayılması ve tehlikesi karşısında kendisini Avrupa'da toparlamaya ve Sovyetler karşısında güçlü bir duruma gelmeye başladığı sırada, Sovyet bloğunda da mühim bir çatlak ve çatışma meydana geldi. Sovyetlerin Balkanlar'da en kuvvetli kolu sayılan Yugoslavya, Moskova'dan koptu. Arkasından da Yugoslavya, 28 Haziran 1948'de Kominform'dan ihraç edildi¹²⁵.

Yugoslavya'nın Kominform'dan ve Moskova'dan kopması, esasında, iki devlet arasında 1945'ten beri gelişmekte olan sürtüşmelerin bir neticesi oldu. Bu sürtüşmeler 1948 yılı başından itibaren bir çatışma haline geldi. İki ülke komünist partileri arasında, 1948 yılında yapılan görüşmelerden çıkarılanlara göre;

Diğer uydu ülkelerde olduğu gibi, Sovyetler Yugoslavya'yı da tam manasıyla kontrolleri altına almak istemişler, fakat Yugoslav lideri Tito buna müsaade etmemiştir. Çünkü Yugoslavya Alman saldırılarına karşı diğer ülkelerde olduğu gibi Sovyetlerden yardım almamıştı. Bu farklılık, Tito'ya, Moskova'ya karşı davranışında büyük bir bağımsızlık sağlamaktaydı. Ayrıca Tito balkanlarda Yugoslavya liderliğinde bir federasyon kurmak istiyordu ve bunun için bölge devletleriyle ittifak antlaşmaları yapmıştı. Stalin, Yugoslav liderlerine böyle bir federasyona taraftar olmadığını söylemişti. Sovyetler Tito'nun böyle bir federasyonun başına geçip komünist dünyasının bağımsız bir, iki numaralı lideri haline gelmesinden çekiniyorlardı. Yugoslavya'da faaliyet gösteren Sovyet ajanlarının ülkenin her işine karışmaları Tito'yu rahatsız ediyordu. Karşılıklı rahatsızlıklar had safhaya ulaşmıştı¹²⁶.

Bu hadise ve Yugoslavya'nın Sovyet bloğundan kopması Sovyet Rusya için ağır bir darbe oldu. Onun için bir süre Yugoslavya, Sovyet Rusya'nın tehditlerine maruz kaldı ve bunun üzerine, Amerika Yugoslavya'ya ekonomik ve askeri yardıma başladı. 1953'te Stalin'in ölümünden sonra Sovyet-Yugoslav ilişkileri yumuşamış ise de,

¹²⁵ Cumhuriyet, 29 Haziran 1948.

¹²⁶ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.435.

Moskova'nın çabalarına rağmen Tito tekrar Sovyet bloğuna dönmeyip, 1961'den itibaren Nehru ve Nasır ile birlikte bağlantısızlar bloğunun lideri olmuřtur¹²⁷.

¹²⁷ Veli Yılmaz, a.g.e., s.251.

II- TÜRKİYE'NİN BATI'YLA YAKINLAŞMASI

A- NATO'YA GİRİŞ ÖNCESİ GÜVENLİK SORUNLARI

II. Dünya Savaşı'ndan en karlı devlet olarak çıkan Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye karşı izlediği tutum da değişmişti. Türkiye'ye yönelik Sovyet istekleri, çok yakın ve ağır bir tehdit olarak algılanmış, Sovyetler'in her an saldıracağı gibi bir izlenim ortaya çıkmıştı. Batılı devletler Sovyetlerin yayılmacı politikasına set çekerek kendilerini korumak amacıyla, birlikte bir savunma politikası izlemeyi düşündüler¹. Sovyetlerin Doğu Avrupa'da yayılması, özellikle 1948 Çekoslovakya darbesi, bundan önce de Macaristan, Romanya, Bulgaristan ve Doğu Almanya'da Moskova uydusu yeni yönetimlerin kurulması, ardından Sovyetlerin atom bombası sahibi olması, Batı ülkelerini iyice ürkütmüştü². Çünkü Sovyetler, Balkanlar ve Orta Avrupa'da hakimiyet alanını gün geçtikçe genişletiyordu.

1945 - 1946 yıllarında, Sovyetlerin bir yandan Türkiye'nin Doğu Anadolu topraklarını resmen istemesi ve öte yandan da boğazlara yerleşmek hususundaki isteklerini resmen açıklaması, Türkiye Cumhuriyeti'ni Milli Mücadeleden beri en kritik safhaya sokmakta idi. Egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşı görülen bu tehlike karşısında Türkiye, Sovyet Rusya karşısında gerçekten denge unsuru olabilecek bir kuvvete dayanmak ve böyle bir kuvvetin ittifakını elde etmek zorunda bulunuyordu³.

¹ Hamza Eroğlu, "NATO", AÜ. SBF.D., XXXII/122, Ankara, 1964, s.27; ayrıca bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı (1899-1960)*, Remzi yay., İstanbul, 1976, s.292; ayrıca bkz. Yusuf Sarımay, *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara, 1988, s.79. a.g.m., s.72.

² Erel Tellal, "1945-1960 SSCB'yle İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, I*, (Ed. Baskın Oran), İletişim yay., İstanbul, 2001, s.500.

³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1918*, Alkım yay., Ankara, 1988, s.517.

Türkiye Sovyet tehdidine karşı Truman ve Marshall yardımı ile ABD desteğini sağladı⁴. Fakat bu karşılıklı bir ittifak anlaşmasına dayanmıyordu. Güvenliğini bir ölçüde emniyete almış, fakat tamamen sağlayamamıştı. Avrupa'daki Sovyet yayılcılığı Türkiye'nin korkusunu arttırıyordu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra temel dış siyasi tercihini Batı doğrultusunda yapan Türkiye için amaç, Batı dünyası içindeki tüm örgütlenmelere üye olmak şeklinde ortaya çıkmıştı. Doğal olarak NATO, bu tür girilmesi zorunluluk olarak kabul edilen örgütlenmelerin başında geliyordu⁵.

1- Truman Doktrini ve Marshall Yardımları

ABD yönetimi Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye olası bir saldırısına karşı başlangıçta hiçbir önlem alma gereği duymadı. ABD için ilk etapta önemli olan Avrupa'nın güvenliği idi. Her ne kadar Truman Doktrini Türk - Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını teşkil etse de, doktrinin amacı bir Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin savunması değildi. Başkan Truman için önemli olan Yunanistan'daki iç savaşın bitmesi ve Avrupa'nın güvenliğinin sağlanmasıydı. Ancak burada önemli olan nokta, ABD Kongresi'nde Truman Doktrini ile ilgili olarak yapılan tartışmalarda Türk - ABD ilişkilerinin gelecekte göstereceği durum üzerine önemli işaretlerin görülmesiydi⁶. Doktrinin birinci ve en önemli amacı, dünyanın hangi bölgesinde olursa olsun Sovyet yayılcılığının önlenmesini sağlamak, aynı zamanda ABD'nin siyasi ve iktisadi anlayış biçimini de yaymaktı⁷. Bu anlamda, Türkiye'nin ve Yunanistan'ın askeri ve siyasi açıdan desteklenmelerindeki özel amacın Sovyet tehdidini önlemek olduğu söylenebilir.

Başkan Truman'ın yardım programında, Yunanistan ve Türkiye için toplam

⁴ Hayati Tüfekçioglu, Recep Ertürk vd., "1950'de Türk Amerikan İlişkilerinin Türkiye'de Geniş Çevrelerce Algılanış Biçimi", **500. Yılında Amerika**, Bağlam yay., İstanbul, 1994, s.173.

⁵ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, Bilgi yay., Ankara, 1990, s.87.

⁶ Haluk Ülman, **İkinci Dünya Savaşı'nın Başından Truman Doktrinine Kadar Türk - Amerikan Diplomatik Münasebetleri (1939 - 1947)**, AÜ. S.B.F. yay., Ankara, 1961, s.93.

⁷ Hüseyin Bağcı, **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**, İmge yay., Ankara, 1990, s.10.

400 milyon dolarlık iktisadi yardımın yanısıra, askeri ve sivil danışmanların bu ülkelere gönderilmeleri ve bu ülkelere seçilen asker ve sivil kişilerin ABD’de eğitilmeleri öngörülmüştü⁸. Truman Doktrini’ne göre, Türkiye’nin askeri gücünün kuvvetlendirilmesi şarttı. Ancak bu şekilde Türk Ordusu Sovyet tehdidine dayanabilirdi. İktisadi gelişmesini engellemek için de bu yardımın Türkiye’ye yapılması gerekmektedir⁹. Truman Doktrini’nin açıklanması Türkiye’de büyük bir sevinç yarattı. Truman Doktrini, Türkiye’nin güvenliği açısından Sovyet tehdidine karşı önemli bir adım teşkil ediyordu. Türkiye, bundan sonra dünya barışının korunabilmesi için daha aktif bir siyaset takip edebilirdi. Türkiye’nin, İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan bir süper güçten askeri yardım alması gerçeği, Türkiye’nin takip ettiği siyasetin başarısı olarak değerlendiriliyordu¹⁰.

12 Mart 1947’de açıklanan Truman Doktrini’ne göre, ABD artık Ankara ile Atina’yı, açıkça kendi koruma alanı içinde saydığını ilan etmiş ve Türkiye ile Yunanistan’a gerekli askeri yardımlarla, asker ve sivil personeli göndermeyi üstlenmişti. Daha sonra da, Türkiye ve Yunanistan’a askeri yardımı öngören bir yasa 22 Mayıs 1947’de yürürlüğe konulmuştur. Türkkaya Aaöv’e göre yasanın, stratejik nitelikte iki hükmü vardır:

1. Türkiye ve Yunanistan, kendilerine verilen ABD silah, araç ve gereçlerini, ABD Başkanı’nın bilgi ve onayı olmaksızın hiçbir biçimde amaç dışı kullanamayacaklardır,

2. Askeri yardımların amaçlarına uygun biçimde kullanıldığını ABD, Türkiye ve Yunanistan’da sürekli biçimde denetleyecektir¹¹.

Türkiye özellikle yine sol eğilimli yazar ve düşünürlerden gelen eleştiriler üzerine, bu yasa uyarınca 12 Temmuz 1947’de Ankara’da yapılan ilk Türk - ABD İkili Yardım Antlaşması’na sadece ikinci hükmü doğrudan koydurtamadı. Denetim, daha

⁸ Hayati Tüfekçioğlu, Recep Ertürk vd., s.173.

⁹ A.g.e., s.12.

¹⁰ Veli Yılmaz, *Siyasi Tarih*, Harp Akademileri yay., İstanbul, 1998, s.36.

¹¹ Türkkaya Ataöv, *Amerika, NATO ve Türkiye*, Birey ve Toplum yay., Ankara, 1969. s.101.

dolaylı biçimlerde yapılacaktır¹². Ama ABD'nin verdiği silahların, yalnız ABD'nin onayladığı alanlarda kullanabileceği, 1947'deki bu ilk ikili antlaşmadan itibaren tüm Türk - ABD siyasal formüllerinin de özünü oluşturdu. Sovyetlerin sert eleştirilerine yol açan Truman Doktriniyle açılan bu yeni dönem için, Cumhuriyet Halk Partisi lideri ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, şu tanımlamayı yapıyordu; *"ABD'nin cihan barışının devam ve teyidi uğrunda kendisine düşen büyük rolü tamamıyla benimsediğini gösteren parlak ve ümitlerle dolu bir işaret..."*¹³.

Truman Doktrini, Türk dış siyasetinin Batılı devletler ve özellikle ABD siyasetiyle birlikteliğinde atılan ilk adımdı. Truman Doktrini'nin Türkiye'nin egemenliğine zarar vermediğini belirten ve bu yoldaki karşı görüşlerin tamamen yanlış olduğunu ifade eden Başbakan Recep Peker, 1 Nisan'da verdiği bir demeçte şunları söylüyordu: *"Büyük siyaset vaziyetleri içinde alınan büyük tedbirlerin daima çeşitli mukavemetlere çarpacağı tabiidir. Fakat büyük karar günlerinde düşülecek yersiz tereddütlerin doğuracağı telafi kabul etmez faciaları daima gözönünde bulundurmalıyız. Türkiye'nin tutacağı temel siyaset yolları artık kesin hatları ile belirlemiştir. İç rejimimizde tuttuğumuz yol, kaderin mesut bir tesadüfü olarak, garb demokrasisi istikametinde birleşmiştir..."*¹⁴.

O dönemde, Türkiye için Truman Doktrini, Türkiye'ye verilen 100 milyon doların, yani iktisadi yardımın ötesinde bir anlam taşımaktaydı. Truman Doktrini'nin ilanından iki gün sonra H. Cahit Yalçın şunları yazmaktadır; *"Savaşı menedecek olan şey ABD'nin Yakın Şarka yollayacağı 400 milyon dolar değildir. Bu 400 milyon doların arkasında bütün ABD'nin maddi ve manevi kuvvetlerinin hepsinin bulunmasıdır"*¹⁵. Balkanlardaki gelişmelerden ve Sovyetler Birliği'nin Boğazlar konusundaki isteklerinden büyük endişe duyan Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan daha kuvvetli bir şekilde çıkan ABD'nin desteğini kısmen de olsa sağlamış oluyordu.

Türkiye açısından bakıldığında Truman Doktrini gereklilik arz etmektedir. Zira,

¹² Ali Gevgili, *Yükseliş ve Düşüş (1945-1973)*, Altın Kitaplar yay., İstanbul, 1981, s.53.

¹³ *Aydın Tarihi*, 162 (Mayıs 1947), s.46.

¹⁴ *Aydın Tarihi*, 161 (Nisan 1947), s.10.

¹⁵ *Akşam*, 14 Mart 1947.

Türkiye bazı askeri ve iktisadi problemlerini çözebilmeyi hedeflemektedir. Birinci bölümde de bahsettiğimiz gibi savaştan ağır ekonomik şartlar ve Sovyet tehdidi altında çıkan Türkiye'nin, Amerikan yardımından beklentileri şu şekilde sıralanabilir:

1. *İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'ye yönelmiş olan Sovyet tehdidinin bertaraf edilmesi,*

2. *Ülkenin gelişimi için yabancı sermayenin gerekli olduğunun tespit edilmiş olması*¹⁶.

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra Türkiye yalnız Sovyet tehdidiyle değil, aynı zamanda iktisadi güçlüklerle de karşı karşıya kalmıştır. Savaş sırasında yükselen ihraç malları fiyatlarını savaşın sona ermesiyle birlikte olağan seviyeye indirmek zorunda kalan ve endüstrisini geliştirerek yeni çalışma alanları açmak isteyen Türk Hükümeti, daha 1945 yılı sonlarında ABD'den iktisadi yardım istemişti¹⁷.

Fakat, Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak yardımın planlanması sırasında ABD yöneticileri, Türkiye'nin askeri bakımdan Yunanistan'dan da önemli olmakla beraber, iktisadi bakımdan onun kadar güç durumda bulunmadığını kabul etmişler ve bu bakımdan, Dünya Bankası ile İhracat ve İthalat Bankası'ndan sağlanacak ödünç para dışında, Türkiye'ye ayrıca bir iktisadi yardım yapmayı gerekli görmemişlerdi. ABD yöneticilerine göre, üzerindeki askeri yük azalınca Türkiye'nin iktisadi durumu ferahlayacak ve istenilen gelişme imkanlarını bulacaktı. Bu şekilde düşündükleri için, ABD yönetimi, Türkiye'ye yapılan askeri yardımı başlıca iki amaca yöneltmeye çalışmıştı:

1. *Türk Ordusunu modern silahlarla donatmak, bu silahların kullanılması hususunda ordüyü yetiştirmek ve böylece, Türkiye'nin kendini savunma kudretini çoğaltmak,*

¹⁶ Hüseyin Bağcı, a.g.e., s.8.

¹⁷ Dunkwart A. Rustow, "Foreign Policy of the Turkish Republic", *Foreign Policy in World Politics*, Roy C. Macridis, Prentice Hall, Inc., 1958, s.303.

2. *Türkiye bütçesinin aşağı yukarı yarısını tutan ve Türkiye'ye iktisadi bakımından ağır bir yük teşkil eden askeri masrafların hafifletilmesini temin etmek*¹⁸.

Bu dönemde Paris'te toplanan İktisadi İşbirliği Konferansına Türkiye de katıldı. İktisadi durumu konusunda gerekli bilgileri verdikten sonra savaş sonunda hazırladığı iktisadi kalkınma programını gerçekleştirmek için kendisine 615 milyon dolar tutarında dış yardım yapılmasını istedi¹⁹. Paris toplantısı sırasında hazırlanan raporu inceleyen ve 16 Avrupa devletinin iktisadi durumlarını ayrı ayrı gözden geçiren ABD'li uzmanlar, başlangıçta, Türkiye'ye iktisadi yardım yapılmasına taraftar görünmemişlerdi. Marshall Planı'nın milli bir iktisadi kalkınma programının finansmanı için değil, savaştan yıkılmış olarak çıkan Avrupa'nın kalkınması için hazırlanmış bir plan olduğunu ileri süren ABD'li uzmanlar, Türkiye'nin savaştan yıkılmadan çıktığını, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile Avrupa'nın kalkınmasına katılabilecek durumda olduğunu, altın ve döviz stokları ile dış ticaret dengesinin onbeş aylık bir devre için yeterli görüldüğünü ve Türk endüstrisinin orta derecede gelişmiş bir endüstri olduğu gibi, üretim seviyesinin de savaştan öncekini bir hayli aştığını söyleyerek, Türkiye'ye iktisadi yardım yapılmasını gerekli görmemişlerdi²⁰.

Türkiye'ye yapılan askeri yardımın umulan iktisadi ferahlamayı yaratmadığını gören ve çabuk gelişen bir iktisadın Türkiye'nin askeri gücü ve iç düzeni bakımından önemini anlayan ABD Hükümeti, daha Avrupa İktisadi İşbirliği Antlaşması imzalanmadan Türkiye'yi Marshall Planı içine almaya karar vermiş ve bu Antlaşmanın Paris'te imzalanmasından üç ay kadar sonra da, 4 Temmuz 1948'de, Ankara'da Türkiye ile bir antlaşma imzalayarak iktisadi yardıma başlamıştı. Türkiye'nin Marshall yardımından yararlanması, şu gerekçelerle kabul edilmiştir:

1. *Savaştan yıkık çıkan Avrupa'nın gıdaya ve ham maddeye ihtiyacı vardır,*

¹⁸ Mehmet Gönübol, Haluk Ülman vd., "İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965 Yılları)", *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi yay., Ankara, 1996, s.219.

¹⁹ Haluk Gerger, *Türk Dış Politikasının Ekonomik Politikası Soğuk Savaştan Yeni Dünya Düzenine*, Belge yay., İstanbul, 1998, s.132.

²⁰ A.g.e., s.220.

2. Türkiye, aldığı yardımlarla tarımını geliştirecek ve Avrupa'nın gıda ve hammadde deposu haline gelecektir,

3. Buna karşılık sanayi mamullerini Avrupa'dan alacaktır²¹.

1946 yılından başlayarak, Türk kalkınmasında Amerikan görüşleri egemen olmaya başlamıştır. ABD, devletçiliğin bırakılmasını, özel teşebbüsün ve yabancı sermayenin teşvik edilmesini, devletin sanayiden çok bayındırlık işlerine yatırım yapmasını, istemekteydi. *“Türkiye'nin Bugünkü İktisadi Durumunun Tenkidi”* adlı Thornburg Raporu, Türkiye'nin iktisadi durumuna ABD etkisinin bir örneğidir. Rapor, ABD'nin, Türkiye'nin iktisadi kalkınması için yardımlarda bulunup bulunamayacağı, ne gibi yardımlara ihtiyaç olduğu ve bunların ne şekilde yapılacağı hususunda vereceği kararlarda ilk verileri sağlamak amacıyla hazırlanmıştı. Raporda devletçiliğe son verilmesi fikri ileri sürülmekte ve Türkiye'de *“sınai kalkınmanın ilk devresinde, hususi teşebbüsün rolünün tanındığı doğrudur. Fakat memleketi kurma işini Devletin kendi üzerine alacağını Hükümetin resmen ilan etmesi üzerine, hususi teşebbüsün sanayi sahasındaki inkişafı birden bire durmuştur.”*²² denilmektedir. Atatürk dönemindeki kalkınma çabasını böylece eleştiren Amerikalı iktisatçı, Türk devlet adamlarının, kendisine hükümetin özel teşebbüse çok önem verdiğini ve gelişmesini arzuladığını açık olarak ifade ettiklerini yazmakta, fakat *“biz söze değil, eyleme bakarız..., Bu hususta son zamanlarda yapılan beyanlar, dış yardım temin arzusu samimi olarak yapılmış olabilir. Ancak bunun da söz vermekten ziyade, icraatla ispat olunması lazımdır”*²³ denilmektedir.

Türkiye 125 lokomotif imal edebilecek bir fabrika kurmak için ABD İthalat ve İhracat Bankası'ndan 14 milyon dolar kredi istemiştir. Thornburg projeyi veto etmektedir: *“Esas itibariyle ziraatçı olan ve ziraat için lüzumlu olan çelik sapan vesair malzemeyi henüz yapamayan bir memleketin lokomotif inşa etmek arzusu mevsimsizdir. Türk makamları bu şekilde düşündükleri müddetçe dolarlarımızın ve bu gibi makineler*

²¹ Hüseyin Bağcı, a.g.e., s.36.

²² Max Veston Thornburg, *Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Durumunun Tenkidi*, (Rapor), Ankara, 1950, s.90-93.

²³ A.g.e., s.94.

imal edecek fabrika malzemelerimizin vatanımızda kullanılması daha iyi olacaktır"²⁴ şeklindeki görüşünü açıklamaktadır.

Bu arada Türkiye'nin makine ve motor imali projesi de reddedilmektedir: *"Uçak ve dizel motorlarıyla sair girift makineler imali için Ankara'da bir fabrika tesis etmek tasavvuru da aynı sınıfa dahil edilebilir. Sınai gübre fabrikası kurmaya dahi şimdilik ihtiyaç yoktur."*²⁵

Thornburg, yerli - yabancı özel teşebbüsün aleyhinde olacağı için Türk Hükümeti'ne gemi almak üzere bile kredi verilmesine karşıdır. ABD sermayesi adına konuşan Thornburg'a göre, Türk Hükümeti'nin yapacağı en iyi iş, yabancı sermayeye de yerli sermaye ile eşit haklar tanıyan bir yabancı sermayeyi teşvik kanunu çıkarmaktır²⁶.

İşte ABD yardımı, buna benzer fikirlerle Türkiye'ye gelmektedir. İşin dikkat çekici yanı, bu fikirlere sahip olan ve bunları haysiyet kırıcı biçimde açıklayan Thornburg'un o yıllarda ülkemizde itibarlı bir kişi olmasıdır. Thornburg'tan basında, özellikle Vatan gazetesinde, *"Büyük Türk dostu"* diye söz edilmekte ve görüşleri övülmektedir²⁷.

2- Yardımların Sonuçları

ABD'nin askeri yardımı başladıktan sonra, Türk yöneticileri bu yardımın Türkiye'nin iktisadi durumu üzerinde beklenildiği kadar ferahlatıcı etkisi olmadığını gördüler. ABD'den gönderilen malzeme için bir bedel ödenmemişti fakat bu malzemenin bakımı için yılda 400 milyon TL gibi bir para ayırmak gerekmiş, bu yüzden bütçedeki askeri masraflarda büyük bir kısıntı yapmak mümkün olmamıştı. ABD'den gönderilen malzemenin yedek parçaları da ancak aynı devletten satın

²⁴ A.g.e., s.117.

²⁵ A.g.e., s.115.

²⁶ A.g.e., s.116.

²⁷ CDTA., "Truman Doktrini, Marshall Yardımı ve Türkiye'ye Etkileri", II, İletişim yay., İstanbul, 1983, s.549.

alnabileceğine göre, ortaya bir de dolar bulmak güçlüğü çıkmıştı. Savaş öncesinde dış ticaretini büyük ölçüde Avrupa devletleri ile yapan Türkiye, savaş sonunda ihtiyaç duyduğu üretim ve tüketim malları için ABD ile yakın ticari bağlantı kurmak zorunda kalmış, fakat bu devlete sattığı mallar, satın aldığı malların bedelini karşılayamamıştı. İki ülke arasındaki ödemede böylece ortaya çıkan dengesizliği gidermek için Türkiye, ABD'den iktisadi yardım almak konusundaki teşebbüslerine aralıksız devam etti²⁸.

Böylece, Batıyla bütünleşmenin asgari koşullarını hazırlayan Türkiye, çok geçmeden hazırlıklarının karşılığını buldu ve ABD, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Türkiye'yi de yardım çemberi içine aldı. 12 Temmuz 1947'de ABD ile Türkiye'ye yapılacak yardım hakkında antlaşmayı imzalayan Türkiye, tartışmalı bir süreç sonunda, 4 Temmuz 1948'de Ankara'da imzalanan antlaşma ile Marshall Planı'na da dahil edilmiştir²⁹. Bundan sonra, Türkiye'nin dış politikası ABD ile başlayan yakınlaşmanın paralelinde şekillenmiş, dış politika davranışlarının tamamı, bu yeni ilişkinin dolaysız bir sonucu olarak gelişmiştir. Kore'ye asker gönderme kararının da etkisiyle NATO üyeliği kabul edilen Türkiye, artık bütünüyle Batı yörüngesinde bir dış politika izlemeye başlamıştır.

3- Kore'ye Asker Gönderme Kararı ve Savaşın Sonuçları

Demokrat Parti iktidara geldikten yaklaşık bir ay sonra 25 Haziran 1950'de Kore savaşı çıktı. Güvenlik konseyi Kuzey Kore kuvvetlerinin Güney Kore'ye saldırmasının barışı bozucu olduğunu kararlaştırmış ve 27 Haziran'da Birleşmiş Milletler üyelerini barışı ve güvenliği geri getirecek yardımlarda bulunmaya çağırmıştır. 25 Temmuz 1950'de Demokrat Parti liderlerinin Yalova'daki toplantısında Kore'ye asker gönderilip gönderilmemesi tartışılmış ve bu tartışmalar sonucu Menderes Hükümeti, Kore'ye 4500 kişilik bir kuvvet gönderilmesini kararlaştırmıştı³⁰.

²⁸ Fahir Armaoğlu, "Yarım Yüzyılın Türk Amerikan İlişkileri 1947-1997", **Çağdaş Türk Diplomasisi:200 Yıllık Süreç.**, (Ed. İsmail Soysal), TTK. yay., Ankara, 1999, s.425.

²⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem 8, III, s.14.

³⁰ Ali Halil, **Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye**, Gerçek yay., İstanbul, 1968, s.121.; ayrıca bkz. Mükerrerem Sarol, **Bilinmeyen Menderes I**, Kervan yay., İstanbul, 1983, s.214.

Demokrat Parti'nin de hedefi Türkiye'yi NATO'ya sokmaktı. Sovyetlerin uzak doğuda böyle bir saldırıya geçmesi, Türkiye'nin güvenlik meselesini tekrar gündeme getirmiştir. Demokrat Parti liderleri Kore'ye asker göndermekle NATO'ya gidecek yolun açılacağına inanıyorlardı³¹.

Dışişleri Bakanı F. Köprülü "International News Service"de yayınlanan yazısında, dünyanın iki düşman kampa ayrıldığını, bu iki cephe arasında tarafsız bir politikanın mümkün olmadığını, ABD'nin Kore olayından sonra Türkiye'nin yakın doğu barışı için önemini daha açık anlayacağını umut ettiğini yazmaktadır³².

Cumhuriyet Halk Partisi döneminde kurulmak istenen Akdeniz Savunma paktının kurulması imkansız haldedir. Demokrat Parti de bunu aynı şekilde değerlendirir. Çünkü Mısır ve İsrail'in aynı paktta bulunması mümkün değildir. İngiltere bu komutanlığın kurulmasını, Türkiye'nin önderliğinden farklı olarak istemektedir. İngiltere, Ortadoğu Komutanlığı'na Türkiye, Yunanistan ve Mısır'ı dahil etmektedir. Süveyş'te ise İngiliz askeri gücü bulunacaktı. Ortadoğu'ya bir saldırı olduğu takdirde İngiltere, Türkiye'nin askeri gücüne ihtiyaç duyuyordu. Türkiye NATO'ya girmek istediği için, bu teklifi benimsemiş ve bunu NATO'ya girmek için bir basamak olarak kullanmıştı. Çünkü İngiltere, Türkiye'nin NATO'ya girmesine itiraz ediyordu³³.

Kore savaşı batının Türkiye'ye karşı tutumunu değiştirmesine neden oldu. Kore savaşının sonuçları Türkiye için oldukça yararlıydı. Her şeyden önce Kore savaşı, Türkiye'ye kolektif güvenliğin güçleriyle dayanışmayı göstermesinde mükemmel bir fırsat oldu³⁴. Türkiye saldırganlara karşı, Birleşmiş Milletler üyesi olarak barışseverlerin vazifesini tamamlamış oluyordu. Pasif ve yalnız kalarak değil, işbirliği ile dünya barışı idealini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Türkiye batı ve doğu bloğu arasındaki bir çekişme olan Kore savaşında hür ülkelere mücadele kararlılığını göstermiş ve batılılara yaklaşmakla tarafsızlık politikasını da tamamen terk etmiş oluyordu. Türkiye benzer bir saldırıya uğradığı takdirde hür ülkelerin yardımını bekleyebilirdi. Türkiye'nin Kore

³¹ Metin Toker, *a.g.e.*, s.196.

³² *Ayın Tarihi* (Aralık 1950), s.92.

³³ Yuluğ Tekin Kurat, "Elli yıllık cumhuriyet'in dış politikası 1923 – 1973", *Bellekten*, XXXIX/154 (Nisan 1975), s.279.

³⁴ Ferenc A. Vali, *Bridge Across the Bosphorus: the Foreign Policy of Turkey*, Baltimore, 1971, s.37.

savaşındaki askeri kahramanlıkları NATO üyesi ülkelerde olumlu izlenimler bırakmış ve Türkiye'nin NATO'ya üye olmasını kolaylaştırıcı bir faktör olmuştur³⁵.

4- NATO'ya Giriş

Savaşta yıkılmış olarak çıkan Avrupalı devletler, doğu ve kuzeyden gelen tehlikeye karşı önlem alma gereksinimi duydular. İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksembourg arasında yakınlaşma 17 Mart 1948'de Batı Avrupa Birliği denilen ittifak oluşturuldu³⁶. Buna göre bu devletler arasında, taraflardan birisine saldırı olduğunda diğerleri her türlü yardımı sağlayacaklardı. Bu yakınlaşma ve ittifak, Sovyetlerin Avrupa'daki yayılmasına karşı geliştirilen ilk tepki hareketiydi.

Fakat bu ittifak üyeleri savaşta yorgun çıkmışlardı ve Sovyetlere karşı durabilecek gücü kendilerinde de görmüyorlardı. ABD'ye yaslanmaktan başka bir çıkar yol gözükmüyordu³⁷. Amerika anayasasına göre Avrupa ile ittifaka girmesi imkansız gözüktüyordu. Fakat daha önce gerçekleşen her iki dünya savaşı da ABD'yi etkilediğinden, ABD ittifaka katılmak mecburiyetinde kalmıştır. Böyle bir savaşın bir daha gerçekleşmemesi için gerekli önlemlerin alınmasında ABD'nin aktif görev alması kaçınılmaz olarak görülüyordu. ABD anayasasındaki düzenleme 11 Haziran 1948 yılında yapılarak, dış politikasına yeni bir şekil verildi³⁸.

ABD, Kanada ve Batı Avrupa devletleriyle gerekli müzakereler yapılarak, 04 Nisan 1949 günü Kuzey Atlantik Anlaşması (North Atlantic Treaty Organisation) imzalandı³⁹. Anlaşmayı imzalayan ülkeler ABD, Kanada, İngiltere, Belçika, Danimarka, Fransa, İtalya, İzlanda, Portekiz, Hollanda, Norveç ve Lüksembourg'dur. Anlaşma

³⁵ Baskın Oran, "Türkiye'nin Kuzeydeki Büyük Komşu Sorunu Nedir?, Türk-Sovyet İlişkileri", AÜ. SBF., XXV/1, AÜ. SBF. yay., Ankara (Mart 1970), s.74.

³⁶ Hamza Eroğlu, a.g.m., s.28; ayrıca bkz. Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964**, A.Ü. S.B.F. yay., Ankara, 1979, s.233; ayrıca bkz. Baskın Oran, a.g.m., s.543; ayrıca bkz. Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, a.g.m., s.224.

³⁷ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.448.

³⁸ Haluk Gerger, "Türk Dış Politikası (1946-1980)", CDTA, II, İstanbul, 1983, s.538

³⁹ A.g.e., s.540.; ayrıca bkz. Metin Aydoğan, **Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye, II**, İmge yay., İstanbul, 1999, s.483.

Sovyet yayılcılığına karşı kesin bir savunma özelliği göstermekteydi⁴⁰. NATO'nun kurulması Doğu ile Batı arasında dengenin de sağlanmasını temin etmiş oluyordu.

Amerika'nın savaş sonrası ana amacı, Avrupa'nın doğusunu kaptırdığı bir ortamda Batısını muhafaza edebilmektir⁴¹. Anlaşma isminden de anlaşılacağı gibi Kuzey Atlantik bölgesinin ortak savunulmasını amaçlamaktaydı⁴². Dünya barış ve güvenliğini ciddi bir şekilde koruması bakımından önemli bir hukuki ve siyasi teşkilattir⁴³.

Böyle bir ittifak sisteminin kurulması Türkiye'yi çok rahatlatmıştı. Çünkü Türkiye aynı yıllarda Sovyet emperyalizminin solugunu hissetmekten son derece rahatsızdı. Türkiye'nin NATO'ya resmen üye olmasına kadarki süre içinde hükümetlerin dış politikasının mihenk taşı, güvenlik endişesiydi. Türkiye bütün çabalarını Batı'dan yana kullanarak bu problemini çözmeye çalışmıştı⁴⁴. Gerçi Türkiye bu anlaşmaya davet edilmemiş, anlaşmanın dışında tutulmuştu, ama yine de ileride ittifaka katılmaması için kendince bir engel yoktu.

Ekonomik sıkıntılar içinde kalkınma çabaları çeken ülkemizin tek çıkar yolu Batı idi⁴⁵. Türkiye ABD'nin askeri ve ekonomik yardımından faydalanıyordu ama bunun devamı NATO'ya dahil olmaktan geçiyordu. Türkiye bu tarihten itibaren NATO'ya dahil olabilmek için dış politikasında ABD ve Avrupa'nın yanında olduğunu hissettirme çabası içine girdi. Bu amaçla Ortadoğu devletlerini kızdıracığı bilinerek 28 Mart 1949'da İsrail'i resmen tanıyan ilk müslüman ülke oldu⁴⁶. Ayrıca ABD'nin Akdeniz filosunun gemileri limanlarımıza davet edilerek ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışıldı⁴⁷.

⁴⁰ Anlaşmanın savaşın açılmasına yönelik ilgili bilgi; "Madde – 5: Taraflar, içlerinden birine veya birkaçına karşı Avrupa'da veya Kuzey Amerika'da vaki olacak silahlı bir tecavüzün bütün taraflara tevcih edilmiş bir tecavüz addedilmesi ve...", Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri**, TTK. yay., Ankara, 1991, s.190.

⁴¹ Baskın Oran, **a.g.m.**, s.483.

⁴² Mehmet Ali Birand, Can Dünder, Bülent Çaplı, 12 Mart / İhtilalin Pençesinde Demokrasi, İmge yay., İstanbul, 2002, s.80.

⁴³ Hamza Eroğlu, **a.g.m.**, s.22.

⁴⁴ Şule Kut, "1945 - 1989 Döneminde Türkiye ve Balkanlar", **Çağdaş Türk Diplomasisi...**, s.376.

⁴⁵ Nihat Erim, "Türkiye Niçin NATO'ya Katılmalıdır?", **Türkiye ve NATO**, Ankara, 1969, s.46.

⁴⁶ Çağrı Erhan, Ömer Kürkçüoğlu vd., "1945 – 1960 Filistin Sorunu", **Türk Dış Politikası Kurtuluş...**, s.641.

⁴⁷ Haluk Gerger, "Türk Dış Politikası Bir Genel Çerçeve", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Ankara, X/72-

NATO'ya ilk müracaat CHP hükümetinin son günlerinde Mart 1950'de yapıldı fakat sonuç olumsuz oldu⁴⁸. Türkiye'ye NATO'nun Kuzey Atlantik Bölgesiyle alakalı bir ittifak sistemi olduğu, bu bölge ile bizim ilgi ve sınırlarımızın bulunmadığından anlaşmaya dahil edilmemizin mümkün olmadığı bildirilmişti⁴⁹.

14 Mayıs 1950'de DP hükümeti devir alır almaz, gerekli hukuki hazırlıkları tamamladı⁵⁰. 1 Ağustos 1950 günü NATO'ya üye olmak için ikinci müracaat yapıldı.⁵¹ DP'de Kore'ye iştirak etmiş olmanın verdiği beklenti vardı. Sonuçta talep reddedildi. Verilen cevapta; Türkiye'nin bulunduğu coğrafi bölge NATO alanının dışında olduğu için Türkiye'nin müracaatı olumsuz neticelenmişti⁵². Fakat gönül alma kabilinden Türkiye, NATO'nun "*Akdeniz'in savunulması için gerekli askeri planlama işlemleri*" etkinliklerine davet edildi⁵³. Türkiye bunu ikinci sınıf bir üyelik olarak düşündüğünden derhal reddetti. NATO'ya alınmayış kamuoyunda esefle karşılandı⁵⁴.

NATO üyeleri Türkiye'ye olumsuz bir karar verirken, hepsinin kendisine göre bir düşüncesi vardı. Belçika, Hollanda, Danimarka ve Lüksembourg gibi ülkeler, Türkiye'nin NATO'ya dahil edilmesiyle sorumluluk alanının genişleyeceğinden ve kendileriyle ilgisi bulunmayan Akdenizde bir savaş çıktığında bu savaşa sürükleneceklerini, ayrıca Sovyetleri tahrik olarak savaşa neden olabileceği ihtimalinden çekinerek karşı çıkmışlardı⁵⁵. Fakat asıl itiraz İngiltere'den geliyordu⁵⁶. İngiltere görünürde Türkiye'yi Batı uygarlığının bir parçası olarak görmediğini söylese de, Ortadoğu'da Türkiye'yi farklı bir yerde kullanmak istediği için red oyu kullanmıştı⁵⁷. İngiltere Mısır ile Süveyş Kanalı konusunda şiddetli bir çatışma içersindeydi. Bu nedenle Türkiye'nin güvenlik endişesiyle kendi Ortadoğu çıkarlarını

73 Özel Sayı, 1983, s.33.

⁴⁸ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni (Dün – Bugün – Yarın)*, Bilgi yay., Ankara, 1969, s.1609.

⁴⁹ Feridun Cemal Erkin, "Batı Avrupa Birliği ve NATO'nun Doğuşu, Türkiye'nin NATO'ya Girişi", *Türkiye ve NATO*, Ankara, 1969, s.26.

⁵⁰ Halit Tanyeli, Adnan Topsakal, *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1950-1958, II*, Çağdaş yay., İstanbul, 1959, s.15

⁵¹ Edip Çelik, *100 Soruda Türkiye'nin Dış Politika Tarihi*, Gerçek yay., İstanbul, 1969, s.157.

⁵² George McGhee, *ABD - Türkiye - NATO - Ortadoğu*, Bilgi yay., Ankara, 1992, s.134.

⁵³ Türkkaya Ataöv, *a.g.e.*, s.207.

⁵⁴ *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1950.

⁵⁵ İsmet Bozdağ, Mükerrerem Sarol, vd., "Dış Politika ve Bayar", *100. Yaşında Celal Bayar'a Armağan*, Tercüman yay., İstanbul, 1982, s.49.

⁵⁶ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, *a.g.m.*, s.230.

⁵⁷ Haluk Gerger, *a.g.m.*, s.538.

birleştirecek, Mısır'ın da katılacağı bir güvenlik sistemi kurmak taraftarıydı⁵⁸.

NATO Kuzey Atlantik bölgesini savunmak amacıyla kurulmuştu, fakat Batı'lı ülkeler Doğu Akdeniz'de boşluk bırakmışlardı. Basında Türkiye, ABD, İngiltere ve İtalya arasında Akdeniz Savunma Paktı imzalanacağı doğrultusunda görüşmeler yapıldığına dair haberler çıkıyordu⁵⁹. NATO Başkomutanı Gn. Eisenhower; Avrupanın güvenliği için güneydoğu kanadın güçlendirilmesinin önemine dikkat çekmiş, konu uzmanları Türkiye'nin stratejik konumu nedeniyle ittifaka alınmasını istemişlerdir⁶⁰. Bu bir anlamda Türkiye adına olumlu ilk işaretleri ifade ediyordu. Bu sırada ABD Türkiye'ye üs kiralama anlaşması teklif etti. Hükümet böyle bir anlaşmanın, kendisini oyalayarak NATO'ya katılmasını engelleyeceğini düşünerek; *önce NATO, sonra üs* şeklinde tavrı belirledi⁶¹.

Bu arada ülkemize ABD'nin ilgisi artmış sık sık heyetler arası görüşmeler yapılmaktaydı. Ülkemizde bulunan ABD Büyükelçisiyle görüşmesinde Celal Bayar kesin ve net bir dille; Türkiye'nin tercihini açık bir şekilde Batı'dan yana yaptığını ve ABD'den Marshall ve Truman Doktrini ile ekonomik ve askeri yardım gördüğünü, fakat halen daha hukuki manada bir askeri teminat sağlanamadığını söyledi. Bayar ayrıca ABD ile yakın ilişkilerin Sovyetler karşısında yalnız bırakılmamıza neden olduğunu, Türk milletinin böyle bir maceraya razı olamayacağını, eğer bir birliktelik olacaksa her alan ve her şartlar altında olması gerektiğini belirtir⁶².

İngiltere'nin itirazları Türkiye'nin Ortadoğu Komutanlığı şeklinde Ortadoğu güvenliğinde rol alacağını açıklamasıyla değişti⁶³. 13 Ekim 1951'de ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye Ortadoğu Müttefik Komutanlığı kurulmasını kararlaştırarak Mısır'a iştirak etmesi için teklif götürdüler. Mısır bir Ortadoğu Paktına katılmayı reddettiğini açıkladı⁶⁴.

⁵⁸ Yuluğ Tekin Kurat, *a.g.m.*, s.283.

⁵⁹ *Cumhuriyet*, 03-05 Ekim 1950.

⁶⁰ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s.519.

⁶¹ Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi yay., İstanbul, 1998, s.460.

⁶² İsmet Bozdağ, Mükerrrem Sarol vd., "Celal Bayar", *100. Yaşında...*, s.202.

⁶³ Nasuh Uslu, *Türk - Amerikan İlişkileri*, 21. Yüzyıl yay., Ankara, 2000, s.108.

⁶⁴ Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958*, Boyut yay., İstanbul, 1997, s.91.

Bayar NATO'ya katılabilmek için her türlü ön şart ve zorlamayı reddederek, eşit şartlarda katılım talep ettik dediyse de gelişmeler aksini göstermektedir⁶⁵. Batı yardım ve himayesine bir bedel istemektedir; o bedel de Ortadoğu'da her türlü yardım ve kolaylığın Türkiye tarafından gösterilmesidir.

15 Mayıs 1951'de ABD müttefiklerine, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alınmasını önerdi. Bu kararın ardında, Türkiye'nin yürüttüğü ısrarlı girişimler değil, değişen dünya şartlarının ABD'de oluşan yansımalarından kaynaklanan endişeler bulunuyordu⁶⁶.

Kore savaşının başladığı günlerde, ABD Kore'ye asker yollamamız karşılığında NATO'ya alınabileceğimize dair dolaylı mesajlar yollamıştı⁶⁷. Hükümet de aynı fikirdeydi. Savaşa katılırsak, karşılığını göreceğimiz düşüncesi hakimdi⁶⁸. Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi, Batı'da olumlu etki bırakmış ve NATO'ya dahil olmamızı hızlandırmıştır⁶⁹. Mehmetçiğin destanımsı mücadelesi, kazandığı zaferler NATO çevrelerinin dikkatinden kaçmamıştı. Mutlak surette olumlu etki yapmıştır.

Türkiye'nin NATO'ya davet edilecek olmasının diğer bir sebebi de; ülkemizin sahip olduğu stratejik konumudur. Sovyetlere çok yakın, Ortadoğu için vazgeçilmez bir noktada, Balkanlar ve Kafkaslara sınır olan bir bölgenin jeopolitik önemi son derece kıymetliydi⁷⁰. NATO komutanları da bu durumun üzerinde ısrarla durmaktaydılar⁷¹. Çünkü o yıllarda ABD ve Avrupalı ülkelerin ellerinde uzun menzilli uçaklar yoktu. Bu yüzden Sovyetler Birliğine saldırı için en yakın ve en uygun yer Türkiye idi.

⁶⁵ Celal Bayar, **a.g.m.**, 22 Temmuz 1974; yıllar sonra, Menderes de mecliste "Biz kimseye kendimizi beğendirmek mecburiyetinde değiliz. Biz NATO'nun içinde musavi haklarla yer almış, birbirlerine şerefli ve musavi taahhütlerle bağlanmış müttefik devletleriz" diyecektir. Faruk Sükan, **Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları TBMM 1950-1960**, TBMM yay., Ankara, 1991, s.387.

⁶⁶ Çağrı Erhan, Ömer Kürkçüoğlu vd., **a.g.m.**, s.548.

⁶⁷ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi: Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye, IV/2**, Bilgi yay., Ankara, 1992, s.164.

⁶⁸ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Doruk yay., İstanbul, 2002, s.73; ayrıca bkz. Hayati Tüfekçioğlu, Recep Ertürk vd., **a.g.m.**, s.173.

⁶⁹ Faik Melek, **Hepsi Geldi Geçti**, Milliyet yay., İstanbul, 1994, s.43.

⁷⁰ Duygu Bazoğlu Sezer, "Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye'nin İttifaklar Politikası", **Çağdaş Türk Diplomasisi...**, s.445.

⁷¹ NATO Güney Avrupa Başkomutanı Amiral Corne, "Avrupa'da çıkacak bir savaşı kazanmak için doğu Akdeniz'in elde tutulması elzemdir" demektedir, **Cumhuriyet**, 21 Mart 1952.

Truman Doktrini ile başlatılan Sovyetler Birliği'ni çevreleme siyaseti uyarınca ABD'nin Türkiye'ye olan ihtiyacı giderek artmıştı. Bunun siyasi ve askeri nedenleri vardı. İlkın, Türkiye Sovyetler Birliği'ni çevreleme siyaseti açısından çok önemli bir jeopolitik konuma sahipti. Nitekim, kısa bir süre sonra Türkiye'nin NATO dışında, Balkan ve Bağdat Paktı örgütlenmelerinde önemli bir rol oynaması da bunu kanıtlamıştı. İkinci olarak, ABD askeri stratejisi de Türkiye'nin önemini artırmaktaydı. Bu dönemde, Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da girişeceği bir harekatı durdurmaya yönelik ABD stratejisi hava kuvvetlerine dayanıyordu. ABD Hava Kuvvetleri'ndeki stratejik bombardıman uçaklarının büyük çoğunluğu ise kısa menzilli uçaklardı. Dolayısıyla, Sovyetler Birliği'nin askeri merkezlerin bulunduğu bölgelere ulaşabilmesi için, bu uçakların bu ülkenin sınırlarına yakın bölgelerden havalanmaları gerekiyordu. Bu duruma en uygun bölge olan Türkiye'nin değeri ABD'nin gözünde artmıştı. Nihayet buna Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kore Savaşı'nda aktif olarak yer alması ve almış olduğu başarılar da eklenince, ABD Türkiye'nin NATO'ya alınmasını kabul ederek, bu konuda itirazlarını sürdüren diğer bazı üyeleri de ikna etti⁷².

Ayrıca, 1950'li yıllarda Türkiye'nin elinde savaşa hazır 22 tümenlik bir gücün bulunması, ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki atom dengesinin kurulmasından sonra bu gücün NATO ittifakı için önemini daha da arttırmıştı. Çünkü bu sırada, Avrupa'daki yeniden silahlanma çabaları, özellikle konvansiyonel bir güç kurma çalışmalarının düşünüldüğü gibi süratle yürüyemeyeceği anlaşılmıştı⁷³.

NATO Bakanlar Konseyi 20 Eylül 1951 Ottova'da yapılan toplantı sonunda özel bir oturumla Türkiye ve Yunanistan'ın üye olarak davet edilmesine oybirliği ile karar verdi⁷⁴. Kurucu üyeler, NATO'ya katılmak isteyen Türkiye ve Yunanistan'a resmi bir çağrıda bulunmuş, gerekli işlemler yapılıncı her iki devlet 18 Şubat 1952'de NATO'ya üye oldular⁷⁵. Menderes kararı memnuniyetle karşılamıştı⁷⁶. İ. İnönü bir basın

⁷² Faruk Sönmezoglu, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der yay., İstanbul, 2004, s.207.

⁷³ *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, XXXXIII, 1980, s.41.

⁷⁴ *Cumhuriyet*, 21 Eylül 1951.

⁷⁵ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları, II, 1945-1990*, TTK. yay., Ankara, 1991, s.392.

⁷⁶ Halit Tanyeli, Adnan Topsakal, *a.g.e.*, s.61.

toplantısı düzenleyerek hükümetin başarısından dolayı övgüyle söz etti⁷⁷. Fakat bu konuda bazı endişeleri de vardı⁷⁸. Menderes'in sert tepki göstererek, endişeye mahal olmadığını açıklaması karşılıklı tartışmalara yol açtı. İnönü endişelenerek; *"Memlekete ve dünyaya söylemek istiyorum ki, ancak eşit haklarla teveccüh edecek vazifeyi, en iyi şekilde ifa etmeyi kabul ediyoruz"* açıklamasını yapıyordu⁷⁹.

Türkiye'nin Atlantik Paktına katılmasına ilişkin davet hükümete ulaştığında, kanun tasarısı hazırlanarak derhal meclise sevk edildi. Meclis 18 Şubat 1952 günkü birleşiminde konuyu görüşmeye açtı. Atlantik Paktına katılmamızın öneminden bahseden açılış konuşmasını, Dışişleri Bakanı F. Köprülü yaptı⁸⁰. CHP adına sözü Meclis grup başkanı Barutçu aldı ve NATO'ya katılımın bir başarı olduğunu kabul ederek, bu başarıda CHP'nin de hissesi olduğunu belirtti⁸¹. Yapılan konuşmalarda iktidar – muhalefet birbirini yerici ve eleştirici söylemlerde bulundular. Fakat genel olarak NATO'ya katılmak her iki taraf için de başarılı bir sonuç olarak kabul ediliyordu⁸². Görüşmeler neticesinde oylamaya geçildi. Mecliste bulunan 410 Milletvekilinden 409 olumlu, 1 çekimser oy çıktı⁸³. Çekimser oyu Adana Bağımsız Milletvekili Cezmi Türk kullanmıştı⁸⁴. Meclis görüşmelerinde ve umumi politika arenasında herkes NATO'ya katılmamızın başarı olarak değerlendirmede hem fikirdi. Türkiye'nin NATO saflarına katılması, hayati bir mesele olarak kabul görmüş ve başlı başına önemli bir merhale olarak kabul edilmişti⁸⁵. Muhalefet; *"Bu eser milli politikanın sağladığı milli bir politikadır"* diyerek hükümeti kutlamıştı⁸⁶.

Bayar; *"Türkiye'nin o günkü şartlarını ve o sırada ordumuzun elindeki silahların yoğunlukla Birinci Dünya Savaşından kalma, Milli Mücadele ve İstiklal Savaşlarında kullanılmış, yıpranmış, eski gaza silahlarıdır. Donanmamızı, özellikle*

⁷⁷ Ulus, 26 Ekim 1951.

⁷⁸ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s.292.

⁷⁹ A.g.e., s.293.

⁸⁰ TBMM Tutanak Dergisi, III/IX/2, Ankara, 1952, s.314.

⁸¹ Rıfıkı Salim Burçak, "Türk-Sovyet İlişkilerine Genel Bakış", Tarihi Gelişmeler İçerisinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın), TTK. yay., Ankara, 1992, s.210.

⁸² TBMM Tutanak Dergisi, III/IX/2, Ankara, 1952, s.322.

⁸³ Cumhuriyet, 19 Şubat 1952.

⁸⁴ Cumhuriyet, 19 Şubat 1952.

⁸⁵ İsmet Bozdağ, Mükerrerrem Sarol vd., a.g.m., s.49.

⁸⁶ Cem Eroğlu, Demokrat Parti ve İdeolojisi, İmge yay., Ankara, 1990, s.116.

hava gücümüzü yeniden ele almak zorunda idik. Ordunun lojistik işleri de organize edilmeye muhtaçtır. NATO için gerekli tesislerin kurulması amacıyla yaklaşık dört milyar dolar yardım elde etlik” der⁸⁷. Fakat Türkiye'nin ihtiyacı o kadar fazladır ki, bu yardımların az olduğu zaman zaman basında eleştirilecektir⁸⁸. DP'nin NATO'ya katılmamızı tarihi bir başarı olduğuna olan inancı, sık sık gündeme getirerek dış politikada muhalefeti sıkıştırmak için kullanmasına neden oldu⁸⁹. NATO'ya katılma konusunda memlekette tam bir fikirbirliği mevcutken, Türk Ordusunun tamamen modernize edilmesinin ekonomik faturasını NATO'ya ödetmek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri'nin NATO emrine verilmesi çeşitli endişelere neden olmuştu⁹⁰.

Türkiye'nin NATO'ya katılması, DP ve muhalefet tarafından tam bir başarı olarak görülüyordu. Hükümet, tarihi bir başarı yakaladığı düşüncesindeydi⁹¹. CHP bu başarının sadece hükümete değil kendilerine de ait olduğunu iddia etmiş ve *“Bu eser milli politikanın sağladığı milli bir eserdir”* demişti⁹². DP, III. Menderes Hükümeti Programında, CHP'nin NATO'ya katılmamız için çalıştığını fakat başarısız olduğunu, ama DP'nin CHP'nin başaramadığını başararak büyük bir hadise gerçekleştirdiğini yazıyordu⁹³.

⁸⁷ Celal Bayar, *a.g.m.*, 08 Temmuz 1974.

⁸⁸ *Akşam*, 19 Ağustos 1952.

⁸⁹ Faruk Sükan, *a.g.e.*, s.278.

⁹⁰ Alparslan Türkeş, *Dış Politikamız ve Kıbrıs*, Hamle yay., İstanbul, 1999, s.32.

⁹¹ Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.*, s.1616.

⁹² Hikmet Bila, *CHP 1919-1999*, Doğan Kitap yay., İstanbul, 1999, s.147.

⁹³ Neşe Erdilek, “Hükümetler ve Programlar”, *CDTA*, s.993.

III- BALKANLARDAKİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE

A- BALKANLAR'DA SOVYET ÜSTÜNLÜĞÜ VE TÜRKİYE'NİN ENDİŞELERİ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Balkanlar'da Avusturya, Finlandiya, Yugoslavya ve Yunanistan haricinde tüm ülkelerde, Sovyetler Birliği egemenliği ortaya çıktı. 1948 yılının sonuna kadar Sovyet etkisi altındaki ülkelerin hepsinde Sovyet yanlısı komünist partiler iktidara geldi¹. Sovyetler Birliği'nin, 25 Aralık 1925 tarihli Türk - Sovyet anlaşmasını ancak Kars ve Ardahan'ın kendilerine verilmesi ve boğazlarda üs talebiyle uzatacağını söylemesi; ardından 7 Ağustos 1946 tarihinde verdiği notada bu isteklerini tekrarlaması ve Montrö Boğazlar Sözleşmesinin Karadeniz devletleri lehine değiştirilmesi gibi isteklerle ortaya çıkması sonucu, Türkiye Sovyetlerin yüzyıllardır sıcak denizlere inme hayali peşinde olduğu gerçeğini görmüş ve buna göre tedbir alma gereği hissetmişti².

Türkiye, Sovyetler'in Ege ve dolayısıyla Akdeniz'e hakim olup, Türkiye'yi bir çember içine alacağını düşünerek, bu durumu kendi güvenliği için tehlikeli görüyordu³. İkinci Dünya Savaşı sonrası ve 1950'li yıllar Türkiye'sinde hakim olan kanı, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi işgal ve ilhak edeceği yolundaydı.

Balkanlarla ilgili olarak verilen Sovyet notası reddedildikten sonra, Balkanlar'da bir Güney Slavları Federasyonu kurma çabaları ve Balkanların komünist

¹ Esin Yurdusev, "1945-1989 Döneminde Türkiye ve Balkanlar", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, (Ed. İsmail Soysal), TTK yay., Ankara, 1999, s.373.

² Ayhan Kamel, "Türk-Rus İlişkileri", *Çağdaş Türk Diplomasisi...*, s. 409.

³ Abdulahat Akşin, *Türkiye'nin 1945'ten Sonraki Dış Politika Gelişmeleri; Ortadoğu Meseleleri*, İstanbul, 1959, s.13.

ülkeleri arasında yapılan bir dizi ittifak antlaşmaları, Türkiye'nin endişesini artıran diğer gelişmeler olmuştu⁴. Balkanlar'da bir Bulgar -Yugoslav yakınlaşması ile kurulacak olan Slav bloku, Türkiye'nin eskiden beri önlemeye gayret ettiği bir gelişmeydi. Hatta 1934 Balkan Antantı'nın kuruluş amaçlarından biri de, Antant üyelerinin Yugoslavya'ya kendi taraflarına çekerek, böyle bir yakınlaşmayı önleme arzularına dayanıyordu⁵.

Türkiye, Balkanlardaki böyle bir yakınlaşmayı doğrudan doğruya Yunanistan'a ve Akdeniz hakimiyetinin bir sonucu olarak dolaylı bir şekilde kendisine yönelmiş olarak kabul ediyordu. Türkiye ile anlaşarak Boğazlarda üstünlük sağlayamayacağını anlamış bulunan Sovyetler Birliği, Balkanlar'da kuracağı üstünlükle hem Türk Boğazlarını ve hem de Yunanistan'ın Selanik bölgesini tehdit edebilecekti⁶.

1940 yılının sonunda ve 1950 yılının başında komünist dünya, Yugoslavya dışında birleşik bir manzara arz etmekteydi⁷. Balkanlar'da kurulacak bir Slav federasyonunun temel taşı oluşturulan Makedonya sorunu ise, Türkiye'yi diğerlerinden farklı olarak doğrudan doğruya ilgilendiriyordu. Bu sorunu çözümlenip, Balkanlardaki komünist bloku kuvvetlendirmek isteyen Sovyetler Birliği, 1945 yılından başlayarak komünist Balkan devletleri ile Makedonya sorununu çeşitli konferanslarda görüşmüştü. Prag'da yapılan bu toplantılarda, Balkanlarda toprak taksimine ait bir antlaşmaya varıldığı haberleri sızmaya başlamıştı. Buna göre, Yugoslavya bütün Yunan Makedonyası ile Bulgar Makedonyası'nın büyük bir kısmını alacak ve buna karşılık Bulgaristan'a, Çanakkale Boğazına kadar bütün Trakya, yani Avrupa'daki bütün Türk toprakları verilecekti⁸.

O günkü koşullar altında, kendi toprak bütünlüğüne yönelen haberler, Türkiye'nin, Balkanlar'daki komünist bloktan duyduğu endişeyi artıran başlıca faktörlerden birisi idi.

⁴ A.g.e., s.76.

⁵ Ahmet Özgiray, "Atatürk ve Dış Politika", Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu, I, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1998, s.211.

⁶ Veli Yılmaz, **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri yay., İstanbul, 1998, s.141.

⁷ Yılmaz Altuğ, **Çin, Vietnam, Çekoslovakya ve Ortadoğu Sorunları**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi yay., İstanbul, 1970, s.125.

⁸ **Cumhuriyet**, 31 Temmuz 1947.

1- Balkanlar'da Komünist Yayılma ve Türkiye'nin Konumu

Balkanlar'da komünist yönetimlerin kuruluşu, komünist devletler arasındaki ittifaklar şebekesi ile beliren komünist blok ve nihayet Yunanistan'ı da bu blok içine çekmek için gösterilen çaba, bir diğer Balkan devletinin, Türkiye'nin dış siyasetini etkilemiş ve bu devletin Batılılarla sıkı işbirliğine girişmesinde önemli bir rol oynamıştı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye, kendisini coğrafi bakımdan Sovyetler Birliği'nin kısılacı, diplomatik bakımdan ise yalnızlık içinde görmüştü. Çünkü, bu savaş Doğu Avrupa ve Yakın Doğu'daki kuvvet dengesini büyük ölçüde değiştirmiş, Sovyet orduları Türkiye'nin batı ucu Balkanlar'a ve doğu ucu kuzey İran'a girmişlerdi⁹.

Bunun yanında yine aynı devletin 19 Mart 1945'te Türkiye'ye verdiği nota ile 1925 tarihli Türk - Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması'nı yenilemeyeceğini bildirmesi, Postdam'da Boğazlardan üs istemesi ve bunu Doğu Anadolu'dan toprak istekleriyle birlikte tekrarlaması karşısında Türkiye, kendisini diplomatik alanda da yalnız hissetmişti¹⁰.

Türkiye, Yunanistan'daki iç savaşı, Sovyetler Birliği'nin Balkanlardaki hakimiyetinin en son halkası, bölgede kurulmakta olan komünist blokun nihai amacı ve böylece kendi güvenliğini dolaylı ve hatta bazı bakımlardan doğrudan doğruya tehdit eden bir tehlike olarak görmüş ve dikkatle izlemişti¹¹.

Yunanistan'da komünist bir rejimin işbaşına gelmesi, Türkiye'nin zaten nazik olan durumunu daha da tehlikeli bir hale sokacak ve bir yazarın dediği gibi, Türkiye'nin "*komünizm denizinde bir ada*" olma ihtimali yükseltecekti¹². İçerden ve dışardan gelen tazyikin hedefi, Yunanistan'da rejimi yıkmak, solcu bir hükümeti iktidara getirmek ve diğer Balkan devletleri gibi Yunanistan'ı da Moskova'nın uyduları arasına sokmaktı. Bu siyasetin sonucu olarak, bütün Balkan yarımadası Sovyet bloku devletlerinin hakimiyeti

⁹ Dunkwart A. Rustow, "Foreign Policy of the Turkish Republic", **Foreign Policy in World Politics**, Roy C. Macridis, Prentice Hall, Inc., 1958, s.303.

¹⁰ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1918**, Alkım yay., Ankara, 1988, s.432.

¹¹ Sina Akşin, "Atatürk'ün Dış Siyaset Modeli", **Çağdaş Türk Diplomasisi...**, s.275.

¹² Altamur Kılıç, **Turkey and the World**, Public Affairs Press, Washington D.C., 1959, s.136.

ve nüfuzu altına girecek ve Sovyetler Birliği Ege Denizine inmiş olacaktı. Böylece, “*cepheden hücum edilemeyen Boğazlara karşı bir çevirme hareketi*” ile Türkiye kısa süre içinde bırakılacak ve girişilen “*psikolojik savaş*” ile ön Asya’ya hakim olunacaktı¹³.

İç savaş sırasında gerek Yunan ordusu ve gerekse çeteciler tarafından zorlanan Batı Trakya’daki Türk azınlığın durumu da, Türkiye’yi iç savaş gelişmelerini dikkatle izlemeye iten bir diğer etken olmuş ve hatta Türkiye’nin, Yunanistan’ın karışık durumundan yararlanarak, bu bölgeyi eline geçirmek istediğinden, Yunanistan’a yardımda bulunacağına kadar çeşitli haberler yayılmıştı¹⁴.

Türkiye, Balkanlar ve Yunanistan’daki tehlikeli görüldüğü gelişmeler karşısında Birleşmiş Milletler’in faaliyetlerini yeterli görmemiş ve Türk basını bu örgütün üç Balkan devletine karşı zorlama tedbirleri alması gerektiğini belirtmişti¹⁵. Bundan başka, Türkiye kendi güvenliği açısından Balkanlardaki Sovyet ağırlığına karşı Akdeniz’de karşıt ağırlıklar aramıştı.

Yunan iç savaşı sırasında Akdeniz bölgesinde, İtalya’nın da katılacağı bir Doğu Akdeniz Pakti’nden söz edilmekte ve Türkiye, böyle bir pakta taraftar gözükmekteydi¹⁶.

Balkanlarda komünist yönetimlerin kurulması ile başlayan blok kurma çabaları ile Yunan iç savaşının Türkiye açısından en önemli sonucu; Türkiye’nin, bölgesel çatışmaları artık iki büyük devletin, Sovyetler Birliği ile ABD’nin çatışması olarak görmeğe başlaması ve böyle bir durumda siyasetini sıkı bir şekilde ABD’ne bağlamasıdır. Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, 17 Şubat 1948’de “... *hükümetimizin görüşleri ABD’nin ve İngiltere’nin görüşlerinin aynıdır... Yunanistan’ın bir peyk memleket haline gelmemesi için, Kominform’un gayretlerini önlemek hususunda ABD ve İngiltere’nin lüzum karşısında ileride alacakları tedbirler, bizi muhakkak ki çok*

¹³ Baskın Oran, “Türkiye’nin Kuzeydeki Büyük Komşu Sorunu Nedir, Türk Sovyet İlişkileri”, AÜ. SBFD., XV/1 (Mart 1970), s.74.

¹⁴ Ahmet Aydın, *Batı Trakya Faciasının İyüzü*, Akın yay., İstanbul, 1971, s.393.

¹⁵ *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1947.

¹⁶ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi: Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye*, IV/2, Bilgi yay., Ankara, 1992, s.164.

ilgilendirecektir” diyerek, ABD ve Türkiye’nin Balkanlar üzerindeki görüşleri arasında paralellik kurulmaktaydı¹⁷.

B- TÜRKİYE, YUNANİSTAN VE YUGOSLAVYA’NIN YAKINLAŞMASI

1- Balkan Paktı ve İttifakı

Demokrat Parti’nin büyük önem verdiği bölgesel ittifakların kökeni Atatürk zamanına dayanıyordu. Atatürk yaklaşan İkinci Dünya Savaşını sezerek Balkanlarda ittifak için çalışmış, DP’de Sovyet tehdidine karşı Balkanlarda bir takım önlemler almaya çalışmıştı.

Atatürk dış politikasının temelini “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” düşüncesine göre şekillendirmişti¹⁸. 1930 yılına kadar Yunanistan’la Lozan’dan geri kalan meseleleri çözerek ilk iş bir dostluk anlaşması imzalanmasını sağlamıştı¹⁹. Atatürk bu anlaşmayla yetinmemiş Balkanlarda bölgesel ittifak yapılmasını gerekli görmüş ve bu arada Yunan - Türk dostluk anlaşması genişletilerek 1933’te yenilenmişti²⁰. Bu anlaşma Balkan ittifakına giden yolu da açmıştı. Anlaşma dostluk ve saldırmazlık olarak mahiyeti de önemli ölçüde genişlerken, Türkiye’nin girişimleriyle Romanya ve Yugoslavya da anlaşmaya dahil edilmişti²¹. Bu dört devlet bir araya geldiler ve Balkan paktının hazırlıklarını yaparak 3 Şubat 1934’de Atina’da Balkan İttifakı’nı imzaladılar²². Bulgaristan pakta dahil edilebilmek için çalışmışsa da, başarılı olamamıştı. Atatürk bu

¹⁷ **Akşam**, 18 Şubat 1948.

¹⁸ Sina Akşin, **a.g.m.**, s.275.

¹⁹ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim yay., İstanbul, 2003, s.293.

²⁰ Cemal Kutay, **Üç Devirden Hakikatler**, Alioğlu yay., İstanbul, 1982, s.114.

²¹ Ahmet Özgiray, “Atatürk ve Dış Politika”, **Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu**, I, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1998, s.228.

²² Ekrem Memiş, “Atatürk ve Dış Politika”, **Atatürk Haftası Armağanı**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yay., Ankara, 1990, s.74; ayrıca bkz. Feridun Koskosoğlu, “İkinci Dünya Savaşı Öncesi Bir Dostluk Köprüsü (Balkan Antantı, Sadabat Paktı)”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, II, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yay. Ankara, 1999, s.544.

pakta askeri vasfının yanında, ekonomik zeminde de işbirliği yapılmasını istiyordu²³.

Celal Bayar, Atatürk'ün üzerinde titrediği ve büyük ehemmiyet verdiği Balkan Paktı'nın faydalarına inanarak tekrar diriltilmesi gerektiğini düşünüyordu²⁴. Türkiye NATO'nun bir üyesiydi ama yeterli değildi. Çünkü NATO'nun sağ kanadı Balkanların büyük bir kısmını kapsıyordu ama yine büyük bir boşluğun bulunduğu da bir gerçektir²⁵. Çünkü Balkanlarda Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Arnavutluk Sovyet kontrolü altına girmişlerdi. Yunanistan'da komünist rejim yanlılarıyla başlayan iç savaş güçlüklerle sona erdirilmişti²⁶. Bölgede gittikçe artan Sovyet tesiri, Türkiye ve Yunanistan için bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü tehlikeye düşüren bir hal almıştı²⁷. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya katılmasıyla güneydoğu kanadı güvenlik altına alınmıştı. Doğuda açıkta kalan tek ülke Yugoslavya idi. Yugoslavya'nın NATO'ya katılması mümkün olmadığı için bir şekilde bu ülke ile de bağlantı kurulmalıydı. ABD'ye göre bunun da en olabilecek şekli NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan'la Yugoslavya'nın NATO antlaşması doğrultusunda bir anlaşma imzalamaları idi²⁸.

Bayar derhal hazırlıkları başlattı. Yunanistan ve Yugoslavya ile böyle bir anlaşma pek ala yapılabilir, bu ilerde kurulması düşünülen Akdeniz Paktına çekirdek oluşturabilirdi²⁹. Bölgede kurulacak bir paktı, ABD de teşvik ediyordu³⁰. Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada yalnız kalmaya niyeti yoktu³¹.

1948'de Yugoslavya ile Sovyetlerin arası bozulmaya başladı³². Bu dönemde

²³ İsmet Bozdağ, Mükerrerem Sarol vd., "Celal Bayar" 100. Yaşında Celal Bayar'a Armağan, Tercüman Gazetesi yay., İstanbul, 1982, s.57.

²⁴ İsmet Bozdağ, Celal Bayar Anlatıyor: Başvekilim Menderes, Tercüman Gazetesi yay., İstanbul, 1986, s.131.

²⁵ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.522.

²⁶ Şerafettin Turan, a.g.e., s.166.

²⁷ Esin Yurdusev vd., "1945-1989 Döneminde Türkiye ve Balkanlar", Çağdaş Türk Diplomasisi..., s.374; ayrıca bkz. Melek Fırat, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, I,(Ed. Baskın Oran), TTK yay., İstanbul, 2001, s.585.

²⁸ Yuluğ Tekin Kurat, "Elli Yıllık Cumhuriyet'in Dış Politikası 1923-1973", Belleten, XXXIX/154 (Nisan 1975), s.283.

²⁹ İsmet Bozdağ, a.g.e., s.131.

³⁰ Mehmet Gönübol, Haluk Ülman, "Türk Dış Politikası'nın 20 Yılı 1945-1965", AÜ. S.B.F.D. XXI/1 (Mart 1966), s.237.

³¹ Celal Bayar, "Bayar Yazıyor", Günaydın, 24 Temmuz 1974.

³² Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.450.

Yugoslavya, Sovyetlerin kendileri üzerinde egemenlik kurmasına müsaade etmiyordu. Oysa Stalin'in Doğu Avrupa'daki hükümetler üzerinde tam bir egemenliği vardı. Yugoslavya lideri Tito, Sovyetlerin bu davranışını tasvip etmiyor ve daha bağımsız bir politika izlemek istiyordu. Yugoslavya'nın, Rusya ve komşu komünist ülkelerle ilişkileri kötüydü, ağır bir baskı altındaydı³³. Etrafı birer Sovyet uydusu olan Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'la yay şeklinde sarılmış olmasından her an saldırıya uğraması endişesi içerisindeydi. Tito ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlara karşı savaşmış ve büyük bir prestij kazanmıştı. Buna dayanarak Balkanlarda aktif bir rol oynamak diğer bir hedefiydi. Bu nedenle Bulgaristan, Romanya ve Macaristan ile işbirliği ve ittifak anlaşmaları yapmıştı³⁴. Yugoslavya bununla kalmayıp Arnavutluk ile de ilgileniyordu. Sovyetlerin ise Tito'nun bu davranışlarını onayladıkları söylenemezdi. Bunların yanı sıra Yugoslavya ile Sovyetler Birliği arasında ideolojik görüş ayrılığı da çıkmıştı. Tito Yugoslavya'nın şartlarına uyan bir komünist yönetim kurmak isterken, Sovyetler kendi ülkelerindeki sistemin Yugoslavya'da kurulmasından yanaydılar. Eğer Sovyet benzeri bir yönetim Yugoslavya'da kurulursa, otomatikman Yugoslavya Sovyetlerin denetimi altına girecekti.

Sovyetlerle görüş ayrılığı artan Tito, Sovyet görevlilerin Yugoslavya'daki faaliyetlerine son verdi. Sovyetler buna mukabil 28 Haziran 1948'de Yugoslavya'yı kominformdan çıkardı. Artık Sovyet tehdidi Yugoslavya üzerinde iyiden iyiye hissedilmeye başlamıştı. Batılı ülkeler Yugoslavya'yı kendilerine bağlamak için yoğun çaba harcamaya başladılar³⁵. Çünkü bu sırada Yunan iç savaşı sürmekteydi. Yunanistan komünist bir idare altına girerse, bu kez sıra Yugoslavya'ya gelecekti. Bu ise batı Avrupa'nın tehdit altında olması demekti. Batı Avrupa'nın güvenliğinin sağlanması için ABD Yugoslavya'ya yardım etmeye başladı ve bu durum batı ülkeleriyle Yugoslavya arasında bir yakınlaşmayı ve ilişkilerin yumuşamasını sağladı.

ABD, Kore Savaşı'nın getirdiği ortam içinde Sovyetlere karşı Yugoslavya'nın güvenliğini sağlayacak bir formül peşindeydi³⁶. Bunun için en iyi yolun Türk, Yunan ve

³³ Cem Eroğlu, **Demokrat Parti ve İdeolojisi**, İmge yay., Ankara, 1990, s.119.

³⁴ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.450.

³⁵ Oral Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, AÜ. S.B.F. yay., Ankara, 1969, s.85.

³⁶ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.451.

Yugoslavya arasında kurulacak olan bir pakt olduğunu tespit etmişti. Yugoslavya Batı'ya yönelerek, Sovyet tehdidinden kurtulmanın yollarını arıyordu, bu amaçla Amerika ile ilişkileri olan, her an Batı'ya daha çok yaklaşan bir ülkedir. Batılı ülkeler Yugoslavya'yı kendilerine yakınlaştırmak ve bağlamak için yoğun çaba harcıyorlardı. ABD, Yugoslavya'ya ekonomik yardım etmeye başladı³⁷. Bu durum ilişkilerin giderek yumuşamasına ve yakınlaşmasına vesile oldu. Bu şartlar, Türkiye ile Yugoslavya'yı da birbirine yakınlaştırdı ve dostlukla birlikte bir ittifak kurulabilirdi³⁸. Çünkü Balkanlarda yalnızlığa düşen Yugoslavya, bu kötü ve karamsar ortamı düzeltmek amacıyla işbirliğine hazırdı³⁹.

Diğer yandan Yunanistan kuzey komşularının desteklediği iç savaştan yeni çıkmıştı. Bulgaristan'la arası bozuktur, bunda Bulgaristan'ın Ege denizine çıkmak istemesi gibi etkenler önemli rol oynuyordu. Arnavutluk'la da ilişkiler pek iyi değildi⁴⁰. İtalya ile bazı problemleri vardı, ilişkileri son derece bozuktur. Türkiye ve Yugoslavya ile işbirliği yapmaktan yanaydı.

Yugoslavya ile problemi olan tek batı ülkesi ise İtalya idi. İtalya ile Yugoslavya arasında Triyeste meselesi vardı⁴¹. Bu konunun zorunlu olarak çözüme ulaştırılması gerekiyordu. İtalya bu konuda ılımlı davranarak NATO amaçlarına uygun olduğu sürece Yugoslavya'nın içinde bulunduğu bir anlaşmaya karşı olmayacağını ve destekleyeceğini bildirdi⁴².

Türkiye, Yunanistan'la aynı anda NATO'ya dahil olduklarından ve NATO'nun yeni kurulan Güneybatı kanadını oluşturduklarından bir yakınlık oluşmuştu. Bu amaçla karşılıklı ziyaretler sıklıkla yapılmaktaydı⁴³. Bu sıkı ilişkiler dostluğa dönüşmüş ticari,

³⁷ Mehmet Gönülöbol, Haluk Ülman, **a.g.m.**, s.237.

³⁸ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.522; ayrıca bkz. Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih**, Harp Akademisi yay., İstanbul, 1982, s.586.

³⁹ Doğan Avcıoğlu, **a.g.e.**, S.1621.

⁴⁰ Rıfat Uçarol, **a.g.e.**, s.586.

⁴¹ Oral Sander, **a.g.e.**, s.87.

⁴² Mehmet Gönülöbol, Haluk Ülman, **a.g.m.**, s.239.

⁴³ Başbakan Menderes 25 Nisan-03 Mayıs 1952 tarihinde; Yunanistan Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı 01-03 Şubat 1952 tarihinde; Celal Bayar 27 Kasım-04 Aralık 1952 tarihlerinde karşılıklı ziyaretler gerçekleştirdiler. Bkz. O tarihlerdeki gazeteler.

siyasi ve birçok konuları içeren bir dizi anlaşmalar gerçekleştirilmişti⁴⁴. Bu yakınlaşma devlet adamlarının karşılıklı ziyaretleriyle daha da gelişti. Bu ziyaretlere Yugoslav temsilciler de katılmaya başladı. Gerekli koordinasyon ve çabayı sarf etmek Türkiye'ye düşüyordu. Hükümet de böyle bir şeye gönüllü olarak hazırды.

Türkiye'nin çabaları ilk olumlu sonucunu 28 Şubat 1953'te Ankara'da Türkiye Yunanistan ve Yugoslavya arasında dostluk işbirliği anlaşmasının imzalanmasıyla verdi⁴⁵. Bu anlaşmaya göre üç devlet BM anlaşmasının 51. Maddesine göre, bu kuruluşa bağlı olduklarını açıklamışlardı. Üç devlet ortak çıkarlarıyla ilgili konularda birbirlerine danışacaklar ve dışişleri bakanları yılda en az bir kere toplanacaktı. Bu anlaşmaya bir ek protokol ilave edilerek; Balkanların ortak savunmasını planlamak için bir heyetin kurulmasını ve gerekli hazırlıkların yapılacağı toplantılar öngörülyordu⁴⁶. Basın anlaşmaya olumlu yaklaşarak, bu anlaşmanın Yugoslavya'nın Batı ülkeleriyle ilk resmi bağlantısı olduğuna dikkat çekiyordu⁴⁷. Muhalefet böyle bir işbirliğine olumlu yaklaşarak hükümeti destekliyordu⁴⁸.

Ortak komisyon hazırlıkları tamamlandı. Üç ülkeyi ortak bir ittifak etrafında buluşturan anlaşma 9 Ağustos 1954'te Yugoslavya'nın Bled şehrinde imzalandı. Anlaşma 20 yıl süreli karşılıklı savunma amaçlıydı⁴⁹. Yugoslavya saldırıya uğradığında Türkiye ve Yunanistan yardımına koşacak, NATO da işe karışarak gerekli desteği verecekti. Ayrıca dışişleri bakanlarından oluşan bir konsey kurulacaktı⁵⁰. Balkan istişare meclisinin teşekkülü gerçekleştirildi⁵¹. Bu anlaşma Yugoslavya'nın dolaylı da olsa NATO ittifak sistemine bağlanmasını ifade ediyordu. Böylece Balkanlarda kurulan yeni ittifak sistemi bölgedeki boşluğu doldurmuş oluyordu.

Bazılarınca "Pakt" diye anılmakla birlikte bir ittifak antlaşması olmayan ve üç

⁴⁴ Cumhuriyet, 21 Nisan 1952.

⁴⁵ Yuluğ Tekin Kurat, a.g.m., s.289.

⁴⁶ Zafer, 08 Kasım 1953.

⁴⁷ Antlaşmanın tam metni 01 Mart 1953 tarihli gazetelerde yayımlanmıştır.

⁴⁸ Halit Tanyeli, Adnan Topsakal, İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1950-1958, II, Çağdaş yay., İstanbul, 1959, s.117.

⁴⁹ İsmet Giritli, Ortadoğu, Petrol, Kıbrıs ve Türkiye, İstanbul, 1977, s.211.

⁵⁰ Zafer, 13 Ağustos 1954; ayrıca bkz. Rifat Uçarol, a.g.e., s.587.

⁵¹ Ayın Tarihi, 256 (Mart 1955), s.64.

devlet arasında yalnızca işbirliğini öngören bu belge, girişten başka, 10 maddeden ibarettir. Antlaşmanın maddelerindeki başlıca hükümler şunlardır;

– Üç devlet ortak çıkarlarıyla ilgili konularda birbirlerine danışacaklar ve üye devletlerin dışişleri bakanları yılda en az bir defa toplanacaklardır.

– Bundan başka antlaşmaya göre, üç devletin Kurmay Başkanları hükümetlerine tavsiyede bulunmak üzere ortak güvenlik meselelerini inceleyeceklerdi. Diğer hükümlerde, bu antlaşmanın Türkiye ve Yunanistan'ın üyesi buldukları Kuzey Atlantik Antlaşmasıyla bağdaşmaz bir biçimde yorumlanmayacağı ve herhangi bir devletin eşit şartlar ve haklarla bu antlaşmaya katılabileceği belirtiliyordu.

– Nihayet, antlaşmada herhangi bir tarafın antlaşmanın imzalanmasından dört yıl geçtikten sonra bundan bir yıllık bir ihbarla çekilebileceği de öngörülmektedir⁵².

Yukarıda da görüldüğü gibi, bu antlaşma bir ittifak değildi, lakin ittifaka doğru önemli bir adım atıyordu. Çünkü antlaşmaya göre, üç devlet, aralarında ekonomik ve kültürel işbirliğinden başka, genelkurmayları vasıtasıyla ortak savunma konusunda da işbirliği yapacaklardı. Antlaşmanın 6. maddesine göre de taraflar, birbirlerinin aleyhine olan veya menfaatlerine aykırı düşen hiçbir ittifaka veya herhangi bir harekete katılmayacaklardı⁵³.

20 üyeden oluşacak Sürekli Konseyin görevi, her alanda işbirliğini geliştirmeye yardım edecek tüm olanakları araştırmaktı. 19 Mart 1955'te posta haberleşmesiyle ilgili bir antlaşma imzalayan sürekli konseyin bir daha toplanması söz konusu olamadı⁵⁴.

Üç Balkan devletinin arasındaki işbirliği başlangıçta İtalya'yı endişelendirdi. Ancak İtalya'ya gerekli güvence verilerek endişeleri giderildi⁵⁵. Hatta İtalya'nın dahil

⁵² Mehmet Gölübol, Haluk Ülman, "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965) Genel Durumu", *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal yay., Ankara, 1987, s.239.

⁵³ İsmail Soysal, a.g.e., s.450.

⁵⁴ Melek Fırat, a.g.m., s.591.

⁵⁵ Rifat Uçarol, a.g.e., s.586.

olması için davet de yapıldı. Balkan ittifakının genişletilmesi amacıyla İtalya ile bir dizi görüşmeler yapıldı. Türkiye İtalya'nın katılması için çaba harcadıysa da olumlu sonuç elde edilemedi⁵⁶. İttifakı çalıştırarak ilişkileri kuvvetlendirmek amacıyla karşılıklı ziyaretlere büyük önem verildi. Özellikle Yugoslavya ile ilişkilerin geliştirilmesine çalışıldı.

Türkiye Balkan ittifakını vücuda getirmekle, Yugoslavya'yı komünist bloktan kurtararak Batı'ya yaklaştırıyordu. Bu NATO'nun amaçlarına uygun ve Türkiye'nin çıkarlarına faydalıydı. Bu çabalar Türkiye'ye Batı camiasında olumlu bir itibar kazandırırken mevcut durum Sovyet Bloğu tarafından tepki ile izlenmekle idi⁵⁷. Türkiye fazla tepki çekmemek için, Dışişleri Bakanı Köprülü Balkan İttifakını, "*Kimsenin aleyhine müteveccih değildir ve olamaz. Yegane gayesi sulh emniyeti ve mevcudiyetini kurmaktır*" diye açıklama gereği duyacaktır⁵⁸.

Türkiye ittifakı kurmakla kalmamış, iyi niyetlerle karşılıklı diyaloglara büyük ağırlık vermiştir. Ama ittifak üyeleri Türkiye ile aynı iyi niyeti taşımamakla birlikte farklı hesaplar içerisindeydiler. Balkan ittifakı SSCB'den tehdit algılayan ve aralarında hiçbir problem bulunmayan üç ülkenin Batı'nın desteği ile kurdukları bir ittifak sistemiydi. Oluşmasını sağlayan koşullar değişince, etkisini yitirmeye başladı⁵⁹.

Balkan ittifakı 1955 yılından itibaren güç kaybetmeye başladı. Bu yolda ilk adımı Yugoslavya yaptı. Mart 1953'te Stalin'in ölmesi Sovyet dış politikasındaki yumuşamanın başlangıcı kendisini Balkanlarda da hissettirdi. Türkiye, Sovyetler'de ki bu politika değişikliğini fazla dikkate almadan, aynı politikalarının devamı düşüncesini savunurken, Yugoslavya aynı fikirleri paylaşmıyordu. Menderes bu gelişmeleri önlemek ve Yugoslavya'yı kaybetmemek için bizzat Belgrat'ı ziyaret ettiyse de bu ziyaret fazla bir şeyi değiştiremedi⁶⁰.

⁵⁶ **Hürriyet**, 04 Şubat 1955.

⁵⁷ Özel Şahingiray, **Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri 1933-1955/ Dış Politika**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 1999, s.134.

⁵⁸ Halit Tanyeli, Adnan Topsakal, **a.g.e.**, s.117.

⁵⁹ Melek Fırat vd, **a.g.m.**, s.591.

⁶⁰ **Cumhuriyet**, 04 Mayıs 1955.

SSCB Yugoslavya'yı Batı'dan koparmak için, uyguladığı ekonomik ambargoyu kaldırdı ve diplomatik ilişkileri düzeltme yoluna gitti. Kruşçev 26 Mayıs 1955'te Belgrat'ı ziyaret ederek dostluğa yönelik önemli bir adım attı⁶¹. Yugoslavya da Sovyetlerle ilişkileri geliştirme yoluna gitti⁶². Tito Balkan ittifakını Sovyetlere karşı koz olarak ilişkilerini düzeltmede kullanmaya çalıştı. Neticede Yugoslavya-Sovyetler Birliği arasındaki iyi münasebetler, Komünist Blok ile de arasını düzeltti ve Bulgaristan da yakınlaşmaya başladı. Yugoslavya'nın Sovyetler Birliği'ne yakınlaşması, Türkiye ve Batı ile ilişkilerinin zayıflayarak soğumasını sağladı. Yugoslavya Sovyetlerle ilişkileri düzelterek, bağlantısızlar hareketinde daha aktif faaliyet içersine girmeye başladı. Bu durum Türkiye ile yolların tamamen ayrılmasına neden oldu⁶³.

Balkan ittifakının diğer ülkesi Yunanistan da Yugoslavya gibi fazla samimi olmayıp, daha değişik bir hesap içindeydi. Balkan İttifakına asıl önemli darbeyi Yunanistan vurdu. Yunanistan'ın amacı Kıbrıs'ı ilhak etmektir. Gerçi bu amaçla ittifakın kurulmasından evvel de çalışıyordu⁶⁴. Türkiye bu sorunun karşılıklı dostluk içinde çözümlenebileceğini düşündüğünden sorunu fazla önemsememişti.

Yunanistan bir yandan Türkiye ile Balkan İttifakını imzalayarak, NATO'dan sonra bölgede de ortaklık içine girerken, diğer yandan Türkiye'nin aleyhine bir faaliyet içine girerek Kıbrıs'ı almak için çabalıyordu. Yunanlılar, ittifakı Kıbrıs üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için kullanmak istediler. Bir anlamda İngiltere'nin karşısına Türkiye'nin desteği ile çıkmak arzusundaydılar. Fakat hesaba katmadıkları Türk hükümetinin farklı düşündüğüydü. Türkiye'nin 1955'ten sonra Kıbrıs meselesine ağırlık vererek, Yunanlıların tezine karşı çıkması her iki ülke arasında siyasi gerginlik ve siyasi çatışmaya yol açtı⁶⁵. Türkiye 1955 yılında Sürekli Konsey'in ikinci toplantısının Atina'da yapılmasını engelledi. Yunanistan Dışişleri Bakanı 23 Aralık'ta bir demeç vererek, Türk hükümeti 6/7 Eylül olaylarının zararlarını tazmin edene kadar Balkan İttifakı çerçevesinde Türkiye ile işbirliği yapmayacaklarını açıkladı⁶⁶. 1958'de

⁶¹ Oral Sander, a.g.e., s.323.

⁶² Rıfat Uçarol, a.g.e., s.587.

⁶³ Esin Yurdusev vd., a.g.m., s.378.

⁶⁴ Rıfat Uçarol, a.g.e., s.587; ayrıca bkz. Esin Yurdusev vd., a.g.m., s.379.

⁶⁵ Rıfat Uçarol, a.g.e., s.587.

⁶⁶ Melek Fırat vd, a.g.m., s.591.

ilişkilerin yumuşaması üzerine Balkan İttifakının canlandırılması sözkonusu edildiyse de, Yunanistan ve Yugoslavya buna yaklaşmayınca İttifak önemini ve etkisini yitirdi⁶⁷.

Balkan ittifakını oluşturan üç ülke aralarında gerekli koordinasyon ve dostluğu devam ettiremediler. Kıbrıs'ın Türk ve Yunan kamuoyunda derin etkileri her iki ülke ilişkilerinin bozulmasına neden olurken, ittifakın amacına da büyük darbe vurdu. Üçüncü ülke Yugoslavya sorunu çözmek yerine sorundan faydalanmayı tercih etti⁶⁸. Türkiye'nin iyi niyetli girişimleri sonuçsuz kaldı. Çünkü Türkiye başlangıçta Yunan dostluğuna büyük ehemmiyet vermişti. Mesela ilişkilere zarar gelebilir diye 1954 yılında İzmir'in kurtuluşunun kutlanması hükümet tarafından yasaklanırken, aynı günlerde Yunanistan'da Kıbrıs'ın ilhaki yönünde mitingler tertiplenmişti⁶⁹. Kısaca Balkan ittifakı kuruluş amacına uygun amaçlarla işletilmediğinden arzulanan sonuca ulaşmadan değerini yitirdi. Daha o günlerde hukuken var olsa da fiilen işlemez hale geldi⁷⁰. Haziran 1960'ta da resmen sona erdiği açıklandı⁷¹.

Görüldüğü gibi Balkan Paktı kurulduktan sonra gelişen olaylar, pakta işlemez hale getirdi. Bunun en önemli nedeni Stalin öldükten sonra Sovyet politikasının değişerek tehdidin ortadan kalmasıydı. Yugoslavya ittifaklar yerine bağlantısız bir politika izlemeye başladı. Blokların dışında kalmaya özen gösterdi.

2- Antlaşmaların İmzalanış Nedenleri

a- NATO'daki Stratejik Boşluk ve ABD Desteği

İkinci Dünya Savaşı biter bitmez başlayan soğuk savaşın etkilediği alanlardan biride Balkan yarımadası idi. Bölge iki blok arasında ayrılmıştı; Moskova'dan destek alan sosyalist ülkeler ve ABD'den destek alan Türkiye ve Yunanistan⁷².

⁶⁷ A.g.m., s.592.

⁶⁸ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.524.

⁶⁹ Zafer, 09 Eylül 1954.

⁷⁰ Rifat Uçarol, a.g.e., s.588.

⁷¹ Mehmet Gönülöbol, Haluk Ülman, a.g.m., s.249.

⁷² Haluk Ülman, İkinci Dünya Savaşı'nın Başından Truman Doktrinine Kadar Türk - Amerikan

Bu ikiye bölünmüşlük Tito'nun Moskova'dan farklı bir politika izlemeye başlaması sonucunda Yugoslavya'nın Kominform'dan çıkarılmasıyla yeni bir boyut kazandı⁷³. Moskova ile ilişkileri bozulan Yugoslavya sadece savaş ekonomisinin sorunlarıyla uğraşmıyor, bir de güvenlik endişesi duyuyordu. ABD bu fırsattan yararlanarak, Yugoslavya'ya önce ekonomik, sonra askeri yardım göndermeye başladı.

1949'da kurulan NATO'ya, 1952'de Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmasıyla birlikte, ABD çevreleme politikasını uygulamaya başladı. NATO dışında Balkanlarda ve Ortadoğu'da kurulacak ittifaklarla hem SSCB çevrelenmiş olacak, hem de NATO'nun askeri savunma hattı Atlantik'ten İran'a kadar uzanmış olacaktı. Bu hat içinde tek boşluğu Yugoslavya oluşturuyordu. Tito liderliğindeki Yugoslavya'nın NATO'ya girmesi söz konusu olamayacağına göre, tek çare NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan'la bu ülke arasında yapılacak işbirliği yoluyla Yugoslavya'yı Batı savunma paktı içine almak ve NATO savunma stratejisinde varolan boşluğu ortadan kaldırmaktı. Atina - Ankara - Belgrat arasında görüşmelerin ilerlediği Ağustos 1952'de ABD kara kuvvetleri müsteşar yardımcısının üç başkenti ziyareti Balkan işbirliği arkasındaki desteğin açık bir ifadesiydi.

b- SSCB ve Doğu Blokundan Algılanan Tehdit

Balkan Paktını imzalayan üç ülke de başta SSCB olmak üzere doğu bloku ülkelerinden tehdit algılıyorlardı⁷⁴. İkinci Dünya Savaşı ertesinde Türkiye'ye gönderilen notalar, Yunanistan'da yaşanan iç savaş ve Tito'nun ulusal sosyalizm anlayışı Moskova ile bu ülkeleri karşı karşıya getirmişti. Bunun dışında Bulgaristan ile Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın, Arnavutluk'la da Yugoslavya ve Yunanistan'ın zaman zaman krize dönüşen ikili sorunları vardı. Doğu bloğu ülkeleriyle yaşanan bu gerilim, aralarında sorun bulunmayan Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın yakınlaşmasında önemli bir etken olmuştur⁷⁵.

Diplomatik Münasebetleri (1939-1947), AÜ. S.B.F. yay., Ankara, 1961, s.93.

⁷³ **Cumhuriyet**, 29 Haziran 1948.

⁷⁴ Yuluğ Tekin Kurat, **a.g.m.**, s.285.

⁷⁵ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.432.

c- Ekonomik Yardım Gereksinimi

Balkan Paktını imzalayan üç ülke de savaşın ekonomileri üzerindeki olumsuz etkiyi silmek, ekonomik kalkınmalarını sağlamak amacındaydılar ve bunun için ABD'den gelen yardıma gereksinim duyuyorlardı. NATO'nun savunma stratejisini güçlendirecek bir Balkan Paktını gerçekleştirmek, batıdan gelecek askeri ve ekonomik yardımı çoğaltabileceği gibi, pazarlık gücünü de arttırabilecekti⁷⁶.

d- Yugoslavya'nın Trieste Konusunda İtalya'ya Karşı Gücünü Arttırma İsteği

İkinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Paris Barış Antlaşmasıyla Trieste serbest kent olarak kabul edilmişti. Savaş sonrası gelişmeler ve İtalya'nın müttefiklerle yakınlaşmasından endişelenen Yugoslavya, İtalya'nın Trieste'yi alarak tekrar Balkanlara girmesini önlemek için Türkiye ve Yunanistan'la işbirliği yapmak, bu yolla batı içinde gücünü arttırmak istemişti⁷⁷.

Menderes Yugoslavya'nın NATO'ya alınması gerektiğini düşünüyordu ve bunun için bir önerge dahi vermişti. Fakat Tito her defasında İtalya ile olan Trieste sorununu ortaya atarak Batı ile ortaklaşa askeri işbirliğine yanaşmıyordu. Hatta Tito, İtalya'yı Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye arasındaki yakınlaşmayı baltalamakla suçluyordu⁷⁸.

3- Balkan Paktı'nın Ortadoğu Politikası İçin Önemi

Demokrat Parti'nin ilk iktidar döneminde Türk hariciyesini çok meşgul eden bir diğer konu da, Balkanlar'da Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında bir ittifak kurma teşebbüsü idi. Solcu rejiminin yarattığı şüphelere rağmen Batılılar, Yugoslavya'yı kendilerine bağlamaya büyük önem veriyorlardı. Türkiye ve Yunanistan

⁷⁶ Hayati Tüfekçioğlu, Recep Ertürk vd., "1950'de Türk Amerikan İlişkilerinin Türkiye'de Geniş Çevrelerce Algılanış Biçimi", 500. Yılında Amerika, Bağlam yay., İstanbul, 1994, s.172.

⁷⁷ Hüseyin Bağcı, Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası, İmge yay., Ankara, 1990, s.55.

⁷⁸ A.g.e., s.55.

NATO'ya alındıktan sonra, bu iki üye ile Yugoslavya arasında bir Balkan Paktı kurmak suretiyle bu amacın gerçekleştirilebileceği düşünöldü⁷⁹.

Kominform'dan atılmış olan Yugoslavya, sadece Sovyet Rusya'nın baskısını değil, Doğu Bloğu'na dahil komşularının devamlı çıkardıkları sıkıntıları da karşılamak durumunda kalmıştı⁸⁰. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere, kendisine askeri kredi temini bakımından yardımcı oluyorsa da, aralarında organik bir bağ yoktu⁸¹. Zaten Yugoslavya'nın rejimi icabı, böyle organik bir bağ kurmak düşüncesi de bulunmuyordu. Buna karşılık Balkan Yarımadasındaki devletlerle yapacağı bölgesel bir savunma paktının, iki büyük blok arasında tercih yapması şeklinde bir yoruma yol açmayacağı belliydi.

İç savaştan yeni çıkmış olan Yunanistan ile, Sovyet Rusya'nın devamlı baskısını hisseden Türkiye'nin de, Bulgaristan ile münasebetleri hiç iç açıcı değildi. Dolayısıyla bu iki devlet de, Balkanlar'da bir saldırıya uğramaları halinde, icabında buradan diğer NATO devletleri ile irtibatları olmasında fayda bulunduğunu düşünmekteydiler. Bütün bu sebepler bir araya gelince, üç devlet arasında başlayan temaslar olumlu bir şekilde yürüdü⁸².

Başlangıçta Menderes Balkan Paktı'ndan çok şeyler beklemişti. Ancak beklentileri gerçekleşmedi. Yugoslavya'nın dış politikasındaki gelişmeler, Yunanistan'ın Kıbrıs anlaşmazlığı nedeniyle, Balkan Paktı'nın Daimi Komite toplantılarına ve Türkiye ile ortak NATO manevralarına katılmayı reddetmesi, Paktı işlemez hale getiriyordu⁸³. Türk Hükümetinin Paktı yeniden işler durumuna getirmek için gösterdiği tüm çabalar başarısız kalıyordu. Ortadoğu'daki gelişmeler ve Yunanistan ile olan Kıbrıs anlaşmazlığı, Türkiye'nin dikkatini bu kriz bölgelerine yöneltiyordu ve bu bölgelerde Menderes'in aktif politikasına Balkanlar'dan daha fazla gerek vardı.

⁷⁹ Cem Eroğlu, a.g.e., s.81.

⁸⁰ Cumhuriyet, 29 Haziran 1948.

⁸¹ Veli Yılmaz, a.g.e., s.251.

⁸² Kamuran Gürün, Dış İlişkiler ve Türk Politikası – 1939'dan Günümüze Kadar, AÜ. S.B.F. yay., Ankara, 1983, s.353.

⁸³ Hüseyin Bağcı, a.g.e., s.124.

4- Balkan Paktı'nın Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

Balkan İttifakı'nın, Türkiye'nin özellikle NATO'ya girdikten sonra izlemeye başladığı “*Batı savunmasını bölgesel paktlarla kuvvetlendirme*” politikasında özel bir yeri vardı. Ancak ittifakın, Yunanistan ve Yugoslavya'nın aksine Türkiye'ye somut yararlar sağladığı söylenemezdi. Yunanistan ve Yugoslavya, Balkan İttifakı'nın imzalanmasından sonra, gerek diğer komşuları ve gerekse birbirleri ile ilişkilerini bir düzene sokmuşken, Türkiye, ittifakın başarısızlığının sorumluluğunu Yunanistan ve Yugoslavya'ya yüklemiş ve deyim yerindeyse, Balkanlı müttefiklerine küserek kendisini Balkanlarda etkin bir dış politika izlemekten alıkoymuştu⁸⁴.

Gerçekten, 1955 yılının ilk aylarından başlayarak Türkiye, ağırlığını Balkanlardan Ortadoğu'ya çevirecek ve Batı savunmasını bu bölgede kuvvetlendirmek için Irak, İran ve Pakistan ile yakın ilişkilere girecekti. Bu politikanın sonucu, Batı savunmasını kuvvetlendirmek bir yana, Ortadoğuyu iki düşman bloka bölerek, Sovyet Rusya'yı bu bölgeye sokan Bağdat Paktı olmuştu. Bu bakımdan, Türkiye'nin kuruluşundan bu yana girmiş olduğu bölgesel işbirliklerinin akıbetleri birbirine çok benziyordu. 1934 Balkan Antantı, 1953 Balkan Paktı ve 1955 Bağdat Paktı'nın kısa ömürlü olmalarının temel nedeni, bölgeyi diğer devletleri dışarıda bırakacak şekilde bölmesi olmuştu⁸⁵.

Balkan ittifakı ile bölgenin iki düşman gruba bölündüğünü Yunanistan ve Yugoslavya görmüşler ve bundan Türkiye'yi dışarıda bırakacak şekilde yararlanmışlardı. Türkiye ise, Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu uluslararası plana aksettirmesini “*Yunan emperyalizminin canlanması*” olarak görüp, bu sorunu Balkan Paktı çerçevesi dışına çıkarmak istemişti. Yugoslavya'nın Kıbrıs için selfdeterminasyon ilkesini benimsemesi ise, Türkiye aleyhinde Yunan - Yugoslav işbirliği olarak yorumlanmış, Yugoslavya'nın Bağdat Paktı'nı NATO'ya ve Güneydoğu Asya Paktı'na ilave olunan bir üçüncü harp mihrakı diye nitelendirmesi, Türkiye'yi Balkanlı

⁸⁴ Oral Sander, a.g.e., s.108.

⁸⁵ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.524.

müttefikinden büsbütün soğutmuştu⁸⁶.

İşte, Türkiye'nin Balkan işbirliğinden ümidini kesip, en az onun kadar önemli bir bölge olarak gördüğü Ortadoğu'ya yönelmesi sonucu, Balkanlarda beliren boşluğu kullanan devlet Yunanistan olmuş, bölge devletlerini Türkiye karşıtı oyunlarında sağlam bir destek olarak görmüştü⁸⁷.

⁸⁶ Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s.588.

⁸⁷ *A.g.e.*, s.124.

IV- TÜRKİYE’NİN BALKAN TÜRKLERİ POLİTİKASI

A- TÜRKİYE YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ

1- Yunanistan Türkleri

Türkiye ile Yunanistan, 1930 Ankara Antlaşması’yla aralarındaki dostluğun temelini attıktan sonra Balkanlar’da kurmayı amaçladıkları barış ve güvenlik için yeni bir antlaşma imzalamışlardı. 1933 Eylül’ünde imzalanan “*Türkiye - Yunanistan İçten Anlaşma Paktı*” ile iki devlet ortak sınırlarının dokunulmazlığını karşılıklı olarak güvence altına almaktaydılar¹. Ege Denizi’ne inme amacıyla olan Bulgaristan’ın bunu gerçekleştirmek için Yunan Batı Trakya’sı üzerinden saldırması bekleniyordu. Bulgaristan’ın Türkiye’ye saldırması beklenmediği için bu pakt daha çok Yunanistan’ın Bulgaristan’a karşı savunmasında, Türkiye’den yana güvence sağlamıştı. Bu antlaşma 1934 yılında kurulan Balkan Paktı’nın da temelini oluşturmuş ve Balkan Paktının 1. Maddesinde “*Tüm Balkan sınırlarının güvenliğinin karşılıklı olarak güvence altına alınması*” ibaresi yer almıştı². Ayrıca milletlerarası sorunlarda ve toplantılarda ortak görüşmeler ve temsillerini on yıllık bir süre için öngörmüşlerdi³.

Balkan Konferanslarıyla birlikte, arzu edilen siyasi istikrarın Arnavutluk ve Bulgaristan’ın statükonun değiştirilmesindeki ısrarları ve Almanya ile İtalya’nın izledikleri yayılcı politika sonucunda diğer Balkan ülkeleri arasındaki işbirliği gelişmişti⁴. Bu ortamda Türkiye’nin Yunanistan’la imzaladığı antlaşmalar Türkiye’nin

¹ Cemal Kutay, *Üç Devirden Hakikatler*, Alioğlu yay., İstanbul, 1982, s.114.

² İsmail Soysal, *Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıları, II, 1945-1990*, TTK. yay., Ankara, 1991, s.433.

³ A.g.e., s.434.

⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım yay., İstanbul, 2003, s.203.

Romanya ve Yugoslavya ile yakınlaşmasına öncülük etmişti⁵. Bu antlaşmaların temelini oluşturduğu Balkan Antantı, 9 Şubat 1934'de Türkiye, Yunanistan, Romanya, ve Yugoslavya'nın katılımıyla kurulmuştu⁶.

Balkanlarda 1930'lu yıllarda mevcut istikrarsızlık ve tehdit ortamından dolayı oluşan Türkiye - Yunanistan yakınlaşmasının ikili ilişkilerde olumlu etkisi olmuştu. İkili ilişkiler çerçevesinde Yunan Başbakanı General Metoksas, 1937 yılı Aralık ayında Türkiye'yi ziyaret etmişti. Bu ziyarette, Atatürk'ün Batı Trakya Türkleri hakkındaki *"Türk ve Yunan hudutları içinde kalan ekalliyet meselesinin ne kadar çetin safhalar geçirdiğini bilirsiniz. Bir hadisenin çıkmamış olması, iki tarafın tedbir ve basiretiyle, bilhassa iyi niyetle mümkün olmaktadır. Mesela biz, Batı Trakya Türklüğünü, Lozan muahedelinin hükümlerine göre, size, kıymetli bir emanet olarak bırakmışızdır. Onların rahat ve huzuru, Yunan hükümetinin ve milletinin garantisi altındadır. Bu itinanın asla gevşememesi için de ortada Türkiye'deki Rum ekalliyetinin huzuru ve devamı gibi mütekabil teminat var"*⁷ sözleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı Trakya Türkleri hakkındaki politikasının günümüze kadar en açık ifadesi olmuştur.

Batı Trakyalı Türkler açısından İkinci Dünya savaşına kadar en önemli gelişme, 25 Eylül 1932 ve 9 Haziran 1935 seçimlerinde Venizelist partiden adaylığını koyan Hafız Hasan'ın, Yunan parlamentosuna Türk toplumunu temsil etmek üzere girmeyi başarmasıydı⁸.

Yunanistan 1938 yılında 1539 sayılı hazineye ait arazi korumasıyla ilgili kanunu yürürlüğe koyarak, vekil bırakmadan Yunanistan'ı terk eden kişilerin mülklerinin hükümetçe yönetilmesini öngören bu yasayı bahane ederek pek çok azınlık arazisini kamulaştırmıştı⁹.

⁵ Mustafa Türkes, **Turkish - Balkan Relations in The Light of the Balkan Entente 1930-1934**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manchester, 1990, s.73.

⁶ Ekrem Memiş, "Atatürk ve Dış Politika", **Atatürk Haftası Armağanı**, Ankara, 1990, s.74; ayrıca bkz. Feridun Koskosoğlu, "İkinci Dünya Savaşı Öncesi Bir Dostluk Köprüsü (Balkan Antantı, Sadabat Paktı)", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, II, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s.544.

⁷ Bülent Demirbaş, **Batı Trakya Sorunu**, Arba yay., İstanbul, 1996, s.120.

⁸ A.g.e., 112.

⁹ **Batı Trakya İnsan Hakları ve Belgeler**, Batı Trakyalılar Derneği yay., Ankara, 1991, s.110.

Yunanistan İkinci Dünya Savaşı'na İtalya'nın 28 Ekim 1940'da Epir ve Tesalya'ya saldırmasıyla girdi. İkinci Dünya Savaşı'nda 16.600 Batı Trakyalı Türk Yunan ordusunda görev almıştı. Bu savaş sırasında 2.600 Türk ölmüş, 1.850'si de yaralanmıştı¹⁰. İtalya'nın başarısızlığa uğraması sonucunda Alman kuvvetleri Yunanistan'a saldırmış, 6 Nisan 1941'de de Batı Trakya'yı işgal etmiş, 23 Nisan 1941'den İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Batı Trakya'nın kontrolünü Bulgarlara vermişti. Alman işgalinden sonra 1941 yılının Eylül - Ekim aylarından itibaren Yunanistan'da Marksist E.A.M (Ethniko Apeleftherotiko Metopon - Milli Kurtuluş Cephesi), E.L.A.S. (Ethnikos Laikos Apeleftherotikos Stratos - Milli Halk Kurtuluş Ordusu), E.K.K.A (Ethniko Kinonioloğiko Kınima Apeleftherosis - Milli Toplumsal Kurtuluş Hareketi) gibi bir dizi direniş örgütü ortaya çıkmıştı¹¹.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan Yunan iç savaşında, yukarıda adı geçen örgütler yer yer ülkeye hakim olmuşlardı. Batı Trakya'ya 1945 sonlarında hakim olan Marksist E.A.M. örgütü zamanında yaklaşık 20.000 Türk'ün Türkiye'ye göç ettiği bilinmektedir¹². Yunan iç savaşı boyunca Batı Trakyalı Türkler büyük çoğunlukla merkezi hükümetin yanında yer almışlar ve 1946 - 1949 yılları arasında 27.400 Türk değişik birliklerde görev alarak, bir çoğu Kral Paulos tarafından takdir edilerek madalya almışlardı. Özellikle komünist çetelere karşı üstün başarılar kazanmışlar ve Atina yönetiminin güvenini sağlamışlardı¹³.

20 Nisan 1951'de imzalanan Türk - Yunan Kültür Antlaşmasıyla, karşılıklı burs vb. verilmesi, okul kitaplarındaki yanlışlıkların düzeltilmesi ve kontenjan öğretmenlerinin gönderilmesi gibi çeşitli hususlar öngörülmüştü¹⁴.

Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte NATO'ya girmeleriyle sonuçlanan ve iki ülkeyi birbirlerine yaklaştıran süreçte, İkinci Dünya Savaşı ve Yunan iç savaşında cephede savaşarak vatandaşlık görevlerini yerine getiren Batı Trakya Türkleri'nin

¹⁰ Ahmet Aydınlı, *Batı Trakya Faciasının İçyüzü*, Akın yay., İstanbul, 1971, s.393.

¹¹ M. Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954*, Siyasal yay., Ankara, 1997, s.228.

¹² Hugh Poulton, *Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler*, Sarmal yay., İstanbul, 1991, s.221.

¹³ Bülent Demirbaş, *a.g.e.*, s.128.

¹⁴ Antlaşma metni için bkz. İsmail Soysal, *a.g.e.*, s.524.

Yunanistan tarafından “*Türk kimliği*” kabul edilmişti. 1954 yılında çıkan kanunla “*Türk Okulu*” yazılı levhalar okullara asılmıştı¹⁵. 1952 yılında iki ülke cumhurbaşkanlarının karşılıklı ziyaretleri de iyi ilişkileri pekiştirmişti¹⁶. İstanbul’da 1955 yılının 6-7 Eylül’ünde meydana gelen Rum azınlığa karşı yapılan eylemler bile Batı Trakya Türkleri’nin iyi durumunu değiştirmemişti. 1954 yılından itibaren Kıbrıs sorunuyla birlikte bozulmaya başlayan Türk - Yunan ilişkileri sonucu Batı Trakya Türkleri’ne yapılan baskılar artmıştı.

2- Türk Vakıfları ve Okulları Üzerine Baskılar

Batı Trakya Türkleri’nin şehir ve kasabalardaki vakıfları ve cemaat idareleri, daha XIX. yüzyılda Mithat Paşa’nın Tuna valiliği zamanında merkezi bir yerden yönetilmeye başlanmıştı. Bölge Osmanlı imparatorluğu’nun idaresinden çıktıktan sonra da vakıfların yönetimi daha önce olduğu gibi devam etmiş ve milletlerarası antlaşmalarla cemaatlerin seçimleri de garanti altına alınmıştı. 1913 Atina Antlaşmasında cemaat ve müftülük seçimleri açıkça yer almış ve 2345 sayılı kanunla 1920’de Yunanistan tarafından bir iç hukuk sistemi haline getirilmişti. Bu kanun 1949 yılında çıkartılan Kral idaresi ile uygulamaya konmuştu¹⁷. 2345 sayılı kanunun vakıflarla ilgili kısmı 1980’de, Müftülüklerle ilgili kısmı ise 1989’da Yunan yönetimi tarafından yürürlükten kaldırılmıştı.

Yunanistan 2345/1920 sayılı kanuna ve Lozan Antlaşmasına aykırı olarak Türkler tarafından seçilmesi gereken vakıf yöneticilerini kendisi atamıştı. Yunanistan’da 21 Nisan 1967 darbesinden sonra bütün ülkede her türlü seçim yasaklandığından İskeçe, Gümülcine ve Dedeoğaç’da bulunan Cemaat İdare Heyetleri ve başkanları da bu tarihten sonra tıpkı Türk vakıf yöneticileri gibi seçimle değil Yunan

¹⁵ Baskın Oran, “Türkiye’nin Kuzeydeki Büyük Komşu Sorunu Nedir, Türk Sovyet İlişkileri”, AÜ. S.B.F.D., XV/1 (Mart 1970), s.147.

¹⁶ Türk Cumhurbaşkanı Celal Bayar Yunanistan Ziyaretinde Batı Trakya’ya da gitmiş ve Gümülcine’de ilk kez bir Türk Lisesini (Celal Bayar Lisesi) Açmıştır.

¹⁷ Memduh Eren, *27-28 Nisan 1960 Gençlik Eylemi Işığında 27 Mayıs*, İstanbul, 1996, s.159.; ayrıca bkz. *Batı Trakya İnsan Hakları ve Belgeler*, Batı Trakyalılar Derneği yay., Ankara, 1991, s.110.

Hükümetleri tarafından atanmışlardı¹⁸.

Batı Trakya'da cemaat idareleri ve vakıfların yönetimleri, dini ve eğitim kurumlarının giderlerinin karşılanması gibi işlerle meşgul olmakla birlikte Türk Cemaatin temsilcisi sıfatını da taşımaktadırlar. Cemaat müftülüklerle içiçe bir görev yürütmektedir ve teamül olarak da müftülük cemaatin tasarrufunu kontrol etmektedir¹⁹. Batı Trakya Türkleri için cemaat kavramı birleştirici bir rol oynamaktadır.

3- Kıbrıs Meselesi

Kıbrıs adası, 1571 tarihinde Venediklilerden Osmanlılara geçti²⁰. 4 Haziran 1878 gününe kadar fiilen ve hukuken Osmanlı devletinin egemenliği altında kaldı²¹. 1877 - 1878 harbinde Rusların Yeşilköy'e kadar gelmeleri üzerine, Kıbrıs İngiltere'ye 4 Haziran 1878 tarihli özel bir anlaşmayla geçici olarak devredilmişti²². Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Almanya tarafında katılması üzerine İngiltere, adayı 5 Kasım 1914'te tek taraflı olarak ilhak etti²³. Savaşın mağlubiyetle neticelenmesi sonucu, ada ile fazla ilgilenilemedi. Kıbrıs meselesi Lozan Barış Antlaşmasında üç madde ile yer buldu; 16, 20 ve 21. maddeler. Bu maddelerin ilk ikisi Kıbrıs'ın hukuki statüsü ile, sonuncusu ise Adada yaşayan Türklerin uyrukluk sorunuyla ilgilidir. Fakat 20. maddede kesin olarak adanın İngiltere'ye ait olduğu kabul edilmişti²⁴.

Rumlar ilk günden itibaren Kıbrıs'ı Yunanistan'a katmak için büyük çaba harcadılar. Bu ancak, Rumların 1931 Ekim'inde çıkarttıkları isyanla görüldü. Rumlar İngilizlere ait vali konağını ve kaymakamlıklarını basarak yakmışlardı. İsyân İngiltere tarafından bastırılarak kilise suçlu görülüp cezalandırılmıştı. Ayrıca bir takım idari

¹⁸ Baskın Oran, *a.g.m.*, s.152.

¹⁹ Memduh Eren, *a.g.e.*, s.159.

²⁰ Nesim Zia, "Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi", *Tarih Dergisi*, 30, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü yay., Ankara, 1975, s.7.

²¹ Edip Çelik, *100 Soruda Türkiye'nin Dış Politika Tarihi*, Gerçek yay., İstanbul, 1969, s.182.

²² Halil Fikret Alasya, *KKTC Tarihi*, TTK. yay., Ankara, 1987, s.6.

²³ Halil Fikret Alasya, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti", *Türk Dünyası El Kitabı*, I, TTK yay., Ankara, 1992, s.531.

²⁴ <http://www.ttk.gov.tr/yayinlar/fulltext/antlasmalar/lozan/lozan20-29.pdf>

düzenlemelerde bulunuldu²⁵.

İngiltere II. Dünya Savaşı'ndan gücünü kaybederek çıkmıştı. Uzakdoğu sömürgeleri teker teker bağımsızlıklarını kazanırken, Ortadoğu'da büyük ölçüde etkinliğini yitirmek üzereydi. Kıbrıs, Akdeniz'de ve Ortadoğu'da İngiliz egemenliğinde kalan tek toprak parçasıydı. Bölgede stratejik çıkarlarını koruyabileceği muazzam bir yerdi. İngiltere'nin 1950'li yıllardan itibaren Süveyş Kanalında kalabilmesi zorlaşınca, Kıbrıs daha fazla önem kazanmaya başlamıştı. İngiltere buradan çıkmak niyetinde değildi.

Kurtuluş savaşından sonra Türk - Yunan ilişkileri dostane gelişmiş, Balkan ittifakı ile iyice pekiştirilmişti. II. Dünya Savaşı'ndan sonrada karşılıklı anlayış çerçevesinde dostluk korunmuş, Türkiye 1947 Paris Anlaşması ile 12 Ada ve Rodos'un İtalya'dan alınarak Yunanistan'a verilmesine sessiz kalmıştı. DP iktidarı dostane ilişkilerin devamı yönde adımlarını atmış hatta daha da geliştirilmesi için çaba göstermişti. Fakat Kıbrıs ilişkilere gölge düşürüyordu.

Yunanistan II. Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren Yunan meselesini kurcalamaya başladı ve bu adayı kendisine ilhak etmek için faaliyete geçti²⁶. Kıbrıs'ta 1931 isyanından 1950 yılına kadar önemli bir hadise olmadı. Her şey yoluna girmiş, Rumlar fikirlerinden vazgeçmiş gibi görünüyorlardı. Fakat 1948'de Amerika'dan dönen Makarios, 1950'de yemin ederek Başpiskopos oldu. Makarios kilisede "*ölüm pahasına da olsa Enosis'i gerçekleştirmek için çalışacağına*" yemin etti²⁷. Makarios Başpiskoposluğa seçilince önce kiliseyi harekete geçirdi²⁸. Kıbrıs'ın Yunanistan tarafından ilhakını öngören kilise önderliğinde halk oylamasını 15 Ocak 1950'de yaptı²⁹. Rumların büyük gayretlerine rağmen Türkler sandık başına gitmeyi reddettiler³⁰. Türkler Yunanistan'la birleşmeye kesinlikle karşıydılar³¹. Halk

²⁵ İbrahim Artuç, *Kıbrıs'ta Savaş ve Barış*, Kastaş yay., İstanbul, 1989, s.35.

²⁶ Edip Çelik, *a.g.e.*, s.185.

²⁷ Vehbi Zeki Serter, "İkinci Dünya Harbinden Sonra Kıbrıs Rumlarının Enosis Faaliyetleri ve Türk - Rum Çatışması (1950-1974), *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, I, Genelkurmay yay., Ankara, 1999, s.70.

²⁸ Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi yay., İstanbul, 1998, s.464.

²⁹ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde Türkler*, I, Özyurt yay., İstanbul, 1996, s.450.

³⁰ Aydın Olgun, *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Demiroğlu Matbaacılık, Ankara, 1991, s.9.

oylamasında tahmin edilebileceği gibi %90 oranında evet oyu çıktı³². Sadece Rumların katıldığı oylama ve sonuçlarını İngiliz ve Türk hükümetleri kesinlikle reddettiler³³.

Adadaki bu gelişmeler kısa sürede Yunanistan'a da sıçradı. II. Dünya Savaşı sonrasında 12 adayı bir oldu bitti ile almanın verdiği keyif, Kıbrıs'ın da Yunanistan'a ilhak edilebileceği umutlarının yeşermesini sağladı³⁴. Yunanistan'daki iç savaşı milliyetçilerin kazanması, Enosis (Adanın Yunanistan'a ilhakı) ümitlerini yeniden diriltti. 1947' de Yunan meclisinde ilhak yönünde bir karar alındı ve Yunan başbakanı İngiltere'nin mutlaka kendilerine yardımcı olacağını ümit ettiklerini açıkladı³⁵. Yunanistan'da yetkili ağızlarda ve kamuoyunda Kıbrıs'a ciddi bir ilgi gelişmeye başladı³⁶. Yunan Başbakanı Safakles Venizalos 16 Şubat 1951'de Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesini ileri sürdü. Türk hükümetince, Kıbrıs konusunda hukuki statüsünde bir değişikliğe lüzum görülüyor, eğer bir değişiklik zaruri ise adanın eski sahibi olan Türkiye'ye iade edilmesi gerektiği belirtiliyordu³⁷. Aslında Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde bir beklentisi yoktu. Adaya sahip olmak gibi bir amacı da yoktu. Nasıl olsa ada dostumuz İngiltere'deydi ve bir tehlike yoktu. Ama adaya Yunanlılar sahip olmak isterse bu da kabul edilemez bir gerçektir. Basın konuya gerekli önemi vererek, ciddi yazılar yazıyor, ilgi eksiltmeden gündemden düşürülüyordu. Adanın Yunanistan'a verilmesinin mümkün olmadığı sık sık gündeme getiriliyordu³⁸.

Makarios 1950'den sonra faaliyetlerini arttırdı. Özellikle kamuoyunun baskısı Yunanistan'ı Kıbrıs konusunda aktif bir politika izlemeye itmeye başladı. Yunanlılar sivil toplum örgütleri kanalıyla ülkelerinde ilhak için mitingler düzenlediler³⁹. Yunanistan Batı ittifakı içerisinde yer almayı birinci öncelik addettiği için İngiltere ve Türkiye ile ilişkilerini bozmak istemiyordu. 1954 yılına kadarki Yunan dış politikasında

³¹ Semih Vaner, *Türk - Yunan Uyuşmazlığı*, Metis yay., İstanbul, 1990, s.129.

³² Halil Fikret Alasya, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti", *Türk Dünyası El Kitabı*, I, s.531.

³³ Halil Fikret Alasya, "Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi", *Tarihi Gelişmeler İçerisinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün - Bugün - Yarın)*, TTK. yay., Ankara, 1992, s.233.

³⁴ M. Murat Hatipoğlu, a.g.e., s.311.

³⁵ Melek Fırat, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar*, I, (Ed. Baskın Oran), İletişim yay., İstanbul, 2001, s.596.

³⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım yay., İstanbul, 2003, s.529.

³⁷ Aydın Olgun, a.g.e., s.9.

³⁸ *Cumhuriyet*, 21 Aralık 1951.

³⁹ *Zafer*, 15-17 Aralık 1954; *Akşam*, 16 Aralık 1954; *Cumhuriyet*, 16 Aralık 1954.

Kıbrıs'a İngiltere ile ikili görüşmeler sonucunda çözümlenecek bir sorun olarak bakılıyordu⁴⁰.

Türkiye, Kıbrıs meselesine batı ittifakı açısından bakmakta, Türk - İngiliz ilişkilerinin Kıbrıs konusu yüzünden bozulmasını istememekteydi. Aralık 1949'da Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, gazetecilere verdiği demeçte İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekileceğine dair bir belirtinin bulunmadığını, Yunan hükümetinin bu sorunu resmen ele almadığını söylüyordu⁴¹. 1950'de ise DP Hükümetinin Dışişleri Bakanı, gazetecilerin sorularına verdiği cevapta "*Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs diye bir mesele yoktur*" cevabını veriyordu⁴².

Yunanistan 1951 yılından itibaren uluslararası platformda Kıbrıs meselesini gündeme taşıyarak aktif bir politika içerisine girdi. Mesele önce Yunan parlamentosuna getirilerek Kıbrıs'ın mutlaka Yunanistan'a ilhakının gerçekleştirilmesi gerektiği söylendi. Aynı yıl Kasım ayında adanın fiili sahibi olan İngiltere ile görüşmeler başlatıldı. Yunanlılar Kıbrıs'ın kendilerine terk edilmesi karşılığında adada İngiltere'ye üs vaadinde bulundular fakat bu teklifleri reddedildi⁴³. Böylece Yunanlıların ilk girişimleri olumsuz sonuçlandı.

Fakat Yunanistan Kıbrıs'a daha fazla önem ve ağırlık verdi. Bu yönde hükümet bir çalışma içine girdi. Mesela Yunan Hükümeti 9 Nisan 1954'te Türkiye ile Balkan İttifakını imzaladı, bir hafta sonra da Kıbrıs için BM'e başvurdu⁴⁴. Yunan hükümeti İngiltere ile yürüttüğü ikili görüşmelerden bir sonuç alamayınca, İngiltere'yi BM'e şikayet etti. Yunanistan, Kıbrıs halkına kendi geleceğini kendilerinin tayin etme ilkesinin uygulanmamasından duyduğu endişelerini BM'e taşıdı. İngiliz basınında adanın Türkiye'ye verilebileceğine ihtimal veren yazılar Atina'da korku ve şok etkisi yaratmıştı⁴⁵. Menderes'in Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilemeyeceğine ilişkin sözleri⁴⁶ hep ılımlı bir dille ve Yunanistan'la iyi ilişkiler kurmak istediğini söyleyen ifadelerle

⁴⁰ Melek Fırat, a.g.m., s.597.

⁴¹ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi II*, Kaynak yay., İstanbul, 1985, s.74.

⁴² Metin Toker, *İsmet Paşayla 10. Yıl (1954-1964)*, Akis yay., Ankara, 1965, s.153.

⁴³ Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, YKY. yay., Ankara, 1964, s.6.

⁴⁴ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.530.

⁴⁵ *Cumhuriyet*, 09 Temmuz 1954.

⁴⁶ *Zafer*, 29 Ağustos 1954.

doludur⁴⁷.

20 Ağustos 1954 yılında BM'e yapılan Yunan müracaatında adanın kendilerine verilmesini açıktan açığa talep etmek yerine, adada selfdeterminasyon uygulanmasını istediler⁴⁸. Mesele ilk defa uluslararası bir sorun haline geldi⁴⁹. BM anayasası 73. maddesinde yer alan selfdeterminasyon ile adanın kendi kaderini kendisinin tayin etmesi bir taktik hesabından öte bir şey değildi⁵⁰. Zaten ortada 1950 yılında yapılmış bir halk oylaması vardı. Sonuçta Kıbrıs'ın dolaylı da olsa Yunanistan'a ilhaki gerçekleşmiş olacaktı. Adada yaşayan Türk toplumu ayrı bir halk olarak değil de azınlık olarak kabul ediliyor, BM tarafından azınlıklar için istenen birtakım tedbirlerin yerine getirilmeye hazır olunduğu söyleniyordu⁵¹.

14 Aralık 1954'te BM siyasi komisyonda Kıbrıs meselesini fazla geciktirmeden gündeme aldı. Yunanlılar sundukları tasarıda "*Kıbrıs ada halkının BM himayesi altında, milletin eşitliği ve kendi kendilerini idare etme haklarının prensibinin tatbikini*" talep ediyorlardı⁵². Konu BM'de tartışılmaya başlanıldığında, Türkiye'nin tutumu sert ve kesindi⁵³. Adanın Yunanistan'a kesinlikle verilemeyeceğini söyledi⁵⁴. Türk hükümeti Kıbrıs'ta bir statü değişikliğine karşı olduğunu açık bir şekilde İngiltere'ye de bildirdi⁵⁵. BM siyasi komisyonunda görüşmeler sonucunda; İngiltere ağırlığını koyarak Kıbrıs işinin sonraya bırakılması kararlaştırıldı⁵⁶.

BM'in Kıbrıs hakkında verdiği karar Başbakan Menderes'i memnun etti. 18 Aralık 1954'te basına verdiği demeçte Menderes: "*Bu mesele tamamen kapandığı için artık milletimizin Yunanistan'la aramızdaki dostluğun, hatta bu dostluğun*

⁴⁷ Cumhuriyet, 22 Ağustos 1954.

⁴⁸ Turgut Tülümen, *Hayat Boyu Kıbrıs*, Boğaziçi yay., İstanbul, 1998, s.11.

⁴⁹ Semih Vaner, a.g.e., s.130.

⁵⁰ Nihat Erim, a.g.e., s.4.

⁵¹ Halil Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Ankara, 1988, s.171.

⁵² Hüseyin Agun, *Demokrat Parti İktidarı'nın Kıbrıs Politikası 1950-1960*, Demokratlar Kulübü yay., Ankara, 1997, s.18.

⁵³ *Yeni Ulus*, 26 Eylül 1954.

⁵⁴ *Cumhuriyet*, 15-17 Aralık 1954; *Zafer*, 16 Aralık 1954.

⁵⁵ *Cumhuriyet*, 26 Ekim 1954.

⁵⁶ Mehmet Gönübol, Cem Sar, A. S.Bilge vd., "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türk Sovyet İlişkileri", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal yay., Ankara, 1987, s.340.

gölgelenmemesine dikkat ve itina göstermek zamanı gelmiş bulunuyor” der⁵⁷.

Türkiye'nin bu zamana kadarki tavrında bir pasiflik görmek mümkündü. Çünkü bu konuda uluslararası platformda fazla bir gayret gösterilmedi. Türkiye'nin uluslararası öncelikleri arasında Kıbrıs yoktu. Türkiye, Kıbrıs meselesine batı ittifakı açısından bakıyor, Türk – İngiliz ilişkilerinin Kıbrıs konusu yüzünden bozulmasını istemiyordu. Aralık 1949'da Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, gazetecilere verdiği demeçte İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekileceğine dair bir belirtinin bulunmadığını, Yunan hükümetinin bu sorunu resmen ele almadığını söylüyordu⁵⁸. 1950'de ise DP Hükümetinin Dışişleri Bakanı, gazetecilerin sorularına verdiği cevapta “*Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs diye bir mesele yoktu.*” cevabını veriyordu⁵⁹.

Rumlar kendilerini adanın sahibi olarak görüp, Türkler için de “*Demokratik kurallar yürür, demokraside çoğunluğun dediği olur. Orada Türkler bir azınlıktır. % 18-20 kadardır, Rumlar % 80 dir. Bundan ötürü adanın kaderini %80 çizer*” diyorlardı⁶⁰. Rumlar için her şey hukuk dairesinde ve hakkaniyet ölçüsü içindeydi. Fakat hesaba katmadıkları ise bu vaat ve planın Türk toplumu ve hükümeti tarafından kabul edilip edilmeyeceğiydi. Türkiye İngiliz idaresi altındaki Rum toplumu ile eşit statüde olan Türk toplumunun, Rum idaresi altında azınlık korunma ikilemini kabul etmeyeceğini söylemiş, ayrıca selfdeterminasyon haklarının Kıbrıs Türk toplumunu da ayrı olarak tanımasını istemişti⁶¹. Fakat ne Yunanlılar ne de Rumlar, Kıbrıs konusunda Türklerin fikrini almayı düşünmüş ve hesaba katmamışlardı. Onların işleri İngilizlerleydi. Bunun için Yunanistan 1954 Mart'ında adayı İngiltere'den bir kez daha talep etti fakat yine olumsuz cevap aldı⁶². 1955 yılında konu bir kez daha Birleşmiş Milletlere taşınmışsa da Yunanlılar arzuladıkları sonuca ulaşamadılar⁶³.

Adada Rumlar terör hareketleriyle sonuca gitmek için çabalarken, Yunanistan da diplomatik kanallardan girişimlerini ısrarla sürdürmekteydi. Yunanlılar ve Rumlar

⁵⁷ *Ayın Tarihi*, 253 (Aralık 1954), s.109.

⁵⁸ Şükrü Sina Gürel, *a.g.e.*, s.74.

⁵⁹ Metin Toker, *a.g.e.*, s.153.

⁶⁰ Nihat Erim, *a.g.e.*, s.5.

⁶¹ Halil Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.172.

⁶² Halil Fikret Alasya, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”, s.531.

⁶³ Turgut Tülümen, *a.g.e.*, s.12.

adaya tamamen egemen olabilmek için İngiltere nezdinde yürütmüş oldukları çabalardan da arzuladıkları sonucu alamamışlardı. Fazla beklemeye de niyetleri yoktu. Artık somut adımlar atarak emellerine ulaşmak istiyorlardı. Bunun için adaya güç kullanarak hakim olma yolunu, yani terörü seçtiler. Bu amaçla alt yapı çalışmalarına daha önce başlanılmıştı. Makarios 1951 yılında Yunanlı Albay Grivas'ı adaya davet etti. Grivas'a, Rum gençlerini organize edecek bir gençlik teşkilatı kurma görevi verildi. Görünüşte gençlik teşkilatı ama gerçek amacı Makarios'un emrinde hazır kuvvet olarak çalışmalar yürütüldü⁶⁴. EOKA adı altında bir teşkilat kurdular. Tamamen Makarios'un emri ve bilgisi altında EOKA faaliyetlere başladı. Teşkilatın silah ve diğer ihtiyaçları Yunanistan'dan geliyordu⁶⁵.

EOKA ilk silahlı faaliyetini 1 Nisan 1955'te gerçekleştirdi. Terörle Rumlar; Kıbrıs'ı uluslararası mesele haline getirmek, İngiliz Hükümetini ve kamuoyunu etkilemek, Türk cemaatini yıldırarak adadan ayrılmalarını temin etmeyi düşünüyorlardı⁶⁶. Örgütün amacını Albay Grivas aynı gün yaptığı bir bildiri ile açıkladı. Albay, *"Karşımızda iki düşman vardır. Birincisi İngilizler ikincisi Türklerdir. İngilizlerle savaşarak adadan atacağız. Bundan sonra da Türkleri imha edeceğiz. Hedefimiz ilhaktır. Her ne pahasına olursa olsun hedefimize ulaşmak vazifemizdir"* diyordu⁶⁷. Adanın bir çok yerinde bombalar patlıyor, vali konağı ve komutanlık binası bombalanıp, radyo evi yakılıyordu⁶⁸. EOKA kısa sürede Kıbrıs'ta tam bir terör havası oluşturdu. Her gün yeni bir olay oluyordu. Hedefte öncelikli olarak İngilizler vardı. Bu terör ortamından Türkler de nasibini ikinci planda kalarak alıyorlardı. Kıbrıs'ta EOKA 1955-1956 yılları arasında 1196 bombalama olayına karıştı ve 216 kişi öldü, 542 kişi de yaralandı⁶⁹. Kıbrıs'ta ki her türlü terör olayının arkasında bu örgüt vardı⁷⁰.

1955 yılına kadar Türkiye'nin Kıbrıslı Türklerin hakkını müdafaa adına bir şey yaptığı görülmez⁷¹. Bu biraz da İngiltere ve Yunanistan'ın bilinçli olarak Türkiye'yi

⁶⁴ Melek Fırat, a.g.m., s 600.

⁶⁵ Ali Özerenkulu, "Cumhuriyetin 75. Yılında Kıbrıs", *Yeni Türkiye*, 23-24/II, İstanbul, 1998, s.1413.

⁶⁶ Mehmet Gönlübol, Cem Sar, A. S.Bilge vd., a.g.m., s.348.

⁶⁷ Vehbi Zeki Serter, a.g.e., s.318.

⁶⁸ Hüseyin Ağun, a.g.e., s.20.

⁶⁹ Aydın Olgun, a.g.e., s.12.

⁷⁰ Turgut Tülümen, a.g.e., s.14.

⁷¹ Mehmet Arif Demirel, *Yassıada 6/7 Eylül Davası*, Bağlam yay., İstanbul, 1995, s.21.

Kıbrıs meselesinin dışında tutmak istemesinden kaynaklanıyordu⁷². Bu durum CHP döneminde de farklı değildi. Yunanlıların çalışmaları bilindiği halde CHP hükümetinin son Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak 25 Ocak 1950'de "Bizim için Kıbrıs meselesi diye bir şey yoktur. İngiltere Kıbrıs adasını başka bir devlete vermeyecektir. Bunu için yapılan neşriyat ve nümayişler lüzumsuzdur" diyordu⁷³. CHP'den sonra işbaşına gelen DP'nin Dışişleri Bakanı Köprülü de, 20 Haziran 1950'de "Türkiye'nin Kıbrıs diye bir meselesi yoktur" diyordu⁷⁴. Her ne kadar hükümet adanın Yunanistan'a ilhakına karşı olduğu yolunda açıklamalar yapsa da, daha ziyade Balkan ittifakını gerçekleştirmek adına, Yunanistan'la ittifak yapılabilmesi için tek taraflı dostluk kurma çabasındadır⁷⁵. Türkiye 1947-1953 yıllarında Batı ile ittifaka ve NATO ile dayanışmaya öncelik verdi⁷⁶. Konuyu kamuoyuna taşıyan Hürriyet gazetesi oldu⁷⁷. O zamanlar sık sık Kıbrıs'tan haberleri manşete çıkararak Türkiye'de bir gündem oluşmasını sağladı.

Kıbrıs meselesinin yeni yeni ortaya çıktığı günlerden itibaren muhalefet iktidara destek vererek DP iktidarının sonuna kadar bu desteğini sürdürdü. 10 Ekim 1953'te İnönü ve genel sekreter Kasım Gülek, hükümetin Kıbrıs politikasını desteklediklerini açıklayarak, DP'nin Kıbrıs politikasına paralel görüşlerle konuyu sahiplendiler⁷⁸. DP bu durumdan son derece memnundu. Dışişleri Bakanı F. Köprülü, CHP'nin hükümete destek vermesi ve aynı minvalde fikirleri paylaşmalarından duyduğu memnuniyeti, mecliste teşekkür ederek gösterdi⁷⁹. CHP'nin Kıbrıs politikasındaki bu olgun tavrı iki partinin ilişkilerine de yansdı. Menderes, DP tabanının muhalefetine rağmen, İ. İnönü'nün yakın adamı olan Nihat Erim'i Kıbrıs konusunda özel görevlendirilen bir heyetin başkanlığına getirdi⁸⁰.

⁷² Hüseyin Ağun, a.g.e., s.33.

⁷³ Cumhuriyet, 25 Ocak 1950.

⁷⁴ Mehmet Arif Demirel, a.g.e., s.21; Tefik Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995), İmge yay., 2000, s.53.

⁷⁵ Celal Bayar aynı günlerde Amerika ziyaretinde Rumlarla da görüşmüş ve Kıbrıs hiç gündeme gelmeden çok iyi bir ortamda gayet samimi diyalog içine girmiştir. Bkz. 20 Haziran 1950 tarihli gazeteler.

⁷⁶ A. Suat Bilge, Ankara - Atina - Lefkoşe Üçgeni, İmge yay., Ankara, 1996, s.70.

⁷⁷ Hürriyet, 21 Ağustos 1950.

⁷⁸ Halil Fikret Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.169.

⁷⁹ Zafer, 20 Aralık 1951.

⁸⁰ Nihat Erim, a.g.e., s.15.

B- TÜRKİYE – BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ

1- Bulgaristan Türkleri

İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki olaylar özellikle Yunanistan ve Türkiye'nin dışındaki Balkan ülkelerinde komünist rejimlerin kurulması, Balkanlardaki Sovyet nüfuzunu arttırmıştı. Bu dönemde Bulgaristan'ın uyguladığı politikalar Moskova'nın çıkarları doğrultusunda gelişmişti. Ülkesinde dönemin en fazla azınlık çeşitliliği ve nüfusunu bulunduran Sovyet Rusya, Bulgaristan'a azınlıklar konusunda izlenecek komünist yaklaşımlar konusunda da rehber oldu.

İktidara gelen Bulgar komünist hükümeti Türk azınlığa sorunların çözüleceğine dair büyük ümitler vermişti. Krallık döneminde Türk azınlığa yapılan baskılar, geçmiş yönetimleri kötölemek için propaganda malzemesi yapılmış, bu sayede Türk azınlığının da komünizme inandırılmasına çalışılmıştı. Bu bağlamda Türkler de yeni kurulan Vatan Cephesi içinde örgütlenmişlerdi. Aralık 1944'de Sofya'da Türklerin Vatan Cephesi komiteleri toplanarak eğitim, vakıflar ve dini konularda isteklerini saptamışlardı⁸¹. 1945 yılında da çeşitli şehirlerde yapılan toplantılarda benzer kararlar alınmış, Bulgar komünist yönetimi bu kararları destekler görünmüş, fakat uygulamaya koymamıştı. Bu kararlar neticesinde Türk okullarında okutulmak üzere kitaplar hazırlanmış ancak bastırılmamış, yeni açılan Türk okullarına yardım yapılacağı sözü, ülkenin ekonomisinin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yetersiz olduğu öne sürülerek uygulanmamıştı⁸². 1946 yılında Türk özel okulları devletleştirildi. Buna rağmen Türkler bu okullarda, Bulgarlardan ayrı olarak eğitim görmeye devam ettiler.

Devletleştirilmekle birlikte Türk azınlık okullarında Bulgar okullarına paralel olarak sosyalist bir içerikle 1959 yılına kadar eğitim verildi Bu eğitimin başlıca amacı öğrencilere Marksist - Leninist düşüncüyü aşlamak oldu. Bu temel üzerine kurulan Türk

⁸¹ Ömer Engin Lütem, **Balkan Diplomasisi**, Asam yay., Ankara, 2000, s.72.

⁸² Hüseyin Memişoğlu, **Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara, 2002, s.139.

azınlık eğitimine komünist yönetim ilgi göstermiş, bütçeden yeni okul yapımına kaynak aktararak 1947’de 894 olan okul sayısı 1952 - 1953’de 1079’a, 1957 - 1958 yıllarında ise 1148’e ulaşmıştı⁸³.

İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda 10 Şubat 1947’de Bulgaristan ile Müttefik Devletler arasında Paris Barış Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşmaya göre Bulgaristan, ülkesinde yaşayan azınlıkların haklarını korumayı kabul etmişti. Antlaşmanın ikinci maddesinde Bulgaristan’da ırk, din, dil ve cinsiyet ayrımı gözetilmeyeceği, Bulgar vatandaşlarına temel hak ve özgürlüklerin tanınacağı belirtilmişti⁸⁴.

Komünist yönetimin okulları devletleştirmesi ve toprakları kooperatiflere devretmesiyle Türk azınlığında oluşan güvensizlik sonucunda Türkiye’ye göç etmek istemişlerdi. Bu göç istekleri Bulgar yönetimi tarafından 1949 yılına kadar engellendi. Göç konusunda Türk makamlarına yapılan başvuruların artması üzerine Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu sorunu görüşerek, 31 Mayıs 1947’de Balkanlardan toplu göçmen alınmaması, göçmen vizesi alan ve kişisel olarak gelenlerin kabul edilmesi kararlaştırıldı⁸⁵. 1947’den itibaren Bulgaristan - Türkiye ilişkileri Sovyetler Birliği’nin de etkisiyle bozulmaya başladı. 1948 yılında iki Türk uçağının Bulgaristan üzerinde düşürülmesi ve Bulgar askerlerinin Lalapaşa yakınlarında bir Türk sınır karakoluna saldırması gerginliği arttırdı⁸⁶.

Bulgaristan Hükümeti 1958 yılında Türk azınlığın liselerini, 1959 yılında ise ortaokullarını ve ilkokullarını Bulgar okulları ile birleştirdi. Bu birleştirmelerin Türk azınlık için yararlı olacağı, öğrenciler arasında dostluğun ve karşılıklı saygının gelişmesi için uygun koşullar yaratacağı propagandası yapılarak bu birleştirme savunulmuştu⁸⁷. Okulların 1960 yılında tamamen birleştirilmesi sonucu öğretim tümüyle Bulgarca oldu. Kısa bir süre sonra Türkçe dersinin ilk ve orta okullarda 3 - 4

⁸³ A.g.e., s.141.

⁸⁴ Bilal Şimşir, “Bulgaristan Türk Azınlığın Ahdi Durumu”, *Türk Kültürü*, XXIV/264 (Nisan 1985), s.7.

⁸⁵ Ömer Engin Lütem, a.g.e., s.74.

⁸⁶ Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, AÜ. S.B.F. yay., Ankara, 1969, s.62.

⁸⁷ Hüseyin Memişoğlu, a.g.e., s.147.

saat okutulmasına izin verildiyse de daha sonra Türkçe dersi program dışında seçmeli ders olarak bırakılmış, 1970 yılı başlarında ise bu seçmeli ders de kaldırılmıştır. Türk okulları Bulgarlaştırılınca Komünist Partinin isteği doğrultusunda Türk öğretmenlerinin çok az bir kısmı görevde bırakılmış, diğerleri başka alanlara yöneltilmiş ve çoğunlukla okullardan uzaklaştırılmışlardır. Diğer taraftan 1951 - 1957 yılları arasında yayımlanmış olan çok sayıda Türkçe ders kitapları toplanıp yakılmıştır. Bu şekilde Bulgaristan'da yüz yıllık Türk eğitimi ve okulları yok edilmiştir⁸⁸.

2- Göç Sorunu

Komünist hükümeti yönetimindeki Bulgar basını, 1946 Nisan'ında Türkiye üzerinde bazı toprak talebi iddialarını yayınlıyor ve Başbakan Corcief, 21 Mayıs 1946'da verdiği söylevde, Doğu Trakya'yı istediklerini kamuoyuna bildiriyordu. Bu olayda yine Rusya'nın parmağı vardı. Sovyet Rusya, Bulgaristan'ı da kullanarak Türkiye üzerindeki baskısını artırma yoluna gidiyordu. Truman Doktriniyle başlayan Amerikan yardımına tepkiler hemen gösterilmeye başlanmış ve cumhuriyetin konsoloslarına giden Bulgar Türkleri bu binalardan çıkar çıkmaz tutuklandıklarından artık Türkiye temsilciliklerine gidemez olmuşlardı⁸⁹.

1948 yılında Yugoslavya'nın Sovyetlerden uzaklaşmasıyla Balkanlarda güç kaybına uğrayan Sovyetler, Kore Savaşı'nın başlamasından bir ay sonra Bulgaristan'ın 250 bin Türk'ü 1950 yılının Ağustos ayında göçe zorlamasını sağladı. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle Batıya yaklaşan Türkiye'yi ekonomik ve siyasi açıdan zor durumda bırakmayı amaçlayan Sovyetler Birliği, uzun bir aradan sonra azınlıklar konusunu, tekrar siyasi bir mücadele aracı olarak kullanmıştı⁹⁰.

İkinci Dünya Savaşı ve savaşı izleyen yıllarda Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler oldukça azalmıştı. 1940 - 1949 yılları arasında Türkiye'ye toplam göç 21.353

⁸⁸ A.g.e., s.148.

⁸⁹ Yuluğ Tekin Kurat, a.g.m., s.273.

⁹⁰ Oral Sander, a.g.m., s.62.; ayrıca bkz. Yuluğ Tekin Kurat, a.g.m., s. 70.

kişi olmuştur⁹¹. Göç miktarındaki azalmanın sebebi Bulgaristan'da yurt dışına çıkışlara hemen hemen hiç izin verilmemesindendi.

Bulgar Hükümeti uyguladığı göç politikasını terk ederek 1950 yılının ilk aylarından başlayarak Türk azınlığa çıkış vizesi vermeye başladı. Ocak ayında 860 kişiye vize verilirken, Ağustos ayında bu sayı 7000 kişiye kadar yükseldi. Türk Hükümeti bütün malları ve mülkleri ellerinden alınmış bir şekilde sınıra yığılan Türk göçmenlerini kabul etmeyince, Bulgar Hükümeti Türkiye'ye 10 Ağustos 1950'de nota verdi. Bu notada, 1925 antlaşmasının serbest göçü öngördüğü, Bulgaristan'daki 250 bin Türk'ün Bulgaristan'dan ayrılmak için müracaat ettiğini, bunun üzerine Bulgar Hükümeti'nin ilk elden 54 bin çıkış vizesi verdiği belirtiliyordu. Notanın sonunda Ankara Hükümetinin üç ay içinde 250 bin Türk'e giriş vizesi vermesi istenmişti⁹².

Türkiye, ilk Bulgar notasını kabul etmedi. Türkiye, imkanlarının elverdiği ölçüde göçmen alıyordu. Ama üç ay gibi kesin bir kısıtlamayı kabul etmiyordu. Türk Dışişleri Bakanı, 7 Ocak 1950'de mecliste yaptığı açıklamada “ *Bu kadar yüksek sayıda insan kitlesinin üç ay gibi kısa bir zamanda, tek taraflı bir kararla, bir memleketten diğer bir memlekete naklini istemek, milletlerarası kaidelere, insan haklarına ve nihayet Bulgaristan'ın bize karşı ahdi vaziyetine tamamiyle mugayir olduğu için, böyle bir talebi elbette kabul edemezdik ve etmedik*” dedi⁹³. Türk Hükümeti, taşınabilir mallarını beraberinde getiremeyen ve mülklerini satıp ülke dışına çıkartmalarına izin verilmeyen Türklerin kabul edilmeyeceğini bildirilmişti⁹⁴.

Bulgaristan'ın iddiasına göre Bulgar düşmanı propagandası yüzünden Bulgar Türkleri göçe kalkışmışlar ve tarlalarda işi gücü bırakmışlardı. Bulgar Halk Cumhuriyeti'nin yıllık üretim programını aksatıyorlar, yani yeni Bulgar rejiminin başarısını kösteklemeye çalışıyorlardı. Öyleyse göçe kalkışmış olan 250.000 kadar Türk, üç ay içinde Türkiye'ye yollanmalı, ondan sonra sınırlar kapanıp herkes işine gücüne sarılmalıydı. Göçmenlik işi uzayıp gittikçe Bulgar ekonomisi sekteye

⁹¹ Bilal Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, Bilgi yay., İstanbul, 1986, s.213.

⁹² Bilal Şimşir, “Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler: Büyük Göçün Sona Ermesi (1950-1951)”, **Türk Kültürü**, 275 (Mart 1986), s.154.

⁹³ **Cumhuriyet**, 8 Ocak 1950.

⁹⁴ Notanın tam metni için bkz. **Ayın Tarihi**, 201(Ağustos 1950), s.41.

uğrayabilirdi. Bu yüzden göç olayını bir çırpıda kestirip atmalıydı⁹⁵.

Türkiye'ye göre Bulgarların asıl amacı, Türkiye'yi on yıl içerisinde kademe kademe almayı düşündüğü yaklaşık 250.000 kişilik bir insan kitlesini, üç ay içerisinde Türkiye'ye göndererek, Türkiye'yi zor durumda bırakmaktı. Sofya Hükümeti, belki Moskova'nın da kışkırtmasıyla, Türkiye'nin başına iş açmak, Türk ekonomisini zor durumda bırakarak yıpratmak istiyordu. Aynı zamanda Kore'ye asker göndererek batıya hizmet etmeye başlayan Türkiye'den, Kuzey Kore'deki yoldaşlarının intikamını alma düşüncesini taşıyordu⁹⁶.

Bulgar Hükümeti 22 Eylül tarihinde Türk Hükümeti'ne ikinci notayı göndermiş ve Bulgaristan'daki Türk azınlığına çok iyi davranıldığı, göç etmek isteyenlerin mal ve mülklerinin tasfiyesi konusunda tam bir serbestlik verildiği, Türk Hükümeti'nin Türk göçmenleri kabul etmek zorunda bulunduğu ifade ediliyordu. 16 Ekim'de Türkiye'nin bu notaya verdiği cevapta kitle halinde yapılacak bir göçe karşı çıktığı, normal şekilde ve düzenli bir göç olduğu takdirde Türk Hükümeti'nin muhalefet etmeyeceği bildirilmişti⁹⁷.

Bulgaristan'ın sınıra yığıldığı göçmenler arasında Çingenerler de bulunuyordu. Türk Dışişleri Bakanlığı 6 Ekim 1950'de çingene asıllı şahıslara gerek giriş ve gerekse transit vizesi verilmemesini bir genelgeyle konsolosluklara bildirdi⁹⁸. Türk Hükümeti vizesiz sokulan çingenerlerin geri alınmasını Bulgar Hükümeti'nden istemiş, Bulgarlar bunu kabul etmeyince de 7 Ekim 1950'de sınırı kapatmıştı. Türkiye'nin bu şartları Bulgar Hükümeti tarafından kabul edilince Türk - Bulgar sınırı yeniden açıldı⁹⁹. Sınırın tekrar açılmasından sonra Bulgar hükümeti Türkiye'ye göçü yavaşlattı. 1951 yılının son beş ayı içinde göç ortalaması 12.000'den 4000 civarına düşmüştü. Bulgarların göçmenler arasına çingenerleri sokmaya devam etmesi, göç sorununu tekrar alevlendirdi. Bunun üzerine Türkiye, Bulgar hükümetine Haziran - Ekim 1951 tarihleri arasında altı nota vermiş, istenmeyen kişilerin geri alınmasını, vizesiz kimselerin

⁹⁵ Bilal Şimşir, a.g.e., s.213.

⁹⁶ Yuluğ Tekin Kurat, a.g.m., s.289.

⁹⁷ Notanın metni için bkz. *Aynı Tarihi*, 201 (Ekim 1950), s.41.

⁹⁸ Oral Sander, a.g.e., s.77.

⁹⁹ Bilal Şimşir, a.g.e., s.225.

Türkiye'ye gönderilmemesini, sahtekarlık yapanların bulunup ortaya çıkarılmasını istedi. Bulgar Hükümeti'nden olumlu bir cevap alınamaması sonucunda Türk Hükümeti, 8 Kasım 1951'de ikinci kez Türk - Bulgar sınırını kapattı. Bulgar Hükümeti bunun üzerine 30 Kasım 1951 günü yayımladığı bir tebliğ ile Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçü kesin olarak durdurduğunu kamuoyuna duyurdu¹⁰⁰.

10 Ocak 1950 ile 30 Eylül 1951 tarihleri arasında toplam olarak 212.150 kişiye Bulgaristan'dan Türkiye'ye giriş vizesi verildi. Ama vize alanların tamamı Türkiye'ye gelemediler. Toplam 154.393 kişi Türkiye'ye giriş yaptı¹⁰¹. 1950 - 1951 yılları arasında göç eden Türkleri "*İskanlı Göç*" kapsamında kabul eden Türk Hükümeti, Türk göçmenlerinin daha önce Türk Hükümeti'nden hiçbir yardım istemeyeceklerini beyan etmelerine rağmen yardım elini uzatmıştı. 1951 yılı başlarında "*Göçmenlere ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliği*" adı ile bir birlik kurulmuş ve göçmen misafirhaneleri, Türk - Bulgar sınırındaki göçmen kabul istasyonu ve göçmenlerin yerleştirilmesi gibi kolaylıklar sağlanmıştı¹⁰². 1 Aralık 1956 günü yapılan Bulgar genel nüfus sayımında, Bulgaristan'da 656.025 Türk, 197.865 Çingene, 5.993 Tatar bulunduğu bildirilmişti¹⁰³. Daha önceki Bulgar istatistiklerinden farklı olarak, yeni Bulgar yönetimi ayrıca Müslüman nüfusu göstermemekte ve Pomakları Bulgar olarak saymaktaydı.

1950 ve 1951 yıllarında 154.393 göçmenin Kapıkule'den yurda girmesiyle Bulgarlar, Türkiye'ye göçmen sokmaktaki amaçlarında başarılı olamamışlardı. Yurdun çeşitli yerlerinde göçmen misafirhaneleri ve kamplar kurulmuş, soydaşların iskan politikası pürüzsüz uygulanmıştı. Bütün bu çalışmaları Cumhuriyet'in hazineleri tek başına karşılayacak durumda olmadığından, Amerika Marshall yardımına on milyon dolarlık ek bir ödenek koymuştu. Fakat çingenelerin de sahte pasaportla gönderildiği bahane edilerek Türk-Bulgar sınırı, 1950 Ekim ve Aralık ayları arasında bir süre kapatılmış, sonra da 8 Kasım 1951 ile 20 Şubat 1953 arasında aynı nedenle uzun bir süre açılmamıştı. Ancak bu kez Bulgaristan, artık Türkiye'nin kendisine karşı düşmanca

¹⁰⁰ Pars Tuğlacı, **Bulgaristan ve Türk - Bulgar İlişkileri**, Cem yay., İstanbul, 2001, s.43.

¹⁰¹ Bilal Şimşir, **a.g.e.**, s.194.

¹⁰² Baskın Oran, "Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler", **AÜ. SBFD.**, 1993, s.46.

¹⁰³ Bilal Şimşir, **a.g.e.**, s.225.

bir politikanın sürdürüldüğü ülke olduğunu belirterek, göç etmek isteyen Türklere vize vermemiştir. Böylece Türkiye'ye gönderilenlerle, Bulgaristan'da kalanlar arasında bir aile dramı yaratılmış oluyordu. Sınır kapıları ise 1956'dan önce normal ulaşımına açılmayacaktı.

C- TÜRKİYE - YUGOSLAVYA İLİŞKİLERİ

1- Kominform Öncesi ve Sonrası İlişkiler

1 Aralık 1918'de kurulan ve "*Birinci Yugoslavya*" olarak da adlandırılan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı homojen bir nüfusa sahip olabilmek için Türk ve Müslüman halkı göçe zorlamıştır. Bu göçler Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkan Paketi çerçevesinde oynadığı aktif rolün etkisiyle 1935 yılına doğru azalmaya başlamıştı¹⁰⁴.

1931 sayımına göre Yugoslavya'da 132.924 Türk bulunmaktaydı. Güney Sırbistan'da, Makedonya'da ve Kosova'da yaşayan Türkler geçimlerini mülkiyetinin de büyük bir kısmına sahip oldukları topraktan sağlamaktaydılar. 1918'de Sırp - Hırvat - Sloven Krallığı kurulduktan sonra büyük bir toprak reformu yapılmış ve Türkler büyük ölçüde maddi kayba uğramışlardı¹⁰⁵.

Yugoslavya'da 1929 yılında ilan edilen "*6 Ocak Diktatörlüğü*", tüm demokratik faaliyetleri askıya aldığından, Türklerin zaten sınırlı olan hak ve özgürlükleri tamamen kaldırılmıştı. 1930'lu yıllarda Türk - Yugoslav ilişkileri, gelişen belirsizlik ortamında revizyonist devletlere karşı yapılan bir dizi antlaşmayla ve Balkan Paketi'nin kurulmasıyla iyice geldi. Fakat bu dönemde Yugoslavya Türkleri konusunda sadece 1936'da Yugoslav Başbakanı Toyadoniç'in ziyareti sırasında yayınlanan bildiri "*Kültür ilişkilerinin geliştirilmesine çalışılacaktır*" ibaresi yer almıştı¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Hikmet Öksüz, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk Dönemindeki Balkan Politikası (1923-1938)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1996, s.179.

¹⁰⁵ A.g.e., s.183.

¹⁰⁶ Ahmet Özgiray, "Türkiye Yugoslavya İlişkileri (1920-1938)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XIV, İzmir, 1999, s.16.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte 6 Nisan 1941'de Almanya ve müttefiklerinin Belgrat'ı bombalamasıyla birlikte Yugoslavya savaşa dahil olmuş ve işgal edilmiştir. Makedon ve Arnavut milliyetçiliğinin etkisi altında kalan Yugoslavya Türkleri, İkinci Dünya Savaşı boyunca baskı ve zulüm görmüşlerdir. Bu baskı altında "Herkes Eşitlik" vaadiyle ortaya çıkan Yosip Broz Tito'nun yönettiği Halk Kurtuluş Savaşını desteklemişler ve bölgelerindeki faşist işgalcilere karşı savaflara katılmışlardı¹⁰⁷.

İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra 11 Kasım 1945'de yapılan seçimlerde Halk Cephesi İktidara gelmiş, 29 Kasım'da ise "Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti" kuruldu.

Kurulan bu sosyalist cumhuriyetin ilk yılları Yugoslavya'daki Türkler için beklenenin aksine eşit haklar değil, planlı bir asimilasyon politikası getirmişti. Türk okulları kapatılmış, öğretmenleri okullardan uzaklaştırılmış, Müslümanlığın gerekleri yasaklanmış, Türkler, örf ve adetlerinden uzaklaştırılarak Slavlaştırılmaya çalışılmıştı.

Komünizmin Türkler için oluşturduğu tehlikeleri sezen Yugoslavya Türk aydınları, Üsküp Türk Konsolosu Emin Gerçek ve Belgrad Büyükelçisi Kamil Koperler ile temas kurularak "Yücel" adı verilen bir teşkilat kuruldu¹⁰⁸. Yücel teşkilatı Yugoslavya'daki Türklerin benliğini komünizme ve Slavlığa karşı korumuş, Türk okulları, Türk öğretmeni yetiştirme kursları açmış, birçok milliyetçi öğretmeni Türk okullarında görevlendirilmiş, okuma kitapları basmış, Türkçe gazete çıkarmış ve Üsküp Radyosu'nda Türkçe yayın yapmıştı.

Yücel teşkilatı, 1944 yılında Şuayip Aziz Yücel adında bir Türk tarafından teşkilatlandırılmıştı. Bu teşkilat 1947 yılında Yugoslav ajanları tarafından ortaya çıkarılmış ve üyeleri tutuklandı. 1948 yılında Yücel'in dört lideri idam edilmiş ve 43 kişi de çeşitli yıllarda ağır hapis cezasına çarptırılmışlardı. Yücelcilerin iki karşı blokta yer alan Yugoslavya ve Türkiye arasındaki ilişkilerin kurbanı oldukları iddia

¹⁰⁷ A.g.e., s.21.

¹⁰⁸ Şerafettin Yücelden, "Rumeli'den Türk Göçleri" *Türk Dünyası*, X/10, 1968, s.36.

edilmekteydi. Yugoslavya'da bu olaylar olurken de Türkiye'den herhangi bir tepki gelmedi¹⁰⁹. Yücel teşkilatının imha edilmesiyle birlikte Yugoslavya'daki Türklere yapılan baskılar sonucunda iktisaden çeşitli yollarla varlıkları sömürülen birçok Türk ailesi Türkiye'ye göçe zorlandılar¹¹⁰.

Arnavutluk'ta Enver Hoca ve Yugoslavya'da Tito liderliğindeki komünist yönetimler diğer doğu Avrupa ülkelerindeki komünizmden farklılıklar göstermişlerdi. Bu ülkelerdeki komünist yönetimle Sovyet zorlamasıyla oluşmamıştı. İkinci Dünya Savaşı'nda Alman işgaline karşı Yugoslavya'da komünist partisinin oluşturduğu direniş kuvvetleri ülkelerinin bağımsızlığı için savaşmışlar ve savaşın sonunda da ülke yönetimini kontrol altına almışlardı. Gelişmeler Sovyet Rusya'nın yardımı ve tesiri ile oluşmadığından Yugoslavya ve Arnavutluk Moskova'ya karşı daha bağımsız tutum takınabilmişler ve bir süre sonra da Moskova'dan kopabilmişlerdi. Bu bağlamda Balkan'lardaki komünist ülkeleri kendi etrafında toplamak düşüncesinde olan Tito Yugoslavyası Sovyetler'in tepkisini çekmiş ve 26 Haziran 1948'da Kominform'dan ihraç edilmişti.

Yugoslavya'nın Kominform'dan ihracı ile birlikte dış politikasında da değişiklikler meydana gelmiştir. Daha önce ayrı kutuplarda bulunan Türkiye - Yugoslavya ilişkileri bu gelişmeden sonra normalleşme dönemine girdi.

Yugoslavya'nın uyguladığı yeni politikalar, Türklere de daha fazla özgürlükler getirdi. Komünizmin Türk azınlığında yarattığı huzursuzluğu, eğitim ve kültür faaliyetlerinde görülen iyileşmeler, hatta 1951-1952 yılından itibaren Batı Makedonya'da Türk okullarının açılması bile 1953 yılında oluşan serbest göçü engelleyememişti¹¹¹.

1950 yılından önceki göçlerle ilgili olarak Türk vatandaşlarının Yugoslavya'da emlaklarının tasfiyesine dair 5 Ocak 1950'de bir protokol imzalandı. Bu protokolle Türk emlakı, alacaklarının ve değerleri tespit edilecekti. Bu tespit için Türkiye'den

¹⁰⁹ A.g.m., s.36.

¹¹⁰ Sabahattin Zaim, "Türk Dünyası'nda Balkanlardan Hatıralar", *Yeni Türkiye*, III/16, 1997, s.1758.

¹¹¹ Baskın Oran, *a.g.m.*, s.52.

gönderilen heyet 1953 yılına kadar müspet bir sonuca ulaşamamış ve alacakların münferit yerine topluca hesaplanarak ödenmesine karar verildi¹¹².

1953 yılında başlayan göç dalgası 1967 yılına kadar sürmüş ve serbest göçmen olarak 175.392 Türk göç etmişti¹¹³. Yine aynı yıl yapılan nüfus sayımına göre Yugoslavya'da 259.535 Türk yaşamaktaydı. Göçler sonucunda 1971 yılında ise 129.000 Türk kalmıştı.

Türkiye Cumhuriyeti Yugoslavya ile 1953 yılında serbest göç antlaşmasının imzalanmasının sorunu çözeceğini düşünmüştü. Bu düşünce göçün bu kadar yoğun olmasında etkili olmuş, Türkiye dışındaki Türklerin varlığını sürdürmesine ve Türk kimliğinin yaşatılmasına yönelik politikalar etkili olarak uygulanamamıştır.

Göçün devam ettiği yıllarda Türk azınlığa yeni hakların verilmesine devam edildi. 1954 yılında Türk öğretmen okulu açılmış, 1958 yılına kadar 18 Türkçe ders kitabı yayımlanmıştı.

Göçün durduğu 1967 yılında Sırp, Makedon ve Arnavutların Türklere yaptıkları baskılarla asimilasyon politikası ise etkisini iyice artmıştı. Yine de bu dönemde Yugoslavya'da yaşayan Türklerin sahip oldukları hak ve özgürlükleri, diğer Balkan ülkelerinde yaşayan Türk azınlıklarından çok daha fazladır. Bu konuda Yugoslav Türkleri'nin mücadeleleri ve haklarını aramak için teşkilatlanmış olmaları da gözden kaçırılmamalıdır.

1970'li yılların başlarında Ohri'de Türk lise sınıfının açılması sağlanmış, Türkçe radyo ve televizyon yayını yapılmaya başlanmış ve Türk kültür -sanat dernekleri tekrar kurulmuştu.

1980 yılında ölen Yugoslavya Devlet Başkanı Tito'dan sonra cumhuriyetler arasında doğan otorite boşluğu sonucunda dialog kopma noktasına gelmişti. Sırplar, Yugoslav Federasyonu içinde 1985'den itibaren Sırp milliyetçiliğini sistematik olarak

¹¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. T.B.M.M. Zabıt Cerideleri, 9. Dönem, 4. Toplantı, XXV, s.225.

¹¹³ Şerafettin Yücelden, a.g.m., s.36.

uygulamaya koymuşlardı. Sırp, Hırvat ve Slovenler arasında silahlı çatışmaya kadar varan antlaşmanın ardından 1991 yılında Slovenya ve Hırvatistan'ın federasyondan ayrılma kararıyla, Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti parçalandı. Yeni bağımsızlığına kavuşan cumhuriyetler arasında Türkler çoğunlukla Makedonya'da yaşamaktaydılar. Makedonya'da Makedon ve Arnavutlardan sonra en büyük etnik topluluk Türklerdi. Bu yüzden yeni kurulan Makedonya'nın anayasasında da Türkler azınlık olarak değil kurucu millet olarak tanımlanmışlardı.

SONUÇ

14 Mayıs 1950'de yapılan seçimle iktidara gelen demokrat parti çok partili hayata geçişte ve iktidarda bulunduğu on yıllık süre içerisinde yaptıkları ve yapmadıkları ile çok tartışılmıştır. Cumhuriyet tarihinde ilk defa iktidar demokratik yöntemlerle el değiştirmiştir. Atatürk'ün yıllarca hayata geçirmeye çalıştığı çok partili siyasal sistem, Demokrat Parti'nin 1946'da kurularak 1950'de seçimleri kazanmasıyla yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Demokrat Parti'nin uygulamış olduğu dış politikaya bakıldığı zaman kendi söylemlerinde olduğu gibi iktidarın eski sahibi Cumhuriyet Halk Partisi'nden farklı bir yol izlemedikleri görülür.

İkinci Dünya Savaşı'ndan yıpranmış olarak çıkan dünya, ABD ve Sovyet Rusya etrafında iki kutuplu bir hal almıştı. Savaştan ister galip ister mağlup olarak çıksın, bütün devletler kendilerini bu iki süper gücün etrafında ittifaklar kurma mecburiyetinde bulmuşlardı. Komünist Sovyet Rusya, etrafındaki ülkeleri bir bir kontrolü altına alıp kendi sistemini yerleştiriyordu. Batıda ABD'den başka hiçbir ülke buna dur diyecek güçte değildi. Bu ülkeler, ya Sovyet Rusya'ya evet diyecek yada ABD'den yardım isteyerek bağımsızlıklarını devam ettireceklerdi. Gerçi ABD'nin de bu duruma göz yumması beklenmiyordu ama birilerinin bir şeyler yapması gerekiyordu.

Monroe Doktrini'ni terk eden ABD, Sovyet yayılmasına karşı gerekli tedbirleri almakta gecikmedi. Avrupalı devletlerle görüşerek NATO'yu kurdu. Böylece Sovyet Rusya'nın Batı Avrupa'ya geçmesi engellenmiş oldu. Doğu Avrupa'da açıkta kalan iki ülke Yunanistan ve Türkiye idi. Bu iki ülke Sovyet tehdidi altında savunmasız durumda kalmışlardı. Yunanistan'da iç savaş başlamış, Türkiye de Sovyetlerin boğazlardan üs ve

Doğu Anadolu'dan toprak talebiyle karşı karşıya kalmışlardı. Başında Komünist bir yönetimin bulunduğu Tito Yugoslavyası ise, Tito'nun Sovyet nüfuzuna karşı çıkması nedeniyle kendine yardım arar durumda idi. Avrupa'nın güvenliği için Doğu Avrupa'da bulunan bu üç devletin bir şekilde Sovyet ihtiraslarına karşı korunmaları ve desteklenmeleri gerekiyordu.

Aslında Türkiye ve Yunanistan NATO'ya üyelik için başvurmuşlardı fakat İskandinav ülkelerinden ve İngiltere'den gelen itirazlardan dolayı teşkilata alınmamışlardı. İskandinav ülkeleri Yunanistan ve Türkiye'nin kendi toprakları ile alakalarının olmadığını, Sovyetlerin bu iki ülkeye saldırması durumunda kendilerinin de durduk yerde bir savaşa sürükleneceklerini öne sürerek istemiyorlardı. İngiltere'nin düşünceleri ise daha farklı idi. İngiltere, bölgedeki İngiliz üslerinin geleceğini güvence altına alabilmek için, içine hiç olmazsa Mısır ve Irak gibi bazı Ortadoğu devletlerinin de olduğu bir Akdeniz ittifakının kurulmasını istiyordu. Fakat böyle bir ittifakın İsrail ile Arap devletleri arasındaki gerginlik yüzünden gerçekleşemeyeceği ortada idi. Çünkü, Arap devletleri kedilerinin saydıkları topraklar üzerinde bir İsrail devleti kurulmasını batılıların suçu olarak sayıyor ve onlara karşı büyük kırgınlık duyuyorlardı. Aynı biçimde İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olduğu için Türkiye'ye de kırılmışlardı. Dolayısıyla böyle bir paktın kurulması muhtemel görünmüyordu.

İngiltere daha sonra İngiliz Ortadoğu kumandanlığına bağlı ayrı bir Ortadoğu kumandanlığı kurulması görüşünü savundu. İngiltere, NATO Avrupa kumandanlığının Kafkaslara kadar uzatılmasının tehlikeli olabileceğini, Türkiye ve Yunanistan'ın doğrudan doğruya Avrupa yerine Ortadoğu'nun savunulması planının içine alınması gerektiğini ileri sürüyordu. Amerikanın bastırması ve ortadoğuda meydana gelen gelişmeler sonucunda İngiltere bu itirazlarından vazgeçti. Diğer devletlerinde ikna edilmesi ile Türkiye ve Yunanistan NATO'ya davet edildi.

NATO'ya girdikten sonra zaten İkinci Dünya Savaşı'ndan beri siyasetini batıya çevirmiş olan Türkiye, bütün dış politikasını NATO içinde batının istek ve direktifleri çerçevesinde uygulamaya başladı. Avrupa'nın emniyet açığı bulunan güneydoğu kanadı Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya alınmasıyla bir nebze olsun

kapatılmıştı. Geriye bir tek Kominform'dan çıkarılarak bölgede Sovyet tehdidine açık kalan Yugoslavya kalmıştı. Komünist bir idareyle yönetilen Yugoslavya'nın NATO'ya girmesi beklenmiyordu fakat Sovyet yayılmacılığına karşı yalnız bırakılmaması için bir şekilde batı ittifakı içerisinde yer almalıydı. Bunun içinde yeni NATO üyesi iki devlet Yunanistan ve Türkiye ile bir ittifak kurması kararlaştırıldı. 1934 yılındakine benzer bir anlaşmayla 1953 yılında bu üç devlet arasında Balkan Paketi kuruldu. Pakta NATO anlaşmasının 5. Maddesine benzer maddeler koyularak Yugoslavya da Sovyet tehdidinden batıya sığınmış oldu. Sonuçta NATO'nun güneydoğu kanadındaki açık da kapanmış oldu ve Avrupa'nın güvenliği sağlandı.

Bunun dışında Türkiye Balkanlar'da bulunan Türk azınlıklarla yeteri kadar ilgilenmedi. Sovyet etkisi altında bulunan Bulgaristan, Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesine karşılık olarak Sovyetlerin istekleri doğrultusunda 1950 yılında 250.000 Türk'ü mecburi göçe zorladı. Bundan amaç Türkiye'yi zor durumda bırakarak batıya yaklaşmasını engellemektir. Türkiye bu dönemde başarılı bir politika izleyerek göçmen Türklerin mağduriyetini azaltmaya çalıştı. 1953 yılında Stalin'in ölmesi ile Sovyetler Birliği gibi Bulgaristan'ın da politikası değişti ve ikili ilişkiler yumuşama devresine girdi.

Türkiye ve Yunanistan 1950'li yıllarda hemen hemen aynı kaderi paylaşıyorlardı. Her ikisi de Sovyet tehdidi ile karşı karşıyalardı. Yunanistan'da iç savaş vardı ve Türkiye Sovyetlerin toprak talebiyle karşı karşıyaydı. Her iki devlette bölgede yalnız durumda idi. Batılı devletlerin politikalarının değişmesi sonucu NATO'ya dahil edilen iki devlet aynı kaderi paylaşmakta olduklarından birbirlerine karşı olan hasım davranışlarını arka plana bırakmışlardı. Vatandaşlarının yapmış oldukları Kıbrıs hakkındaki nümayişleri görmezden geliyorlardı. Özellikle Türkiye Balkan İttifakı uğruna Kıbrıs için daha aktif olan Yunanistan'a karşı aşırı tepkilerde bulunmuyor, onlara da durumun hassasiyetinden bahsederek itidal çağrısında bulunuyordu. Türkiye, Atatürk ve Venizelos döneminden kalma Türk Yunan dostluğunu devam ettirmek için büyük çaba harcıyordu.

Yugoslavya'nın Kominform'dan çıkarılmasından sonra, çıkarları

doğrultusunda Balkan Paktını imzalamış olan iki devlet arasında fazla bir husumet yaşanmadı. Antlaşmadan sonra Yugoslavya'nın uyguladığı yeni politikalar, Türklere de daha fazla özgürlükler getirdi. 1951-1952 yılından itibaren Batı Makedonya'da Türk okulları açıldı. Fakat herşeye rağmen Komünizmin Türk azınlığında yarattığı huzursuzluğu, eğitim ve kültür faaliyetlerinde görülen iyileşmeler bile gideremedi. 1953 yılında serbest göç antlaşmasının imzalanmasının sorunu çözeceğini düşünülmüştü. Umulunanın aksine bu antlaşma göçün daha da büyümesine neden oldu. Göçün devam ettiği yıllarda Türk azınlığa yeni hakların verilmesine devam edildi.

Başta da dediğimiz gibi Demokrat Parti kendinden önceki iktidarın uyguladığı dış politikayı devam ettirmiştir. Kanımızca o dönem içerisinde Türkiye'nin dış siyasetine kendi iç dinamiklerinden çok dış etmenler daha fazla etkili olmuştur. Atatürk'ün uyguladığı bağımsız dış politikadan uzaklaşmış ve görünürde inisiyatif dahilinde, gerçekte ise güç odaklarının istekleri doğrultusunda hareket edilmiştir. Ülkenin kalkınması için yapılan karşılıksız yardımların bile ekonomik yaptırımları ağır olmuş, hibe edilen makinelerin yedek parçalarının ve bakımlarının yapılması için bile alınan yardımdan çok masraf yapılmıştır. Uzun vadeli bakıldığı zaman ülke kendi iç dinamikleri ile gelişmek yerine, tabiri caizse hazıra konarak günü kurtarmış, savaştan bütün milli gücünü kaybederek çıkan ülkeler şu anda dünya güç dengelerini oluştururken, ülkemiz hala ekonomik, sosyal ve teknolojik problemlerle uğraşmaya devam etmektedir. Yüce Atatürk'ün ortaya koyduğu ve uyguladığı ilkelerden uzaklaştıkça uzun bir süre daha, tarihi şan ve şereflerle dolu Türkiyemizin dünya güç dengesini oluşturacak seviyeye gelmesi güç gibi görünmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

I- SÜRELİ YAYINLAR

A- Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Günaydın

Hürriyet

Yeni Ulus

Zafer

B- Dergiler

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Aydın Tarihi

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Bellekten

Mülkiyeliler Birliği Dergisi

NATO Dergisi

T.B.M.M. Tutanak Dergisi

C- Web Siteleri

<http://www.ttk.gov.tr/yayinlar/fulltext/antlasmalar/lozan/lozan20-29.pdf>

D- Ansiklopediler

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi

II- İNCELEME YAPITLAR VE ANILAR

A- Kitaplar

Agun, Hüseyin, **Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950-1960**, Demokratlar Kulübü yay., Ankara, 1997.

Ahmad, Feroz, B. Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi yay., Ankara, 1976.

—————, **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, Doruk yay., İstanbul, 2002.

Akad, Mehmet Tanju, **20. Yüzyıl Savaşları (Stratejik, Taktik, Teknolojik ve Jeopolitik Yönleriyle)**, Kastaş yay., İstanbul, 1992.

Akşin, Abdulahat, **Türkiye’nin 1945’ten Sonraki Dış Politika Gelişmeleri, Ortadoğu Meseleleri**, İstanbul, 1959.

Akşin, Sina, Korkut Boratav vd., “1908-1980”, **Türkiye Tarihi**, IV, Cem yay., İstanbul, 1989.

Alasya, Halil Fikret, **Tarihi Gelişmeler İçerisinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu Dün - Bugün - Yarın**, TTK. yay., Ankara, 1992.

—————, **Tarihte Kıbrıs**, yay. yok, Ankara, 1988.

—————, **Türk Dünyası El Kitabı**, I, TTK yay., Ankara, 1992.

Altuğ, Yılmaz, **Çin, Vietnam, Çekoslovakya ve Ortadoğu Sorunları**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi yay., İstanbul, 1970.

Arar, İsmail, **Hükümet Programları (1920-1965)**, Burçak yay., İstanbul, 1968.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Alkım yay., İstanbul, 2003.

—————, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, TTK. yay., Ankara, 1991.

Artuç, İbrahim, **Kıbrıs'ta Savaş ve Barış**, Kastaş yay., İstanbul, 1989.

Ataöv, Türkkaya, **Amerika, NATO ve Türkiye**, Birey ve Toplum yay., Ankara, 1969.

Avcioğlu, Doğan, **Devrim ve Demokrasi Üzerine**, Tekin yay., İstanbul, 1980.

—————, **Türkiye'nin Düzeni, Dün - Bugün - Yarın**, Bilgi yay., Ankara, 1969.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Menderes'in Dramı (1899-1960)**, Remzi yay., İstanbul, 1976.

Aydınlı, Ahmet, **Batı Trakya Faciasının İçyüzü**, Akın yay., İstanbul, 1971.

Aydoğan, Metin, **Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye**, II, İmge yay., İstanbul, 1999.

Bağcı, Hüseyin, **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**, İmge yay., Ankara, 1990.

Batı Trakya İnsan Hakları ve Belgeler, Batı Trakyalılar Derneği yay., Ankara, 1991.

Bila, Hikmet, **CHP 1919-1999**, Doğan Kitap yay., İstanbul, 1999.

Bilge, A. Suat, **Ankara - Atina - Lefkoşe Üçgeni**, İmge yay., Ankara, 1996.

Birand, Mehmet Ali, Can Dünder, Bülent Çaplı, **12 Mart / İhtilalin Pençesinde Demokrasi**, İmge yay., İstanbul, 2002.

Bozdağ, İsmet, **Celal Bayar Anlatıyor: Başvekilim Menderes**, Tercüman Gazetesi yay., İstanbul, 1986.

Bozdağ, İsmet, Mülkerrem Sarol vd., **100. Yaşında Celal Bayar'a Armağan**, Tercüman Gazetesi yay., İstanbul, 1986.

Çavdar, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)**, İmge yay., 2000.

Çelik, Edip, **100 Soruda Türkiye'nin Dış Politika Tarihi**, Gerçek yay., İstanbul, 1969.

Demirbaş, Bülent, **Batı Trakya Sorunu**, Arba yay., İstanbul, 1996.

Demirer, Mehmet Arif, **Yassıada 6/7 Eylül Davası**, Bağlam yay., İstanbul, 1995.

Demokrat Parti Tüzük ve Programı, Güneş yay., Ankara, 1946.

Eren, Memduh, **27-28 Nisan 1960 Gençlik Eylemi Işığında 27 Mayıs**, İstanbul, 1996.

Erim, Nihat, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, YKY. yay., Ankara, 1964.

Erkin, Feridun Cemal, **Türkiye ve NATO**, Ankara, 1969.

- Eroğlu, Cem, **Demokrat Parti ve İdeolojisi**, İmge yay., Ankara, 1990.
- Fırat, Melek, Oral Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası**, İmge yay., Ankara, 2000.
- Gazioğlu, Ahmet, **Enosis Çemberinde Türkler, I**, Özyurt yay., İstanbul, 1996.
- Gerger, Haluk, **Türk Dış Politikasının Ekonomik Politikası Soğuk Savaştan Yeni Dünya Düzenine**, Belge yay., İstanbul, 1998.
- Gevgili, Ali, **Yükseliş ve Düşüş (1945-1973)**, Altın Kitaplar yay., İstanbul, 1981.
- Girgin, Kemal, **T.C. Hükümetleri Programlarında Dış Politikamız (70 Yıllık Panoraması) 1923-1993**, Savaş yay., Ankara, 1993.
- Giritli, İsmet, **Ortadoğu, Petrol, Kıbrıs ve Türkiye**, İstanbul, 1977.
- Gönlübol, Mehmet, Haluk Ülman vd., **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.
- Gürel, Şükrü Sina, **Kıbrıs Tarihi II**, Kaynak yay., İstanbul, 1985.
- Gürün, Kamuran, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası-1939'dan Günümüze Kadar**, AÜ. S.B.F. yay., Ankara, 1983.
- , **Türk Sovyet İlişkileri**, TTK. yay., Ankara, 1991.
- H.Karpat, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, Afa yay., İstanbul, 1996.
- Halil, Ali, **Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye**, Gerçek yay., İstanbul, 1968.
- Haris, George, **Troubled Alliance**, Washington, 1972.
- Hatipoğlu, M. Murat, **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954**, Siyasal yay.,

Ankara, 1997.

Karal, Enver Ziya, **Atatürk'ten Düşünceler**, ODTÜ yay., İstanbul, 1991.

Kılıç, Altemur, **Turkey And The World**, Public Affairs Press, Washington D.C., 1959.

Kongar, Emre, **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi yay., İstanbul, 1998.

Korkud, Refik, **Türkiye Siyasi Partilerine Birinci Açık Mektup**, Ankara, 1955.

Kutay, Cemal, **Üç Devirden Hakikatler**, Alioğlu yay., İstanbul, 1982.

Lütem, Ömer Engin, **Balkan Diplomasisi**, Asam yay., Ankara, 2000.

Mcghee, George, **ABD - Türkiye - NATO - Ortadoğu**, Bilgi yay., Ankara, 1992.

Melek, Faik, **Hepsi Geldi Geçti**, Milliyet yay., İstanbul, 1994.

Memiş, Ekrem, **Atatürk Haftası Armağanı**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yay., Ankara, 1990.

Memişoğlu, Hüseyin, **Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara, 2002.

Olgun, Aydın, **Kıbrıs Gerçeği 1931-1990**, Demiroğlu Matbaacılık yay., Ankara, 1991.

Oral, Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, İmge yay., Ankara, 1991.

Oran, Baskın, Çağrı Erhan vd., **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, I**, İletişim yay., İstanbul, 2001.

Öke, Mim Kemal, **Unutulan Savaşın Kronolojisi**, Boyut yay., İstanbul, 1991.

Öksüz, Hikmet, **Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk Dönemindeki Balkan Politikası (1923-1938)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1996.

Özdemir, Hikmet, **Türkiye Cumhuriyeti**, İz yay., İstanbul, 1995.

Özgiray, Ahmet, **Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu**, I, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1998.

Poulton, Hugh, **Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, Sarmal yay., İstanbul, 1991.

Robunson, Richard, **The First Turkish Republic**, Massachusett, 1963.

Rustow, Dunkwart A. **Foreign Policy İn World Politics**, Roy C. Macridis, Prentice Hall, Inc., 1958.

Sander, Oral, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, AÜ. S.B.F. yay., Ankara, 1969.

—————, **Türk - Amerikan İlişkileri 1947-1964**, AÜ. S.B.F. yay., Ankara, 1979.

Sarınay, Yusuf, **Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara, 1988.

Sarol, Mükerrerem, **Bilinmeyen Menderes I**, Kervan yay., İstanbul, 1983.

Sever, Ayşegül, **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı Ve Ortadoğu 1945 - 1958**, Boyut yay., İstanbul, 1997.

Soysal, İsmail, Esin Yurdusev vd., **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, TTK.

yay., Ankara, 1999.

Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları, II, 1945-1990**, TTK. yay., Ankara, 1991.

Sönmezoğlu, Faruk, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der yay., İstanbul, 2004.

Sükan, Faruk, **Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları TBMM 1950 - 1960**, TBMM yay., Ankara, 1991.

Şahingiray, Özel, **Celal Bayar'ın Söylev Ve Demeçleri 1933-1955/ Dış Politika**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 1999.

Şimşir, Bilal, **Bulgaristan Türkleri**, Bilgi yay., İstanbul, 1986.

Tanyeli, Halit, Adnan Topsakal, **İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1950-1958, II**, Çağdaş yay., İstanbul, 1959.

Thornburg, Max Veston, **Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Durumunun Tenkidi**, (Rapor), Ankara, 1950.

Toker, Metin, **İsmet Paşayla 10. Yıl (1954-1964)**, Akis yay., Ankara, 1965.

—————, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, Bilgi yay., Ankara, 1990.

—————, **DP Yokuş Aşağı 1954 - 1957**, Bilgi yay., Ankara, 1991.

—————, **Tek Partiden Çok Partiye**, Milliyet yay., İstanbul, 1970.

Turan, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi: Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye, IV/2**, Bilgi yay., Ankara, 1992.

- Tülümen, Turgut, **Hayat Boyu Kıbrıs**, Boğaziçi yay., İstanbul, 1998.
- Türkeş, Alparslan, **Dış Politikamız ve Kıbrıs**, Hamle yay., İstanbul, 1999.
- Türkeş, Mustafa, **Turkish - Balkan Relations in the Light of the Balkan Entente 1930-1934**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manchester, 1990.
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri (1923-1960)**, I/II, Başbakanlık O-M. Daire Başkanlığı (11 Gn. No: 025), Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1978.
- Uçarol, Rıfat, **Siyasi Tarih**, Harp Akademisi yay., İstanbul, 1982.
- Uslu, Nasuh, **Türk - Amerikan İlişkileri**, 21. Yüzyıl yay., Ankara, 2000.
- , **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut yay., İstanbul, 1998.
- Ülman, Haluk, **İkinci Dünya Savaşı'nın Başından Truman Doktrinine Kadar Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947**, AÜ. S.B.F. yay., Ankara, 1961.
- Vali, Ferenc, **Bridge Across The Bosphorus: The Foreign Policy of Turkey**, Baltimore, 1971.
- Vaner, Semih, **Türk - Yunan Uyuşmazlığı**, Metis yay., İstanbul, 1990.
- Yılmaz, Veli, **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri yay., İstanbul, 1998.
- Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim yay., İstanbul, 2003.

B- Makaleler

- Burçak, Rıfık Salim, "Türk - Sovyet İlişkilerine Genel Bakış", **Tarihi Gelişmeler İçerisinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)**, TTK. yay., Ankara, 1992, s. 209-222.
- Erdilek, Neşe, "Hükümetler ve Programlar", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim yay., İstanbul, 1983, s. 990-995.
- Erim, Nihat, "Türkiye Niçin NATO'ya Katılmalıdır?", **Türkiye ve NATO**, Ankara, 1969, s. 42-47.
- Eroğlu, Hamza, "NATO", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XXXII/122, Ankara, 1964, s. 24-29.
- Gerger, Haluk "Türk Dış Politikası Bir Genel Çerçeve", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Ankara, X/72-73 Özel Sayı, 1983, s. 31-35.
- , "Türk Dış Politikası (1946-1980)", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, II, İstanbul, 1983, s. 872-879.
- Gönlübol, Mehmet, Cem Sar vd., "1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası", **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Siyasal yay., Ankara, 1996, s. 3-136.
- Gönlübol, Mehmet, Haluk Ülman, "Türk Dış Politikası'nın 20 Yılı 1945-1965", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XXI/1 (Mart 1966), s. 231-239.
- Kalaycıoğlu, Ersin, Ali Yaşar Sarıbay vd., "Türkiye'de Siyasal Kültürün Oluşumu", **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, TTK yay., İstanbul, 1986, s. 470-476.

Koskosoğlu, Feridun, “İkinci Dünya Savaşı Öncesi Bir Dostluk Köprüsü (Balkan Antantı, Sadabat Paktı)”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri, II**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yay. Ankara, 1999, s. 542-547.

Kurat, Yuluğ Tekin, “Elli Yıllık Cumhuriyet’in Dış Politikası 1923-1973”, **Belleten**, XXXIX/154 (Nisan 1975), s. 265-309.

Oran, Baskın, “Türkiye’nin Kuzeydeki Büyük Komşu Sorunu Nedir, Türk Sovyet İlişkileri”, **S.B.F.D.**, XV/1 (Mart 1970), s.71-82.

Oran, Baskın, Erel Tellal, Melek Fırat vd, “1945-1960 Yunanistan’la İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, I**, İstanbul, 2001, s. 578-587.

Özerenkulu, Ali, “Cumhuriyetin 75. Yılında Kıbrıs”, **Yeni Türkiye**, 23-24/II, İstanbul, 1998, s. 1409-1417.

Ruehl, Lothar, “Batı ve Sovyet Stratejisi İçin Türkiye’nin Değeri”, **Türkiye Ve Müttefiklerinin Güvenliği, Seminer Notları**, Dış Politika Enstitüsü yay., Ankara, 1982, s.119-126.

Serter, Vehbi Zeki, “İkinci Dünya Harbinden Sonra Kıbrıs Rumlarının Enosis Faaliyetleri ve Türk - Rum Çatışması (1950-1974)”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri, I**, Genelkurmay yay., Ankara, 1999, s.311-325.

Soysal, İsmail, Aydın Güngör Alacakaplan vd., “Türk-Sovyet İlişkileri (1921-1945)”, **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, TTK. yay., Ankara, 1999.s. 281-291.

—————, “İkinci Dünya Savaşının Bitiminden Günümüze Kadar Türk-Sovyet İlişkileri”, **Çağdaş Türk Diplomasisi...**, s. 409-420.

_____, "1945-1989 Döneminde Türkiye ve Balkanlar", Çağdaş Türk

Diplomasisi..., s. 373-386.

_____, "Atatürk'ün Dış Siyaset Modeli", Çağdaş Türk Diplomasisi..., s. 275-

279.

_____, "Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye'nin İttifaklar Politikası", Çağdaş

Türk Diplomasisi..., s. 441-464.

Sunar, İlkay, "Demokrat Parti ve Popülizm", Cumhuriyet Dönemi Türkiye

Ansiklopedisi, VIII, İletişim yay., İstanbul, 1983, s. 2055-2080.

Tufekçioğlu, Hayati, Recep Ertürk vd., "1950'de Türk Amerikan İlişkilerinin

Türkiye'de Geniş Çevrelerce Algılanış Biçimi", 500. Yılında Amerika,

Bağlam yay., İstanbul, 1994, s.169-177.

Yucelden, Şerafettin, "Kumeli'den Türk Göçleri" Türk Dünyası, X/10, 1968, s. 31-39.

Zaim, Sabahattin, "Türk Dünyası'nda Balkanlardan Hattalar", Yeni Türkiye, III/16,

1997, s. 49-56.

Zia, Nesim, Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçiş ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi, Tarih

Dergisi, say. 30, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü yay., Ankara, 1975, s. 7-16.